

BIBLIOTEKA
SHTETIT

SH-32

Q 63

MIHALLAQ QILLERI

**ZBULIMI I ISHUVJE
TË HUMBUR**

novelë

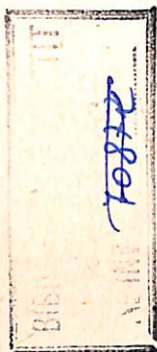

814-32
263

MIHALLAQ QILLERI

ZBULIMI I ISHUVJE TE HUMBUR

— novelë —

2122

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

I

Jashtë binte shi dhe bubullimat dëgjoheshin mbytur. Njëri nga kanatet e dritares nuk ishte mbyllur mirë dhe nëpërmjet tij era trokiste parvazin e jashtëm. Kishte rënë qetësi dhe ata pesëmbëdhjetë burra rrinin si mbi gjemba. Sapo kishte mbaruar ai debat, pas të cilit njëri prej tyre duhej të largohej qysh atë çast, edhe pse përjashta shfrynte stuhia. Nuk dihej kur mund të mbaronte ajo. Mund të heshte pas dy orësh, ashtu siç mund të vazhdonte katër ditë dhe net me radhë. Ishte fund dhjetori dhe stuhitë zbrisnin nga mali me një pararojë mjegulle të zezë, që zbrazte pikat e para të shiut. Malit i këputej koka nën këtë masë të errët, gjithë kërcënim, që grisej, mblidhej, nxinte dhe përpinte një gjelbërim të shpëlarë përrallesh. Këto kërcënime mbaronin me fillimin e dëborës. Fuqia e mjegullës ligshohej. Miliardat e pikave të ujit zbardheshin dhe i lejonin konturet të zbeheshin, të shfaqeshin dhe pastaj të zhdukeshin përsëri. Njëri nga ata të pesëmbëdhjetë duhej të largohej. Ky ishte mendimi i katër-pesë burrave, dhe të tjerët kishin heshtur. Mbi këtë njeri nuk ishte përqëndruar më asnjë vështrim. Tymi i cigareve mbështillte vështrimet, mendimet dhe stuhinë e vërtetë e fshihte nëpërmjet avullit që kishin zënë xhamat e dritares.

— Daleni! — thirri befaz dikush, që u ngrit nga krevati i poshtëm dhe qëndroi në këmbë. — Daleni! Jashtë

bie aq shumë shi, sa përroi duhet të ketë dalë i turbullt. Nuk ka ku të kalojë.

Këto pak fjalë ishin aq pa kuptim, sa të gjithë ngritën kokën dhe e vështruan të habitur. Atje, në cep të dhomës, pas tavolinës bojë qielli, Eva lëshoi stilolapsin mbi fletët e protokollit dhe i nguli sytë Fredit. A duhej t'i shkruante këto fjalë? Inxhinjeri ngriti pakëz nga tavolina pëllëmbën e shkurtër dhe e lëshoi përsëri pa zhurmë mbi fletët e bardha. Kjo do të thoshte se nuk duhej shkruar kjo shprehje. Ai i nguli sytë burrit që vazhdonte të rrinte në këmbë. E pa si shkëputi me nervozizëm bishtin e cigares nga buzët dhe e hodhi nën majën e opingës. Xhaketa i vinte e shkurtër dhe nën mëngët i dilnin ca duar të trasha pikaloshë, gjithë qime. Fytyra e tij me prenka, e gjatë dhe e thatë, kishte ngrirë një çast, dhe u duk se gjithë qetësia, habia, shtangia që ra edhe një herë pas fjalëve të tij, buronte nga ajo fytyrë e nemitur, që e shprehte preokupimin nëpërmjet rrudhave të sapoformuara në ballë.

— Daleni. . . — tha edhe një herë ai. — Hodua ka tre fëmijë. . . Kudo jetohej dhe. . . ai mund të jetojë. . . ashtu si të gjithë. Por, unë për vete, nuk e di. . . nuk jam i qetë. Ai ka tre fëmijë dhe më e madhja është një vajzë dymbëdhjetëvjeçe, shumë e zgjuar. . .

— Shënoi! — i pëshpëriti ngadalë Fredi vajzës, që vazhdonte ta vështronte e habitur. — Të gjitha. . . edhe ato të parat. . . Ashtu!

— Si mendon, a falet ky njeri? — pyeti dikush menjëherë, pasi vuri re që inxhinjeri diçka i pëshpëriti Evës.

— Nuk bëj fjalë për falje, — tha njeriu trupmadh. — Ka nevojë për vëmendje. Unë nuk e di. . . Ai nuk është gur, që mund ta vërvitim ku të duam.

— Po ai nuk pranon asgjë, mor shokë! — u hodh befas një djalë, që nuk i kalonte të njëzetepesat. — Ç'jemi

ne që mblidhemi e diskutojmë për të? Ai nuk na përfill fare... dëgjoni?... fare! Ne nisemi për në një vend të largët dhe na kanë dhënë një detyrë... Me këtë njeri nuk mund të bëjmë asgjë. Na e ka sjellë shpirtin në majë të hundës! As plan shteti dhe as para për vete. Unë e kam nga fshati... E njoh mirë, por përsëri nuk mund të fal një njeri të pandreqshëm. Se mos është e para herë që po na e bën këtë! Ti, inxhinjer Fredi, më duket se e ke përkrahur më tepër se ç'duhej. Dëgjon, inxhinjer?!

— Dëgjoj... — tha inxhinjeri me zë fare të ulët. — Ashtu është... e kam përkrahur. Ti ke të drejtë... Dhe unë them ta përkrah përsëri. Kam po atë mendim. Ky njeri nuk duhet të largohet nga ne. Mendoj se ne kemi aq forca... Ose, djalli ta marrë! — ai e ngriti zërin me një gjest të qartë zemërimi, — atëherë, për dëmin që na ka sjellë t'ia japim gjyqit. Rrugë të mesme nuk ka!

Stuhia u platit një çast. Pikat e rralla trokisnin mbi llamarinat e çatisë së barrakës. Dalëngadalë po binte mbrëmja. Një mbrëmje e shpejtë, që sillte natën e gjatë të dhjetorit. Natën mund të binte dëborë dhe mali të ndiqte bishtat. Qentë do të lehnin gjithë natën, dhe në nomë tufat e bagëtive do të strukeshin më pranë njëra-tjetrës.

Hodoja rrinte në njërën nga karriget, pas krevatit, dhe tavolinën ku ishin ulur inxhinjeri dhe vajza e re e shikonte nëpërmjet hapësirës që krijohej ndërmjet shtratit të poshtëm e të sipërm. Në sytë e tij kishte një shprehje të përcaktuar. Ai e ndiente se duhej të fliste, jo më tepër për t'u mbrojtur, sesa të thoshte se gjyqi që sapo i kishin përmendur, ishte hapur para disa orësh, me të vetmin ndryshim se debatet e gjyqtarëve për të dhënë vendimin, zhvilloheshin para syve të tij. Por truri i ishte mpirë dhe në majë të gjuhës i zbriste vetëm një fjalë: Pleh! Ta thoshte këtë, kishte frikë se mos nuk e kuptonin. Pas kësaj ai nuk do të dinte të jepte shpjegime, dhe inxhinjeri mund të

fyej i pari. Uli kokën. Lëvizi karrigen nga vendi dhe kërkoi nëpër xhepa paketën e cigareve. Në tridhjetë e pesë vjeç, ndofta për herë të parë, hapej në shpirtin e tij, një vend, diku në thellësi të vetvetes, ku zinin vend fjalët më të rënda se plumbat. Jo, nuk duhej të fliste! Pas kësaj mbledhja do të mbaronte...

— Unë kam një mendim tjetër, — tha burri trupmadh. — Jam minator prej më se dhjetë vjetësh, por, siç e dini, nuk kam lindur i tillë. Hodua le të vijë të punojë me mua. Ndofta do t'ia dijë më shumë vlerën punës. Është mekanik? Le të jetë edhe inxhinjer! Ne ia kemi mësuar zanatin, ne edhe mund t'ia heqim. Kaq kisha... Ti, bijë e xhaxhait, shënoi këto të gjitha. Thuaj aty se Hodua është shoku im, dhe unë nuk e lë të rrëzohet. Ai ka një vajzë të zgjuar që nesër mund të bëhet gjeologë... si ti. Nuk dua të ketë turp për babanë e saj. Kaq kisha!

Përsëri ra një heshtje e gjatë. Hodoja shtypi majën e cigares. Pastaj vështroi minatorët. Errësira kishte rënë aq befasisht, sa dhoma u zhyt në gri. Djali i ri hapi përgjysmë derën e dhomës. Ndezën dritën. Debatet e zjarra sikur i përpiu dita. Nata sillte një logjikë më të mprehtë. Shiu nisi përsëri, në fillim me tërbim, pastaj shtruar. Monotonia e zhurmës së pikave mbi llamarinat e çatisë shtonte vëmendjen. Inxhinjeri diçka shënoi mbi një fletë të bardhë që mbante përpara dhe u ngrit në këmbë.

— E dëgjuat, besoj. Ka edhe një propozim të fundit. Pandua mendon se Hodua duhet të punojë në galeri si ndihmësminator. Kush është dakord?

Ai ngriti dorën i pari dhe vuri re se në fillim askush nuk reagoi nga fjalët e tij. Eva la përsëri stilolapsin dhe ngriti edhe ajo dorën. Pastaj u ngritën dhjetë duar të tjera. Vetë Pandoja nuk ngriti as kokën. Në protokoll u shënuan votat. Hodoja lëvizi në karrige. Jo, nuk duhej të fliste. E, ç'të thoshte?

Minatori u ngrit befas dhe çau në mes të karrigeve. Iu afrua Hodos dhe i ngriti kokën.

— Të pëlqej unë, mor djalë?

— Po, — tha Hodoja.

— Jam dhjetë vjet më i madh se ti. Kam gjashtë fëmijë dhe deri më sot nuk i kam turpëruar. As që do t'i turpëroj!

— Edhe unë, — tha Hodoja.

— Mirë. Çohu tani dhe shko të flesh. Nesër do të nisemi.

— Do të vete në punë, — tha Hodoja.

— Ka kush e bënë punën tënde për sot... Apo jo, inxhinjer? Mos fola para teje? S'prish punë! Unë kështu mendoj. Natën e mirë!

U ngritën të gjithë. Mblodhën karriget portative. Hodoja doli i pari. Jashtë, nata e lagësht kishte pushtuar hapësirën. Tej, në thellësi të errësirës, dalloheshin ca drita të rralla. Fshati ishte ndonja dy kilometra larg dhe aty ku ishte ngritur qendra e këtij ekipi të vogël gjeologjik, shkonte një rrugë e verbër, që lidhej me rrugën automobilistike tej në Qafën e Luadhit. Malin e kishte pas shpine.

Dhoma e inxhinjerit, që shërbente edhe si zyrë, ishte në mes të barrakës. Ai i mori vajzës protokollin, e kyçi në kasafortën metalike dhe veshi çizmet.

— Eja, — i tha asaj. — Do të të përcjell unë sonte!

Ajo mbështolli shallin pas qafës, ngriti jakën e peliçes dhe futi duart në xhepa. Nën çadër shiu dëgjohej me kërcënim dhe ajo u afrua më shumë pranë tij. Zbritën rrugën e makinës. Nata ishte aq e errët, sa nuk shikoje dot as dy hapa më tej. Ujërat kishin nisur të hapnin dy brazda të thella në mes të rrugës, nga rridhnin përrenj të vërtetë. Ecën një kohë të gjatë pa folur. Ai e ndiente se çështja e Hodos e kishte lodhur aq shumë atë mbrëmje, sa nuk kishte asnjë dëshirë të shfaqte ndonjë shqetësim tje-

tër. Urdhëri nga drejtoria kishte ardhur vetëm tri ditë më parë dhe i kishte gjetur të gjithë të papregatitur. Aq më pak Evën. Vajza kishte vetëm katër muaj që kishte nisur punën në ekipin gjeologjik, afër fshatit të saj, sapo kishte mbaruar teknikumin. Në shtëpi ishin gëzuar shumë që puna e saj u gjend aq afër, dhe të gjitha shqetësimet ishin platurt. Tani urdhëri i ri i ndryshonte të gjitha. Babai i Evës, këtë Fredi e dinte mirë, ishte gati ta dërgonte vajzën edhe në zonën më të largët, kurse me t'ëmën ndryshonte puna. . .

— Po ti, — e pyeti ai befasisht, — në mbledhje m'u duke aq e heshtur, sa nuk dhe asnjë mendim.

— Unë jam akoma e re këtu — u përgjigj ajo.

— Jo, — e kundërshtoi. — Aspak. Çështja ishte aq e qartë, sa nuk kishte nevojë për vjetërsi në punë.

— Asgjë nuk mund të shtojë pas fjalëve të Pandos, — tha ajo.

— Mundet, — tha Fredi. — Ishte e vetmja rrugë e drejtë. . .

— E ke përkrahur ti?

— Po, — pëshpëriti ai.

— Pse?

— Një lloj keqardhjeje mikroborgjeze. . . Ose mund të më ketë shtyrë diçka tjetër. . . Nuk e di. . . Nuk ndiej asnjë lloj armiqësie ndaj atij njeriu. Megjithatë na ka sjellë kaq shumë shqetësime.

— Në tridhjetë e pesë vjeç njeriu duhet të jetë pjekur plotësisht, — tha Eva.

— Ai njeri ka nevojë të mësojë dhe të lexojë shumë. E di ti, Eva, ç'të kaluar ka pasur Hodua?

— Jo, — tha ajo. — Pse?

— Një herë tjetër do të ta tregoj. Ndoshta kur të vemi në Gravicë. Ai atje do të jetë i lidhur më tepër me punën dhe me njerëzit. E kam këtë besim.

— Mundet, — tha ajo.

U dukën dritat e shtëpisë. Përroi zhurmonte poshtë rrepeve të zhveshura. Ajo hapi deriçkën e gardhit, la të kalonte më parë Fredi dhe u nis pas tij. Qeni lehu dy-tri herë pastaj erdhi pas saj dhe iu fërkua pas këmbëve.

Para derës së shtëpisë ai mbajti këmbët.

— Merr rroba të trasha me vete, — tha ai. — Gravica është një mijë metra mbi nivelin e detit, ndërsa punimet janë ku e ku më lart.

— Të marr edhe ndonjë libër me vete?

— Merr. Unë për vete lexoj shumë. Merr... Para se të të zërë gjumi, mund të lexosh diçka...

— Natën e mirë!

— Mos e acaro punën me mamanë. Kuptoje drejt dhe mundohu t'i mbushësh mendjen. Natën e mirë!

— Fredi... po ti nuk do të vesh fare në shtëpi?

— Jo, më vonë. Do të paraqitem njëherë atje, pastaj shohim e bëjmë.

Ata flisnin me zë të ulët. Shi binte më pak dhe nëpërmjet dritës së ballkonit mund të dalloje mjegullën e bardhë, që ngatërrohej nëpër degët e zhveshura të pemëve. Qeni vërtitej midis këmbëve të tyre, shkundte lagështinë e tepërt nga trupi dhe lëpinte herë pas herë dorën e vajzës. Nga brenda shtëpisë dëgjohej spikeri i Radio Tiranës tek jepte emisionin e lajmeve të orës shtatë.

— Epo... — tha ajo. — gjumin e ëmbël!

Ai tundi vetëm kokën në vend të përshëndetjes, përkëdheli kurrizin e lagur të qenit, sikur t'i uronte edhe atij natën e mirë dhe u kthye të ikte.

Në barrakë kishte rënë qetësia. Megjithëse të nesërmen do të niseshin për një rrugë të largët, minatorët kishin vendosur të punonin edhe atë natë. Galeria 23 ishte në metrin e fundit. Minerali ishte kapur, por Fredi kishte porositur të avancohej edhe nja dy metra. Dhoma e tij ishte fare e vogël. Gjithë gjithë aty kishte një krevat, tavo-

linën e punës, kasafortën, një raft, mbushur me kampione dhe dy karrige portative. Në mur varej harta e madhe gjeologjike e Shqipërisë. Eva, para dy muajsh, ishte kujdesur të sillte nga shtëpia dy degë lulevarëse, të cilat ishin zhvilluar shumë. Ato i jepnin dhomës me të vërtetë ngrohtësi, dhe ai e ndiqte me shumë dashuri rrijten e shpejt të kërcellit të lules.

U zhvesh dhe u shtri në krevat. Ndezi transistorin, por u pendua dhe e fiku përsëri. Flinte gjithmonë me dy jastëkë, por atë natë e ndjeu se kokën e kishte të rëndë dhe mendoi se fajin e kishte jastëku i dytë. E hoqi mënjane dhe u mbështoll më mirë me batanije. Shiu kishte pshuar, por kishte nisur të frynte një erë e fortë. U vërvit për një kohë të gjatë sa në njërin krah në tjetrin. Gjumi nuk po i vinte. Ishte akoma herët. Ora nuk kishte kaluar as nga teta. Në një mbrëmje tjetër ai do të kishte lexuar, ose do të kishte bërë muhabet me minatorët. Kishte raste kur shkonte në fshat dhe atje e kalonte mbasditën në dhomën e arsimitarëve. Por atë natë nuk kishte me kë të këmbente asnjë fjalë. Dy-tre nga punëtorët ishin vendas dhe kishin shkuar të kalonin natën e fundit në shtëpitë e tyre. Të tjerët kishin shkuar në punë. Hodoja s'dihej ku ishte. Ai e kishte shtëpinë tri-katër orë larg ekipit gjeologjik dhe më të shumtat e netve gdhijej aty.

— Ndoshta ka ikur në shtëpi, — mendoi Fredi. Megjithatë, iu duk një ndërmarrje e rrezikshme ai udhëtim prej tri-katër orësh, në atë kohë aq të keqe. Këtë Hodoja nuk e kishte bërë kurrë.

Ndiente një farë keqardhjeje të çuditshme që ishte i detyruar të largohej nga ai vend. Aty kishte pesë vjet që punonte dhe në të gjithë zonën ishte bërë si njeri i shtëpisë. Puna e kishte lidhur me aq shumë njerëz, sa njihje jo vetëm të rriturit e fshatit, por edhe fëmijët e vegjël. E dinte se do të kthehej përsëri. Tani shkonte në një ekspe-

ditë, në një zonë më të thellë malore dhe, në një farë mënyre, do të ishte shumë më pranë familjes. Po ky largim sepse i mbushte zemrën me një lloj sentimentalizmi të hollë. E vërteta është se këtu ishte ballafaquar së pari me jetën dhe punën e vërtetë, këtu kapërceu vështirësitë e para të specialitetit, këtu ishte njohur me njerëz të vërtetë, sadoqë me një pjesë prej tyre që rritur bashkë. Një nga këta ishte edhe Hodoja. Ata kishin mbërritur të dy njëherësh në ekip. Fredi vinte nga qyteti i tij, ku kishte kaluar pushimet e fundit verore, pas jetës studenteske, Hodoja vinte nga fshati. Fredi i mbushur me entuziazmin që të shkakton fillimi i një faze të re në jetë, Hodoja me një tog pikëpyetjesh në kokë. Ky e pat ndier veten atëherë si ai i sëmuri që sapo ka dalë nga spitali. Për shumë bashkëfshatarë të tij që punonin në gjeologji, ky njeri as që mund të ndryshonte...

Të gjitha këto ia pëshpëritën inxhinjerit të ri, sapo mbërriti Hodoja me fletën e zyrës së punës në dorë. Fredi mban mend se si e kishte vështruar këtë njeri nga koka në këmbë dhe ishte habitur me fuqinë fizike të tij. Hodoja ishte atëherë rreth të tridhjetave. Nga shtati nuk e kalonte Fredin, po trupi i tij i lidhur ishte si ai lisi që i bën hije një lastari të ri, që ka mbirë nën degët e tij.

—Më dërguan të punoj te ju si motorist! — kishte thënë Hodoja, duke e parë inxhinjerin e ri drejt në sy. — Besoj se do të më pranoi...

— Po, — tha Fredi, — kemi nevojë. Po ku keni punuar më parë?

— Ku ka pasur punë! — ishte përgjigjur Hodoja në mënyrë të papërcaktuar.

Ai e kishte kuptuar dhe nuk ia kishte cingrisur këtë plagë. As më pas nuk do ta kishte pyetur kurrë, sikur Hodoja të mos ia zbulonte vetë, dalngadalë, atë pjesë të errët të jetës së tij.

Ja ç'kishte ndodhur dy netët e fundit, para se të largoheshin nga ekipi për në zonën e thellë malore. . .

. . . Ishte natë e errët dhe gjithë lagështirë. Në atë vend ku ndodhej kompresori, shiu nuk ndihej shumë, po lart grykat e malit zbraznin ulërime. Hodoja kishte përshtypjen se ajo ishte nata më e stuhishme që kishte parë ndonjëherë në jetën e tij. Afër motokompresorit bënte vërtet ngrohtë, po kjo ngrohtësi kishte diçka të bezdisshme, që atij nuk i kishte pëlqyer kurrë. Minatorët e turnit të dytë sapo kishin mbaruar punën, dhe ai po bënte ajrimin e fronteve të punës për turnin e tretë. Pastaj, vajti e u shtri në një shtrat dërrase, mbërthyer dosido, ngritur në një qoshe të barrakës së makinerisë. Njëri nga motoristët e kishte shtëpinë në qytet dhe i ishte lutur Hodos ta zëvendësonte nja dy turne, sa të hidhej deri në familje e të takohej me fëmijët, sepse pas tri ditësh do të niseshin për në ekspeditën e Gravicës. Në marrëveshje me inxhinjer Fredin, Hodoja kishte pranuar. Ishte nata e dytë që punonte nga dy turne, ndaj e ndiente veten pak të lodhur. Kishte fjetur gjithë paraditën, po ku ka si gjumi i natës! Sytë po i mbylleshin. Tha me vete se, po të ishte ai shtrat për të qënë, me siguri do t'ia kishte këputur gjumit aty. Mori batanijen që mbante për motorin, kundër ndonjë zjarri të mundshëm, dhe mbështolli gjunjët. Vështroi orën. Po i afrohej dymbëdhjetës. Minatorët e turnit të tretë duhej të kishin filluar heqjen e sterililit. U ngrit dhe fiku motorin. Mbi çatinë e llamarintë buçitën goditjet e pikave të shiut. Ftohtësia filloi dalngadalë të pushtonte sallën. Hapi derën dhe vështroi përjashta. Ishte aq errësirë, sa dukej sikur vendi ishte pa themele dhe barraka e vetë ai ndodheshin kushedi se ku, jashtë hapësirës. Pas pak sytë iu mësuan me errësirën dhe ai dalloj një dritë të zbehtë. Ishte zjarri në barrakën e rojës. Mendoi se nuk do të bënte keq sikur të hidhej e të ngrohej ndonjë gjysmë orë, pa-

staj të kthehej përsëri. Dhe ashtu vendosi. Hodhi batanijen në kokë dhe vrapoi për atje. Roja i bërtiti së largu, por ai i tha vetëm «Jam Hodua!» dhe hapi trinën e gardhit. Pas pak u gjend në barrakën e vogël, ku ishte ndezur një zjarr i madh, dhe përrallet e trasha po kërcisnin në mes të flakëve. Bënte ngrohtë dhe shpejt e ndjeu veten mirë. U shtri në krevatin portativ. Roja erdhi pas pak, qëndroi në këmbë te dera dhe e pyeti:

— Dëgjove gjë ulërimë bishe?

— Jo, — u përgjigj Hodoja, — nuk më linte zhurma e motorit.

— Duhet të kenë zbritur deri përmbi fshat. Prite nesër kur të dëgjojmë se kanë mbytur nja dy a tri tokë!

— Mundet, — tha Hodoja. E vështroi atë burrë nga koka në këmbë. Për herë të parë u habit që ai ishte aq i fortë, sadoqë gati njëzet vjet më i madh në moshë se Hodoja. Trupin ia mbështillte një mushama e gjatë, e zezë dhe tytën e pushkës e kishte mbuluar me kapuçin e kokës. Nga flokët e zbardhur i zbrisnin rrëke uji. Atë natë aq të errët e gjithë lagështirë ai fliste për bishat si të ishte fjala për dy a tri dhi të shkëputura dhe as që i shkonte ndër mend të ankohej nga puna që bënte. Kishte ndezur një zjarr aq të bukur e, megjithatë, aty vinte vetëm sa për të zgjatur duart dy-tri sekonda. Pastaj largohej përsëri nëpër natë, bariste rreth e rrotull gardhit që qarkonte depon e dinamitit dhe dëgjonte ulërimat e bishave. Nuk i flihej këtij njeriu?! Nuk kishte të ftohtë?!

— Dëgjo, xhaxha! — i tha Hodoja. Unë vdiqa për gjumë. Tani minatorët po heqin sterilin dhe nuk kanë nevojë për mua. Po flë ndonjë orë, si thua ti?

— Fli ... — tha roja, — por ...

— Eja të më zgjosh kur të dëgjosh vagonin. E di ti si e kemi ne sinjalin?

— Po, — tha prapë ai dhe fërkoji me njëra-tjetrën pëllëmbët.

Duhej të kishin kaluar nja dy orë. Ai ndjeu të ftohtë dhe mbloodhi këmbët. Zjarri po fikej.

Nëpër gjumë iu bë se dëgjoi dy-tri krisma armësh.

— Hodo!... Hodo! — dëgjoi papritmas zërin e rojës. — Çohu, Hodo! Po i bien vagonit!... Çohu!

— Po, — tha ai, — I dëgjova! — Një mpleksje e çuditshme krisdash. Ashtu përgjumësh, ende nuk ishte në gjendje të dallonte nëse krismat ishin të shtëna pushkësh, apo goditjet e minatorëve që kërkonin të ndizte motokompresorin.

Gjysmë orë më vonë ai përplasi pas trupit të akullt të motokompresorit tufjën e fijeve të pambukut që mbante në duar për ta fshirë nga vajrat. Bateritë kishin rënë nga të ftohtët. Ja, këtë nuk e kishte menduar. Kishte fjetur si një budalla, kishte fikur motorin në atë natë të akullt, në vend që ta mbante ndezur, qoftë edhe me pak gaz. Asgjë nuk mund të bënte atë natë. Pesë fronte mbeteshin pa punë. Edhe të nesërmes nuk i dihej: Dhe për gjithë këtë kohë frontet e galerive do të heshtnin. Ai i përfytyroi për një çast ashtu të shkreta, pa tymin dhe krismat e pistoletave dhe u drithërua...

...Këto të gjitha atij ia kishin thënë në mbledhje dhe tani Fredi, shtrirë në krevat, e ndiente se ky njeri kishte nevojë të kalitej më tepër, të mposhte gjumin, sepse sakrifikonte për shokun, për të gjithë.

Fredi ndezi përsëri transistorin. Dhoma ishte e ftohtë dhe barraka e heshtur sikur ia shtonte më shumë këtë ftohtësi. Të nesërmen e priste një rrugë e gjatë...

Lajmi kishte ardhur në ndërmarrje aty nga fundi i gushtit. Fredit i kujtohej se si shumica e gjeologëve nuk para i besonin zbulimit të ri. Të tjerët mendonin se mineralizimi i pasur ishte diçka e vogël, tepër e vogël, siç ki-

shte rastisur edhe një herë tjetër... Mendimet nisën t'i përqëndroheshin në debatet e para për mineralizimin e Gravicës dhe ai e fiku transistorin. U mbështoll më mirë me batanije dhe futi një rën dorë nën jastëk. Çarçafi atje ishte shumë i ftohtë dhe iu duk sikur preku një copë akull.

... Ishte viti i parë i punës dhe për këtë lloj minerali kishte studjuar në fakultet më pak se për të tjerët. Ndaj edhe ndiente një lloj drojtjeje. Atëherë e kishte të vështirë të përcaktonte se nga vinte e gjithë kjo. Tani e dinte se, megjithëqë specialistët e huaj kishin punuar disa vjet me radhë, nuk kishin dhënë asnjë vendburim të denjë për shfrytëzim. Vendi vazhdonte të importonte sasira të mëdha dhe, me gjithë përpjekjet, rezultatet nuk kishin qenë të mira. Gjithë-gjithë, vazhdonin të zbuloheshin shtresa të mëdha, por të varfra në përmbatje, të cilat kërkonin uzina pasurimi që të ktheheshin në të dobishme. Pikërisht atëherë ndodhi që u zbulua vendburimi i Zhuzit. Pas largimit të specialistëve të huaj ishte intensifikuar puna dhe ja, u duk sikur shpresat buzëqeshën. Analizat e para laboratorike treguan se ishte gjendur një mineral i pasur, që nuk kërkonte më pasurim, por mund të përdorej drejtpërdrejt në industri. Gëzimi ishte i madh. Grupe të tëra gjeologësh shkuan ta vizitonin këtë vendburim e ktheheshin së andejmi me ndjenjën e krenarisë për kolegët e tyre. Ndërkohë Fredit i qe besuar kontrolli i zonës ku ishte tani, dhe punimet e para sipërfaqësore e kishin entuziazmuar. Kurrë ndonjëherë në jetën e tij nuk kishte punuar aq shumë. Terreni ishte i ashpër, tepër i thyer dhe të riveleje aty ishte një lloj sikur t'i nënshtroheshe një alpinizmi të gjatë. Profilet e rilevimit shpeshherë takonin në pllaka gjigante shkëmbinjsh të lëmuar, të cilave duhej t'u ngjiteshe me thonj ose duke u hapur pas bimësisë së rrallë, mbirë nëpër të çarat. Por të gjitha kishin kaluar... Shtresa e zbuluar kishte një gatësi të konsiderueshme,

dhe analizat laboratorike priteshin me ankth. Rezultatet nisën të vinin të mıra. Në krahasim me dy pika të mineralizuara që kishin dhënë specialistët e huaj, këto zbulime kishin afër dyfishin e vlerës së përmbajtjes së tyre. Mirëpo entuziazmi pak nga pak kishte nisur të binte. Nga Zhuzi vinin çdo ditë më pak lajme të mira. Punimet e mëtejshme po vërtetonin një rënie të përgjithshme në përmbajtjen e mineralit. Përsëri nisi të flitej për nevoja pasurimi, për uzina që duhej të ngriheshin patjetër. Minerali i kapur së pari, përbënte aq rezervë, sa ato mund të shfrytëzoheshin brenda një kohe të shkurtër. Megjithëkëtë punimet vazhdonin. Rezervat ishin të konsiderueshme dhe, në krahasim me ç'ishte zbuluar më parë, ky ishte një sukses i rëndësishëm. E njëjta gjë po ndodhte edhe në vendburimin që drejtonte Fredi.

Mirëpo disa vjet më vonë kishte ardhur lajmi i zbulimit të Gravicës. Ishte një terren i shkelur së tepërmi nga specialistët e huaj, sidomos nga një farë Fulmani, që ata e mbanin për më të mirin e tyre. Kësaj radhe laboratorit iu desh t'i përsëriste disa herë analizat kimike të mineralit, sepse rezultatet dukeshin të pabesueshme. Praktika e Zhuzit vështirësonte besimin e njerëzve. Vazhdonte të punohej me ngulm. Ishte i pari sezon veror kërkimesh që nuk mbaroi kurrë. Filluan shirat, maleve të larta të Gravicës nisi të binte dëborë, por gjithkund punohej. Krye-gjeologu i ndërmarrjes çdo ditë ndeshej koridoreve me dhjetëra specialistë që e pyesnin me interes për Gravicën.

Në mëngjesin tërë lagështi të një dite në fund të territorit, ndërsa po pregatitej të shkonte në shtëpi për pushimet e muajit, Fredin papritur e thirrën në ndërmarrje. Rrugën e bëri copa-copa. Në drejtori i thanë se të nesërmen do të nisej për në Gravicë së bashku me gjashtë gjeologë të tjerë. Duhej përcaktuar përfundimisht nëse vendburimi do t'i nënshtrohej zbulimit të detajuar apo jo. Drej-

tori i kishte buzëqeshur zbetë. Fredit iu duk shumë i lodhur. Flitej se edhe ai i kalonte ditët në Gravicë. Laboratori për një kohë të gjatë i kishte pezulluar të gjitha llojet e analizave për objektet e tjera. . .

Ata që punonin në Gravicë, ishin akoma të druajtur. Besimi nuk u mungonte, por entuziazmin mundoheshin ta përmbanin. Atë ditë, në gazin e vogël, të rrahur nga shtrëngatat e shiut, për herë të parë u hap një bisedë, që kishte të bënte me kondita basenesh detare të cekta të periudhës kur ishte formuar minerali. Me sa i kujtohej Fredit tani, ky mendim kishte hapur debate të zjarra, dhe e gjithë rruga malore prej gati gjashtëdhjetë kilometrash kaloi si pa kuptuar. Debatet zgjuan befasi mendime të ndrydhura prej vitesh dhe tani, duke shkuar për në Gravicë, mendimeve të disa specialistëve për rajonin e Rrafshnaltës dukej se po u lëkundeshin themelet. Fredi ikshte heshtur. . . Raste të tilla, për të cilat diskutohesh, ai kishte ndeshur deri atëherë vetëm nëpër libra. Në praktikë as që mendonte se mund t'i dallonte. Gravica nisi t'i dukej befasi si vend i mrekullive gjeologjike dhe do të dëshironte me zjarr të punonte aty. . .

Të katër konsultat e organizuara në Gravicë e pajisën Fredin me shumë njohuri. Herën e fundit i ishte lutur kryegjeologut të qëndronte edhe pak më gjatë atje. Ndërkohë Eva kishte filluar punën dhe, ndonëse e re në profesion dhe në jetë, ai pat dalluar tek ajo një këmbëngulje të mrekullueshme.

Qëndrimi i shkurtër në Gravicë i krijoi bindjen e patundur në vlerën e madhe të zbulimit të ri. Kur u kthye së anëjmi, ndjeu se ishte larguar si nga fillimi i një beteje. Muajt që pasuan nuk ia hoqën nga mendja Gravicën. I dukej sikur, të qëndronte larg saj, ishte njëlloj si të mbetej dhjetë vjet pas nga kolegët që punonin atje.

Dhe ja, tri ditë më parë, urdhri që kishte ardhur

krejt papritur, kishte zgjuar në shpirtin e tij një gëzim të parrëfyer. Besonte se Gravica do të bëhej paskëtaj një shesh i vërtetë beteje. Një shkresë e veçantë që shoqëronte këtë urdhër, bënte fjalë për mobilizimin e përgjithshëm të ndërmarrjes, që vendburimi i ri të zbulohet në një kohë rekord. Atje të gjithë sikur dalluan një trompetë sulmi. Natyrisht që, midis këtyre sulmeve të mrekullueshëm, mund të kishte edhe ndonjë Hodo, por ai sepse besonte se beteja të tilla ose i kalitnin përfundimisht këta njerëz, ose i detyronin të tërhiqeshin kokulur nga kampi i fitimtarëve. Ja pse nuk ishte dakord që Hodoja të ndiqej nga puna, ose t'i jepej gjyqit. . .

Fytyra e Hodos iu afrua përsëri mes gjithë atyre mendimeve për Gravicën. I erdhi ndër mend se si ai nuk foli fare në mbledhje dhe pikërisht për këtë besonte se tek Hodoja atë mbrëmje diçka ishte përmbysur edhe një herë.

«Sidoqoftë ai tani është këtu, mes nesh! — vazhdoi të mendonte Fredi. — Dhe ne duhet ta ndreqim. Kjo është në interes të tij dhe të familjes, në interes të zbulimit të Gravicës. . .»

Shiu vazhdonte të binte ngadalë dhe me tingëllimën monotone mbi llamarinat e çatisë së barrakës po i ndillte gjumin.

II

Dita u gdhi e kaltër. Paksa mbi galeritë mali kishte vënë qeleshe të bardhë. Kullonin rrugët, pemët, dhe përrrenjtë zbrisnin tërë zhurmë. Qielli nuk kishte asnjë re, megjithatë dielli ngrohte pak. Aty-këtu po shkrinte akulli i pellgjeve të pista, dhe drita pasqyrohej në to turbull. Makina, mbuluar me mushama, qëndronte aty, në buzë të rrugës, nën rrapin e zhveshur, ndërsa shoferi po pinte

kafe në mensë. Fredi mendonte se kjo makinë mund ta kishte të vështirë t'i çonte deri në ekspeditën e largët. Ata qenë mbledhur të gjithë aty, në buzë të rrugës, dhe prisnin shoferin. Vetëm Eva nuk kishte ardhur akoma nga shtëpia. Minatorët pinin duhan të fortë, dhe tymi i llullave dhe cigareve lartësohej në qiell. Shoferi doli pas pak dhe shkoi të ndizte makinën. Pastaj e fiku përsëri dhe pyeti nga dritarja e hapur:

— Ç'presim akoma?

— Edhe pesë minuta, — tha Fredi. — Nuk ka ardhur akoma ajo vajza.

— U bë vonë! — shoferi mboldhi buzët.

— Epo...

— Epo... — tha edhe shoferi, — do ta presim, — dhe i ra borisë.

Nuk vonoi shumë dhe nga mesi i përralleve të dendura doli qeni i Evës. I madh në trup, me pulla të bardha në këmbë, ai iu afrua Fredit. Ata njiheshin prej kohësh. Qeni ishte rritur me mbeturinat e kuzhinës së ekipit. Eva e donte shumë atë, dhe Fredi mbante mend se, kur ajo ishte akoma në klasë të tetë dhe ai sapo kishte ardhur në atë ekip gjeologjik, qeni e shoqëronte vajzën deri te dera e shkollës e lartë prej andej vetëm kur futej ajo në mësim.

Tri minuta më vonë u duk edhe Eva. Ashtu trupimët, me flokë të gjatë e të drejtë, veshur me një xhaka-vento të trashë që Fredi ia shikonte për të parën herë, ajo ecte kokulur, me faqet prush. E shoqëronte e ëma, një grua që, në vështrimin e parë, të ngjallte respekt dhe frikë njëkohësisht. Ajo u shtrëngoi dorën të gjithëve, më parë shoferit, dhe e kapi të bijën për dore. Eva dukej tani si një nxënëse e vogël, që e nisnin për herë të parë në shkollë.

Minatorët nisën të hipin në makinë. E ëma e Evës e

ndali Fredin pikërisht kur po matej të hipte dhe ai.

— Dëgjo, djalë — i tha pa asnjë ceremoni. — Vajzën ta besoj ty!

— Por... — Fredi u mundua të buzëqeshte.

— Ka qenë në shkollë, do të thuash, — e ndërpreu ajo. — Shkolla është ndryshe. Këtu...

— Këtu do të jetë me vëllezërit e saj! — ia ktheu me rrëmbim, sikur të kishte frikë se mos ia ndërprisnin fjalën përsëri.

— Mirë! — tha ajo. — Hip, djalë! Hip edhe ti! — i tha pastaj së bijës. As e puthi e as e përqafoi. Fredi mendoi se këtë punë duhej ta kishte bërë më parë, rrugës, apo në shtëpi.

Dhe u nisën. Rruga vetëm ngjitej. Pas disa kilometrash, atje poshtë, nga krahu lindor i saj, do të shfaqej Lumi i Madh, me shtrat të gjerë prej disa qindra metrash, që, ashtu i turbullt dhe kërcënues, do të zvaritej drejt përrëndimit. Ky lumë nuk do t'u ndahej për afro njëzet kilometra. Eva e shikonte për herë të parë. Diku vuri re se ai çante një grykë të ngushtë shkëmbore dhe vetëm atje e mbushte plot shtratin. Rruga u ngjitej shpateve të maleve si një gjarpër bojë hiri dhe dalngadalë, në anët e saj, nisi të dukej vende-vende dëbora. Dëbora ruhej më tepër nën përrallet e gjelbra, në njërin krah të gurëve kilometrikë, kurse pak më vonë rrotat nisën të shkëlqenin qilimin e bardhë.

Hodoja rrinte afër Pandos. Atë natë e kishte kaluar pa gjumë dhe pranë atij burri sikur e ndiente veten ngrohtë. Herë pas here hidhte sytë nga vajza që bisedonte me inxhinjerin dhe në fytyrë i kalonin valë të nxehta. Më shumë turp kishte prej saj, sesa prej të gjithë shokëve. Sikur në atë mbledhje, dhe tani në këtë udhëtim, ajo të mos ndodhej fare, ai do ta ndiente veten më ndryshe. Ishte gati pesëmbëdhjetë vjet më i madh se ajo, ndaj dhe

i vinte më shumë zor prej saj. Përfytyroi çastin kur edhe Eva kishte ngritur dorën për dënimin e tij dhe i ishte dukur si goditja më e befasishme. Ai gjithmonë pat menduar se vajzat nuk dinin kurrë të dënonin në mbledhjet e kolektivit, veç kur u cënohej dashuria. Megjithatë nuk ndiente aspak armiçësi ndaj saj. Përkundrazi. Atij i vinte keq që edhe ajo kishte qenë e detyruar të mos ia falte fajin dhe ndoshta, kushedi, ishte vënë në një pozitë të vështirë. Vinte re se ajo i kishte faqet akoma të kuqe, dhe drita i bënte sytë e saj herë të shndritshëm dhe herë të errët. Ajo kishte mbështetur njëren dorë nën mjekrën e mprehtë dhe dëgjonte me vëmendje Fredin. Nga ndonjë fjalë që i kapte veshi, ai kuptoi se inxhinjeri i fliste diçka për gjecologjinë, dhe ajo i përpinte fjalët e tij e etur.

Rruga, me dy vija paralele të errëta në mes, dukej sikur tërhiqej mbrapsht, dhe dëbora ndyhej herë pas here nga copat e baltës që vërvitnin rrotat e makinës nga tabani i rrugës. Mali i lartë, në shpinë të të cilit ecnin ato çaste, dukej si një gjysmë lëvozhge veze gjigante, kaq i rumbullakosur e i rënduar me dëborë ishte. Nuk dalloheshin as përrenj e as pemë të rritura. Bari i shkurtër kishte rënë në gjumë. Gjithçka heshte, veç uturimës së makinës që dalngadalë po i ngjiste të përpjetat e forta me marshin e parë.

Eva e kishte bërë shkollën në Prrenjas. Kishte parë male po aq të larta, kishte parë edhe dëborë, po rrugët andej ishin të asfaltuara dhe asfalti gjithmonë sikur u zbut luginave egërsinë. Kjo rrugë ishte e jashtëzakonshme. Ajo sikur ngjitej në çatinë shkëmbore të maleve dhe së andejmi puthej me kaltërsinë e akullt të asaj dite dhjetori. Për këto vende kishte dëgjuar shumë, po nuk i kishte përfytyruar kurrë aq të ashpra e njëkohësisht të bukura. Fredi qëndronte pranë saj, me vështrim ëndërrimtar ngulur mbi malet, dhe ajo besonte se inxhinjeri edhe gjatë kësaj ko-

he mendonte për gjeologjinë e atyre masiveve shkëmbore e, ndoshta, përfytyronte errësirën nënujore milionavjegare, që i kishte stivosur këta shkëmbinj njëri mbi tjetrin.

Ajo donte ta pyeste për vendburimin e Gravicës. Fredi kishte qenë tri-katër herë atje, vetëm për disa ditë, kur struktura e vendburimit ishte akoma e panjohur për shumicën e gjeologëve, dhe ajo e dinte se ai kishte marrë pjesë në debatet që ishin zhvilluar për këtë punë. Mendonte ta pyeste se nga ndryshonte mineralizimi i Gravicës nga ai i vendburimit të tyre, por nuk dinte si ta formulonte pyetjen. Eva besonte se në Gravicë duhej të kishin të bënë me një vendburim të madh e interesant, përderisa drejtorja kishte vendosur ta mbaronte zbulimin me pjesën më të madhe të forcave të saj. Dhe gjithçka duhej përfunduar brenda gjashtë muajsh. Për atë mineral vendi ynë kishte nevojë të ngutshme dhe atë duhej ta nxirrnim nga vendburimet tona.

— Më thuaj diçka për Gravicën, — kërkoi befas ajo.
— Natyrisht, jo për fshatin.

— Pse, nuk të intereson fshati? — qeshi ai.

— Nuk e kam fjalën aty, — ia ktheu ajo. — Përderisa do të jetoj atje, më intereson, po më parë dua të di diçka më shumë për vendburimin.

Ai e vështroi pjerretaz dhe, ashtu si në shumë raste të tjera, i erdhi mirë që ajo kërkonte të mësonte sa më shumë nga profesioni. Brenda katër muajsh ajo kishte mësuar të dokumentonte punimet po aq mirë, sa edhe ai dhe, në qoftë se akoma nuk i dallonte mirë tektonikat, gjithmonë interesohej për to. Kjo këmbëngulje e saj atij nuk i dukej e jashtëzakonshme, por në kërkesat e saj ai dallonte një kokëfortësi gati fëmijnore aq të çiltër, sa rrallë e kishte ndeshur te ndonjë tjetër. Edhe vetë, kur kishte qenë akoma i ri në profesion, nuk kishte këmbëngulur aq shumë...

— Shumë gjëra nuk i di edhe unë akoma, — nisi Fredi. — Sidoqoftë, ne vemi atje jo vetëm për të punuar, por edhe për të mësuar. Mund të të them vetëm se është një vendburim interesant, që nuk është ndeshur ndonjëherë tjetër, dhe ajo që e bën të veçantë është fakti se në Gravicë mineralizimi është shoqëruar me pushim në sedimentim. Kjo ndërprerje depozitimi ka krijuar kushte të mrekullueshme për pasurimin e mineralit.

— Nuk i përfytyroj fare këto pushime, — tha ajo, — megjithëse Gjeologjia Historike ma ka bërë kokën dhallë.

Ai qeshi.

— Domethënë se kokën e ke të ftohtë nga dhalla, — bëri shaka ai. Heshti pak, u mendua si t'ia shpjegonte më thjeshtë dhe nisi të fliste: — E gjithë kjo zonë, ti e di, ka historinë e zhvillimit të vet gjeologjik dhe në periudha të caktuara, si në Jurasik apo në Kretak,¹⁾ ka pasur raste kur deti ose është cektësuar fare, ose sipër tij ka nxjerrë kokën toka. Mbi shkëmbinjtë akoma të pangurtësuar mirë luanin dallgët e brigjeve dhe era e qiellit. Mbi to nuk sedimentohej më asgjë. Kështu, kalonin qindramijëra vjet, pastaj deti fillonte transgresionin e vet dhe i mbulonte përsëri këta ishuj të vegjël. Dhe përsëri, në fund të detit, nisin të depozitoheshin llumrat karbonatikë që sillnin lumenjtë nga kontinentet e largëta, ose rrymat e turbullta nënujore. Kështu që, kur dolën përfundimisht në sipërfaqe, ashtu siç i shohim sot, ne dalluam se midis shtresave diçka mungonte. Ishin po ato depozitime, që në detet e thella, për ato qindramijëra vjet, ruheshin të plota, dhe këtu në Gravicë, në vendin e ishujve të dikurshëm, ishin zhdukur misteriozisht. Si në përrallë, ë?

1) Masha gjeologjike të Mesozoikut

— I tregoke bukur përrallat!

— Ndonjë ditë do të të tregoj përrallën për foraminiferin Orbitolina dhe iriqin Hemipneustes¹⁾, që bënë një udhëtim të shkëlqyer nëpër detin e Kretakut, këtu e njëqind milion vjet më parë, dhe erdhën e qëndruan në Gravicë, ku do të prisnin një vajzë me emrin Eva, që t'i takonte të fosilizuar.

— Ishe ti atëherë? — qeshi ajo.

— Sigurisht, — u përgjigj ai. — Vetëm se bënte ftohtë dhe shumë gjëra i kam harruar.

— Si sot?

— Akoma më ftohtë, — tha ai dhe qeshi. Pastaj u kujtua: — Mbërdhin?

— Pak.

— Edhe unë pak.

— Atje do ta marim veten menjëherë. E përfytyroj sobën të skuqur nga zjarri.

— Po unë, — tha ajo pakëz e druajtur, — ku do të flë?

— Me Katerinën. Besoj se do t'ju kenë gjetur ndonjë dhomë.

— Ka mbërritur vallë Katerina?

— Sigurisht. Qysh para dhjetë ditësh, kur e takova në drejtori, më tha se do të nisej. Pyeti edhe për ty. I thashë me shaka se nuk besoja të të linte mamaja të vije në Gravicë.

— Oho edhe ti! — ia ktheu ajo pakëz e fyer.

— Pse, nuk ishte kështu?

— Jo tamam...

— Po si ishte? — donte ta ngacmonte ai.

— Ashtu si që! — u përgjigj ajo me vrull.

Ndjeu t'i skuqeshin faqet. Nuk do të kishte dashur

1) Organizma detare të periudhës së Kretakut.

që Fredi ta mësonte këtë hollësi. Por e ëma ia kishte shprehur vetë haptazi, disa ditë para se të niseshin.

Befas makina qëndroi.

— Më duket se mbetëm në dëborë, — tha Hodoja.

U përplas dera e kabinës dhe shoferi u ndodh jashtë. Zbritën edhe të dy minatorët që rrinin përpara. Shoferi, me duar mbështetur në spontin e ulët, tha me dëshpërim:

— Ka shumë dëborë. . .

— Është akoma e freskët, — tha Pandoja. — Si, ka ngrirë?

— Nën dëborë ka akull.

— Po aq burra sa jemi ne, e shpiem makinën në krahë deri në Gravicë.

Zbritën të gjithë. Dëbora e kalonte pëllëmbën. Midis brazdave që kishin hapur rrotat, lëviznin tatëpjetë rrëqe të turbullta uji të saposkrrirë. Kishte nisur të frynte një erë e ftohtë, që t'i thante nofullat. Evës, sa zbriti, iu mbushën këpucët me dëborë. Vështroi rreth e rrotull. Aty ku kishin qëndruar, ishte një qafë e thellë mali dhe në horizont dukej një pamje me të vërtetë e bukur. Mbi shpinën e rafshnaltës së Gravicës shtriheshin ca maja fare të vogla dhe të rrumbullakta, që mbështeteshin pas njëra-tjetrës. Zotëronte gjithëkund bardhësia. Një bardhësi e shndritshme. Vende-vende kurrizet e majave që shikonin nga lindja, kishin nisur të kullonin dëborën dhe, si pasqyra të veshura me avull, reflektonin rrezet e diellit. Vetëm diku, në krahun e majtë të Rafshnaltës, Eva dalloi një të çarë të thellë, të ngushtë, që nxinte, ngaqë dëbora aty nuk kishte qëndruar dot. E çara dukej midis shkëmbinjve si një gjarpër i stërmadh dhe bashkohej në lindje me grykën po aq të thellë të një mali. Ajo e preku Fredin në krah dhe i tregoi grykën:

— Këto janë kanionet e famshme të Gravicës, —

shpjegoi ai. — A ke dëgjuar për to?

— Po, — tha ajo. — Sa të thella!

— Po t'i shikosh nga afër, duken fantastike. Këto kanione janë prerje të mrekullueshme, ku mund të dallosh të gjitha shtresëzimet.

— Ke zbritur ti?

— Deri tani akoma jo.

— Është e rrezikshme?

— Si të hidhesh nga aeroplani pa parashutë! — qeshi ai.

Eva s'pati kohë të buzëqeshte, sepse tridhjetë duar u mbështetën pas karrocerisë së makinës dhe nisën ta shtynin. Fredi e largoi lehtë me dorë dhe vajti ta shtynnte edhe ai. Shoferi mezi mbante timonin. Rrotat shkisnin në rrugën e akullt, sikur kërkonin të luanin. Makina herë rrëshqiste majtas, uturinte për disa metra dhe sullej përpara.

— Nuk ka ridoto? — e pyeti Fredi Hodon, që e kishte në krah.

— Jo, më duket, — iu përgjigj ai, i mbytur në djersë.

— Kjo rrugë nuk bëhet pa të. Bile duhej të kishte zinxhirë.

— Do ta kalojmë edhe këtë... — Hodoja psherëtiu dhe një sekondë më vonë tendosi shpatullat e fuqishme pas karrocerisë metalike. Ishte një çast i vështirë. Rrotat e fundit shkanë befas, thua jsc në buzë të xhadesë dhe shoferi, pasi fiku motorin, u hodh në dëborë. Mbetën të gjithë pa frymë. Eva, që ecte pas tyre, e ndjeu më shumë nga të gjithë atë çast të vështirë. Në krahun e majtë kishte qëlluar Hodoja dhe ai mund ta kishte pësuar i pari, por u mbajt për mrekulli pas shulit që mbyll spontin e fundit. Shakaja e rezikshme e akullit kishte mbaruar në buzë të greminës.

Disa minuta më vonë, kur nisën ta shtynin përsëri, Hodos iu duk se loja e makinës i ngjante çuditërisht jetës së tij. Jo shumë kohë më parë, e gjithë kjo jetë kishte ratisur kushedi sa herë, si duke qeshur, në buzë të griminës, sikur të mos ndodheshin duar të fuqishme njerëzish që ta pengonin të binte dhe ta nxirrnin në rrugë të drejtë. Dhe loja kishte vazhduar tamam si në një rrugë të akullt. Ai shkit dhe njerëzit mbaj! Ai vështroi duart e rreshkura të Pandos, të Fredit, të shokëve të tjerë dhe mendoi se ata e kishin në dorë ta nxirrnin nga buza, po të përpiqej edhe ai vetë t'u bindej atyre.

Një copë rrugë e bënë më këmbë. Shoferi e kërkoi vetë këtë gjë. Rruga ishte një tatëpjetë e fortë dhe rreziku mbetej. Diku u detyruam ta shtynin përsëri. Rrafshnalta e gjerë e Gravicës tani dukej e copëtuar nga përrrenj të vegjël, të ngushtë dhe të thellë. Aty afër drekës kaluan në një fshat të vogël me shtëpi të reja, po larg njëra-tjetrës. Në qendër të fshatit klubi ishte i hapur dhe ata pinë kafë. Pastaj u nisën përsëri.

Në Gravicë dëborra e kalonte gjysmën e metrit, veç rrugët ishin të mbushura me traga të thella rrotash makine. Ekspedita, me ato dymbëdhjetë barrakat të rreshtuara njëra pas tjetrës, dukej si në kartolinë. Oxhaku i lartë i mensës villte tym, dhe nga dritaret me nga dy palë xhama qyngjat e sobave, si çibukë të mëdhenj, tymosnin edhe ata. Makina qëndroi para zyrës. Prej andej doli një burrë truplartë, i veshur me pantallona dhe kokore shajaku, që nisi t'i përqafonte të gjithë. Ai i shtrëngonte pas krahëve të tij të fuqishëm, pastaj i prekte në supë, sikur të bindej përfundimisht se ata kishin mbërritur të gjithë shëndoshë e mirë. Evës i mori valixhen nga dora, i hodhi njëren dorë në sup dhe shpejtoi ta fuste në zyrën aty pranë. Pastaj doli përsëri, thirri dikë me zë të lartë dhe atëherë nga barrakat dolën nja dhjetë punëtorë

që u mpleksën me të porsaardhurit. Fredi e prezantoi disa minuta më vonë. Burri quhej Thanas dhe ishte sekretari i grupit të organizatës bazë të Partisë për ekspeditën.

Inxhinjeri la valixhen dhe çantën e tij sportive aty mbi dëborë dhe u nis të interesohej për shokët. Mirëpo të gjitha qenë bërë gati me kohë, edhe krevatet ua kishin rregulluar para se të mbërrinin. Vetëm sobat duheshin ndezur menjëherë. Pandoja trupmadh dallonte në mes të të gjithëve. Ai nisi t'u tregonte krevatet shokëve, po Fredi e hoqi mënjanë, përkrahu, dhe i dëftoi, pa i rënë në sy askujt, Hodon që rrinte mbi një karrige portative, pranë dritares dhe mendohej. Pranë këmbëve kishte vënë çantën ushtarake me plaçkat.

— Mos e ndaj nga vetja, Pando, — i pëshpëriti Fredi, — sidomos tani, ditët e para. Unë mendoj se ai ka nevojë...

Minatori i shtrëngoi lehtë krahun.

Inxhinjeri u kujtua për plaçkat e lëna ashtu mbi dëborë dhe mendoi se valixhja prej kartoni mund të ishte dëmtuar nga lagështia. Po ato i kishin marrë në zyrë. Atje vërtet kishte një sobë të skuqur, ashtu siç e kishte përfytyruar gjatë rrugës. Shoqëria gazmore e gjeologëve e priti me topa dëbore. Atij iu lagën flokët dhe qerpikët e gjatë. Qeshi i hutuar dhe për një çast as që e dalloi atë që e goditi. Kur hapi sytë dhe vështrroi përsëri rreth e rrotull, vuri re se ata ishin të gjithë atje; dukej sikur aty kishin qenë gjithmonë dhe ai kthehej nga leja e zakonshme e i gjente përsëri së bashku. Veç Katerinës. Ajo i kishte hedhur Evës dorën në qafë, dhe në atë përqafim ai dalloi një lloj sentimentalizmi. Ishte e vështirë t'ia dalloje këtë ndjenjë, po të mos jetoje gjatë me të. Në fytyrën e saj ovale kishte një buzëqeshje të vazhdueshme, buzëqeshje urtësie, që dukej sikur druhej të shpërthente e të shpërndahej te të gjithë. Pas topit të dëborës,

Eva është e bukura

Fredin kjo buzëqeshje e hutoi së dyti. Ai e kishte takuar këtë vajzë disa herë korridoreve të ndërmarjes, apo në ndonjë mbledhje të përgjithshme, por atje nuk kishte dalluar asgjë të veçantë. . .

Ai i dha dorën Katerinës, i buzëqeshi lehtë Evës, ndërsa katër të tjerët u ngritën në këmbë si me komandë. Por, në vend që t'i zgjatnin duart, i fshehën ato pas kurrizit. Kur ai mbeti si i ngrirë disa çaste në këmbë, pa ditur ç'të bënte, vetëm atëherë i harroi buzëqeshjen e sytë e Katerinës dhe vuri re se sytë e të gjithëve, të qeshur, ishin të bukur. Fredi u zbraps dy-tre hapa, qëndroi në këmbë, pas një tavoline, ndërsa ata u ulën nëpër vendet e tyre e mezi mbanin të qeshurit.

— Gjeje! — thirri befaz Vasili. — Kush të goditi?

— Të gjithë, veç Katerinës. . .

— Unë, mor buf! — ia behu Tomi, pa i lënë kohë ta gjente. — Unë! E, si t'u duk, ishte dorë burri, apo jo?

— Mushkonjë e bezdishme. . . — qeshi ai.

— Eja. . . eja të ngrohesh, e lëri shakatë, se u thave së ftohti!

— Aspak, — ia priti Fredi. — Më vjen t'ju përqafoj të gjithëve dhe kjo më majftoi që, sa hyra, të më mbysin djersët.

— Edhe vajzat? — qeshi Tomi.

— E pse jo?— ai u skuq lehtas. Ktheu kokën dhe pa Evën. Ajo po e vështronte e habitur. Kurrë nuk e kishte parë kështu, aq gazmor! Atje, në ekipin e tyre të vogël, ai dukej gjithmonë pak i vrazhdë, aq sa ajo kishte ndier shpesh një farë drojtjeje prej tij.

— T'i lëmë shakatë tani, — tha Fredi. — Po si i keni punët?.. Vërtet që unë e Eva jemi bujtës këtu, por hallet e të zotërve të shtëpisë duam t'i mësojmë të gjitha. . .

— Ç'ka, o, çka, — tha Vasili. — Hë për hë kemi

në punë katër gryka galerie dhe dy sonda. Shpimet nuk para na ecin. Pastaj, na mbyti edhe kjo djall kohë...

— Ka kapur mineral ndonjë punim?

— Vetëm galeria numër dy.

— Meqë erdhi edhe Fredi, sqaroheni atë punën e traversës së galerisë katër, — i tha Vasili Asimit.

— Pse, si është puna? — pyeti Fredi:

— Një fenomen interesant. As unë dhe as Tomi nuk po i japim dot zgjidhje. Të jetë një pushim, vallë? — ai mbloodhi buzët.

— Bën vaki, — tha Fredi. — Ne e kemi diskutuar edhe më parë.

— Megjithatë unë për vete akoma s'po bindem! — nguli këmbë Asimi. Ai u mbështet më mirë në karrige dhe kryqëzoi duart. — Kjo mund të vijë edhe nga eksperiencia ime e pakët, por teksti i Gjeologjisë së Shqipërisë, përveç një rasti në Kretak, zonën tonë e përshkruan si një hulli të thellë detare.

— Pikërisht ai rast! — nguli këmbë Fredi. — Jo vetëm që nuk duhet nënvleftësuar, po literatura jonë gjeologjike ka kohë që mendon për det të cekët edhe në zonën tonë. Ka pasur edhe debate, do të thuash ti! I di. Gjeologjia nuk ka fund, Asim! Ne nuk bëjmë gjë tjetër, veçse zbulojmë fakte të reja. Apo jo, Vasil?

— Ashtu është, — pohoi ai.

— Do thuash ti se ka edhe më të zotë se ne! Dakord. I respektojmë për dijenitë dhe kontributin. Por jo, ama, të bëhemi robër të konkluzioneve të mëparshme e të mos studjojmë më tej. Ore, kanë punuar shokët tanë edhe më parë, pa arrijmë ne në përfundimin se duhet parë, edhe këtu në Gravicë, mundësia e pushimeve stratigrafike.

Eva çliroi krahun nga dora e Katerinës dhe ngriti veshët. Ja ç'u dashka dëgjuar! U tretën si kripa në ujë

shakatë që qenë bërë pak më parë. Kjo i pëlqente edhe nuk i pëlqente. Ajo e kishte ndier prej kohësh se qendrimi serioz i tij, lidhej vetëm me pjekurinë. Atje, në ekipin e tyre të vogël, ajo e kishte parë Fredin kushedi sa herë të binte përmbys mbi libra.

— ...është një fakt që po më përsëritet dy herë, — thoshte Asimi. — Një herë në kanalën numër tetë. Atëherë ishte fillimi dhe, të them të drejtën, shumë gjëra nuk i kuptoja. Gjeologët e huaj kishin hedhur në hartën 1 me 25.000 një copë shtresë minerali dhe diku e ndërprisnin me tektonikë. Vazhdimin e saj nuk e jepnin gjëkund. U interesova ta ndiqja më në jug. Isha me Rikun atëherë. Të kujtohet, Rik? Brodhëm dynjanë dy javë plot dhe shenja minerali nuk gjetëm gjëkund... Më së fundi, ja, shpresa u duk se na buzëqeshi. Ishte një lëndinë e vogël, pikërisht aty ku ishim ulur të çlodheshim. Kur... një copë fare e vogël minerali! E di, Tomi? Pikërisht mbi Përroin e Gurave. Gërmuam me çekiç, por pa dobi. Që të mos e zgjas... aty hapëm kanalën. Po në kanal ishte ç'ishte! Një copë shtresë, që nuk i kalonte as të gjashtëdhjetë centimetrat. Kaq! — ai hapi duart për të treguar trashësinë e shtresës. — Tektonikë gjëkund! Kjo po më ndodh edhe tani në traversën e katrës... Merr pak hartën nga kasaforta, Rik!

— Lëre hartën tani, — tha Tomi. — Harrove që këta të dy, — ai tregoi Fredin dhe Evën, — janë lodhur dhe nuk kanë ngrënë asgjë?

— Epo mirë... lëre! Kemi kohë.

— Vazhdoni, — tha Eva. — Sa për mua...

— Unë mendoj të ikim tani, — u hodh Katerina. —

U ngrys!

— E keni larg shtëpinë? — pyeti Fredi.

— Dy të ndara më tej, — tha ajo. — Si të thuash, zyra i përket shtëpisë sonë...

— Atëherë deri tani kemi qenë mysafirë te ju?
— Afërsisht. Kështu do të jeni gjithmonë.
— Mos të flasin shkurt: Rina? — e pyeti befas ai, duke e vështruar drejtë në sy.

— Po.

— Epo, natën e mirë, Rina! Edhe ti, Eva...

— Do të shihemi në mensë, — tha ajo.

— Pse, hani bukë kolektivisht?

— Do të plakesh shpejt, po t'i mësosh të gjitha përnjëherësh, — tha Vasili.

— Epo...

— Si të ndodhë, — tha Katerina. — Sot kemi mysafirë dhe do të na pëlqente që darkën ta hanim së bashku... Mirupafshim!

Vajzat dolën. Jashtë ishte errur. Qielli ishte mbuluar me re, ndërsa vetëm qafat e thella mbeteshin ende të kthjellta. Eva e pati të vështirë të orientohej me këtë pamje të re.

— Po nga erdhëm ne, Rina?

— Andej, — tha ajo dhe zgjati dorën drejtë Qafës së Pishës. — E shikon, duket pakëz rruga.

Asaj i vetëtiu nëpër mend gjithë rruga e akullt...

III

— Përsëri bashkë! — tha Katerina, kur u ndodhën të dyja në mes të dhomës së tyre. — Si atëherë, në konvikt, të kujtohet?

Eva uli kokën, kryqëzoi duart dhe ndenji kështu një çast e menduar. Kjo pra, ishte dhoma e tyre! Një dhomë barrake, e veshur nga brenda me pllaka fibre ngjyrë kafe, me një dritare me dy palë xhama dhe me shtretërit portativë të mbuluar me batanije jeshile... Ja dhe Ka-

terina. Sa kishte ndryshuar! Tani Evës iu duk shumë më e pjekur. Kur ishin në shkollë, — Eva ishte në klasë të dytë dhe Katerina maturante, — ajo dukej pakëz më ndryshe, ishte shumë çapkëne, kurse tani dukej mjaft e përmbajtur.

— Rina, të pëlqen këtu? — e pyeti befas Eva.

— Po; — tha Katerina. — Nuk mund të ëndërroja më mirë. Deri tani kisha bërë një punë të mërzitshme, kaq sa habitesha, kur mendoja se ëndrrat e mia për jetën e gjeologut ishin zbehur në ca llogaritje elementare që bëja në zyrën e normave.

— Edhe mua! — psherëtiu ajo. — Vërtet isha në një vendburim, por, duke qenë afër shtëpisë, ndieja se diç më mungonte. Më dukej vetja larg punës së vërtetë dhe njerëzve që punonin. Ja, këtu mund të punosh...

— Kjo është dhoma jonë, — tha përsëri Katerina. — Do ta bëjmë të bukur?

— Ashtu si të pëlqen ty!

— Ti e di, — tha ajo. — Nuk do të përtoj t'i laj çimentot, edhe sikur të kthehem e këputur nga puna.

— Më pëlqen... Edhe Fredi, atje... — ajo zgjati dorën në drejtim të papërcaktuar, bile në vend që të tregonte veriun, tregoi jugun, — edhe ai kishte një shije të veçantë për dhomën e tij.

— Ashtu!

— Një njeri shumë i mbajtur. Mamaja ime, që kishte pasur rastin të hynte disa herë në dhomën e tij, më fliste shpesh për rregullin e tij...

— Duket, — tha Katerina. — Po ty, ku të pëlqen të flesh?

— Njëllor është. Nuk ka aspak rëndësi. Të dy krevatet janë qosheve. Sikur të kishim edhe ndonjë vazo me lule!

— Do ta sigurojmë edhe atë.

Jashtë nisi të frynte erë e fortë. Soba ishte fikur me kohë dhe dhoma ishte akull.

— Ta ndezim? — pyeti Eva.

— Po, — tha Katerina. — Veç më duhet të shkoj përsëri andej nga zyra dhe të marr ca ashkla. Sa të ndizen ato, pastaj i hedhim qymyr.

Ajo doli. Kishte vetëm një javë këtu, dhe Evës iu krijua përshtypja se ajo kishte aty vite të tëra.

— Tomi, Fredi dhe Asimi kanë rënë përmbys mbi hartën gjeologjike, — tha ajo sapo hyri. — Vasili e Riku nuk ishin aty.

— Jam shumë e paditur, — tundi kokën Eva. — Si do t'ia bëjmë, xhanëm? Thonë se është zonë e ndërlikuar... A i ke parë galeritë ti, Rina?

— I kam parë, — tha ajo, duke u përpjekur të ndizte sobën, — ashtu është. Shumë gjëra edhe unë nuk i di, por kemi një fat. Gjithçka këtu është në fillim, dhe fillimi të mëson shumë gjëra. Pastaj, gjithë këta inxhinierë këtu, do të na mësojnë edhe ne, apo jo?

— Po...

— Ti edhe ke dokumentuar, — e ndërpreu ajo, po unë e zeza, që, sa mbarova shkollën, së pari mësova të merresha me normat?

Dalngadalë dhoma nisi të ngrohej. Katerina i dha edhe një fshesë dhe vajti e u shtri në krevat. Kryqëzoi duart nën kokë, i mbërtheu sytë tavanit me katrorë të vegjël pllakash fibre ngjyrë kafe dhe ra në mendime. Eva shkoi e qëndroi pranë sobës.

— Rina... — nisi përsëri ajo, duke kryqëzuar duart, — si e vendose të ikje nga normat dhe të vije këtu?

Katerina buzëqeshi.

— Ashtu e mendova, — iu përgjigj ajo. — Pse, ç'të keqe ka?

— Jo... jo, asnjë të keqe. Unë për vete, me gjithë dë-

shirën që kam për të punuar në ekspedita të tilla të mëdha, do të druhesha ta kërkoja. Veç po të më caktonin... U bë ndonjë mbledhje në ndërmarrje për këtë?

— Pse duhej të bëhej mbledhje? — Eva njohu menjëherë në sytë e Katerinës po atë vështirim të dikurshëm.

— Jo, po...

— Kisha kohë që e mendoja, — tha Katerina. — Nuk e di si ngjau, por njëherë, në fund të një pesëmbëdhjetëditëshi, kur më sollën dokumentet për pagesat e një ekipi, lexova përshkrimin që u bënte një gjeolog, shkëmbinjve, natyrisht për efekt të justifikimit të fortësisë së tyre, dhe... mbeta! Beson, nuk kuptoja asgjë. Ia dhashë shefit të ma sqaronte, por ai më buzëqeshi me ironi. Unë, një teknike gjeologe, i kërkoja hollësi për shkëmbinj të një ekonomisti!

Eva qeshi.

— Kam ca muaj që punoj në terren, megjithatë akoma e quaj veten shumë të paditur, — tha ajo.

— Nuk kemi ndryshim, ia ktheu Katerina. — Edhe unë tani po filloj, megjithëse e mbarova shkollën dy vjet më parë se ti, më kupton?

— Dhe të lejuan menjëherë të vish këtu?

— Më lejuan! — u përgjigj ajo. — Drejtori, sekretari i Partisë, shokët e tjerë më inkurajuan, — ajo buzëqeshi. — Më shumë kishte urime, por, ti e kupton, kishte edhe ndonjë klloun, me çantë dhe me kollare pakëz shtrembër, që më pëshpëriste korridoreve të ndërmarrjes: «O, mësova se do të shkoni në Gravicë?! Urime! Inisiativë, apo jo? Urime! Po... e dini se Gravica është një mijë e ca metra mbi nivelin e detit dhe kryesorja është se atje nuk ka asnjë vajzë tjetër, përveç banakieres? Ju... pastaj...» — lëpohet njeriu me kollare, — «kaq bukur... e mirë, desha të them, atje...» Dhe unë i përqeshja nën

hundë. Hajt, baba, të të tregojë arat! Sikur unë të kisha lindur normiste! Sikur të mos isha fshatare, lindur e rritur në mes të maleve! Budallallëq, beson?

— Kush? — donte të dinte Eva.

— Ç'rëndësi ka! Ti e kupton. Te ndonjë kokë e mykur, këto gjëra shpesh duken si të çuditshme, kur i bëjmë ne vajzat. Po ty, nuk donte të të linte mamaja?

— Të tha Fredi? Epo...

— Po sikur ai ekip gjeologjik të mos kishte rastisur afër fshatit tënd, çdo të thoshte mamaja jote, hë?

— Atë i tha edhe babai... — Eva uli kokën.

— Është merak i nënave, e di. Edhe imja sikur lëshoi pe me gjysmë zemre. Po logjika është e thjeshtë. A duhet bërë kjo punë? Pra, dikush do të vinte ta bënte! Shorti na ra neve. Ky është nder!

Eva e shikoi me admirim. Një dridhje e brendshme përshkoi gjithë gjoksin e saj, dhe sytë i shkëlqyen. Ajo nxitoi drejt Katerinës dhe e përqafoi ashtu të shtrirë, siç ishte.

— Mjaft... mjaft! — tha Katerina. — Hajde tani... të hamë darkën. Mua më mori uria. Edhe ti duhet të jesh e lodhur.

Në mensë kishte shumë njerëz; punëtorët e turnit të dytë përgatiteshin të shkonin në punë.

— Më mirë vemi përsëri në dhomë, — tha Eva. — Ajo ndjeu dhjetëra sy ta shikonin me kureshtje dhe u druajt.

— Jo, — tha, — presim këtu. Na vjen radha shpejt.

Ndërkaq Eva dalloi Hodon dhe Pandon, ulur në një tavolinë me një të panjohur dhe sepse e ndjeu veten më ndryshe. Hodoja i buzëqeshi që atje tej. Pastaj ndërroi ca fjalë me të panjohurin, dhe ajo e kuptoi se flisnin për të.

Në sytë e Katerinës befas u shfaq një ndjenjë humori dhe Eva dalloi ca rrudha të dendura, që buronin nga fundi i qerpikëve dhe shpërndareshin anash si rreze. Ajo e zuri Evën për dore dhe u drejtua për te tavolina ku qenë ulur Pandoja me Hodon. Atje nuk kishte asnjë karrige të lirë, po Hodoja u ngrit menjëherë në këmbë, liroi të tijën dhe u sul nëpër sallë të gjente edhe dy të tjera.

— Urdhëroni! — tha Pandoja. — Ulu ti, vajzë! — iu drejtua ai së pari Katerinës.

Hodoja mbërriti me dy karrige. Diku lëshoi një shaka dhe turma e njerëzve i hapi rrugën të kalonte. Eva u ul pranë tij.

— U rregulluat për të fjetur? — pyeti Katerina.

— Me të gjitha, — ia ktheu Pandoja. — Bile mendojmë të fillojmë punën qysh nesër në mëngjes. Po... nga të kemi, moj vajzë?

Katerina i tregoi emrin e fshatit.

— Pse nuk thua se qenke malësore edhe ti! — buzëqeshi ai. — Keni qenë në një shkollë me Evën, apo jo?

— Po. Veç unë kam mbaruar nja dy vjet më parë. Deri tani kam qenë normiste në ndërmarrje...

— Oho... — ia bëri Pandoja. — Ti qenke ajo normistja, demek! Kam ca llogari me ty. Shyqyr që të takova. Ti e di se ishim larg dhe nuk ua kishim ngenë rrugëve. Inxhinjer Fredi na kishte folur për ty, por ja tek të njohëm... Tani do t'i hapim kartrat, paçka se ti i paske dorëzuar ata çelësa...

Katerina i buzëqeshi Evës.

— Kam bërë ndonjë gabim?

— Tri herë me radhë ma ke harruar atë vjetërsinë e shkretë pa e vënë në bordero. Fredi shkruaj në dokumente, e ti harro...

— Nuk më kujtohet! — pëshpëriti.

— S'ke faj! — i dha kurajë minatori. — Shumë emra shkruaje, po pak njihje.

— Tani do t'i njoh të gjithë, — tha Katerina.

— Më rrofsh, moj çupë e xhaxhait! Prandaj ngrihemi ne dhe themi shpesh, se duhen njohur puna dhe njerëzit. Mos pandeh se e kisha vërtet hallin tek ajo vjetërsi që të përmenda. S'më ke asnjë borxh nga ajo anë! I vetmi hall ishte ky: të njiheshim e të bisedonim. Çohu, Hodo, dhe merr ndonjë gjë për vajzat!

— Ne do të hamë bukë, — tha Katerina. — Faleminderit!

Dy-tri minuta më vonë Hodoja solli dy pjata me kadaif.

— Këto janë të tepërta, — tha Katerina. — Njohja nuk duhet të fillonte kështu.

— Me të ëmbla! — tha Hodoja.

Katerina dhe Eva shkëmbyen nga një vështrim.

— S'po ta kthejmë dorën!

— Ka edhe ky një çupë të mirë, — tha Pandoja për Hodon. — Eva mbase edhe e ka parë. Është shumë e zgjuar shejtani. Unë i kam thënë shpesh Hodos që ta bëjë gjeologe. Sikur nuk ia ka qejfi shumë. Është trushkullur, ja ç'është! Të kisha një vajzë, nuk do ta lija të vente gjatë. Edhe këtë çupën tonë, — dhe i përkëdheli shpatullat Evës, — na e ki kujdes. Gjersa le shkresat dhe u ngjite maleve, duhet të jesh vajzë e zgjuar. Ashtu them unë!

— Zanat i vështirë ky për vajza, — tha Hodoja.

— Pse? — tha Katerina. — Apo nuk e bëjmë dot, se do shumë mend?

— Jo nga ajo anë, — ia ktheu Hodoja. E kam fjalën te largësia.

— Qenke tutkun fare, more! — u nxeh Pandoja.

— Më ke bërë edhe ca kohë në qytet, pale! Po gjithë ato që dolën partizane?

Hodoja heshti.

Katerina e vështroi Pandon me bisht të syrit. Ky njeri ta thoshte copë atë që mendonte. A nuk i donte kështu ajo njerëzit? E vështroi një çast atë fytyrë të mprehtë dhe të gjatë, që dukej si lodër midis shpatullave të fuqishme, dhe dalloj një moshë e një trup si të babait të saj. Dhe, duke filluar nga vetë Fredi, Pandoja, Hodoja dhe Eva, të porsaardhurit duhej të ishin të gjithë njerëz shumë të çiltër.

Pas pak të tre u ngritën. Vetëm pas kësaj Eva pati rast t'i tregonte diçka për Hodon.

— Ai foli shumë pak, — tha pastaj Katerina. — Është shakaxhi?

— Aspak! — iu përgjigj Eva.

— Ka qenë?

— Fredi duhet ta dijë më mirë.

— Le të mësohet edhe ai! — përfundoi Katerina. — E keqja do të jetë po qe se e kupton punën nën tokë si dënim. Kjo nuk duhet t'i shkojë ndër mend.

Hynë Vasili dhe Riku. Duke buzëqeshur u afruan pranë vajzave.

— E paskeni filluar, pa ardhur ne, — tha Vasili me shaka.

— E filluam, se ju prisnim, — ia ktheu Katerina. — Ku janë shokët?

— Kanë rënë përmbys mbi materialet grafike, — tha Riku. — Po do të vijnë. Të porosis për të gjithë?

— Ka ndonjë çikë shije ky? — pyeti Vasilin Katerina.

— Është usta! — tha Vasili. — Po e lamë në dorë të tij, me siguri kemi për t'u ngopur me sallatë gogozharcë...

Qeshën.

Duke ngrënë, Asimi tha se ata të tre, në zbatim të projektit, kishin vendosur të hapnin edhe dy galeri të reja.

— Ju, vajza, — përfundoi ai, — nuk besoj të keni kundërshtim që pas darkës të mblidhemi edhe disa minuta në zyrë?

— Kështu punohet këtu, — i tha Katerina Evës, kur dolën jashtë. Nuk ka asnjë orar. Ditën dhe natën. Natyrisht, ka raste kur mblidhemi rreth sobës dhe bëjmë edhe ndonjë shaka.

Në zyrë soba ishte në të fikur. Era fërshëllente me tërbim. Nga vrima e llamarinës së sobës hynte brenda thëllimi i fundit të vitit. Hapën përsëri hartën dhe profilet dhe nisën të diskutonin. Pas ardhjes së punëtorëve të rinj dhe realizimit të detyrës gjeologjike nga galeria numër dy, projekti kërkonte që poshtë saj të hapej galeria numër pesë. Punimin tjetër e projektuan në zonën veriore, ku rezultatet e punimeve sipërfaqësore ishin të mira.

— Profesor Tomi, — nisi me shaka Fredi, — ju supozoni se zhvillimi i gërryerjeve të shkëmbinjve, në jug të zonës që po zbulojmë, ka lidhje me një rritje të aktivitetit të linjave shkëputëse?

— Nuk e luan topi, — u përgjigj Tomi. — Megjithatë jemi larg akoma nga supozimi im, sepse galerisë numër shtatë do t'i duhen të paktën dyqind metra që të bjerë në këtë zonë karstike.

— A ka mundësi shembjeje? — pyeti Riku.

— Jo, tha Tomi. — Faqet e shpellave karstike e kanë shpëlarë me kohë materialin e shkrifët që është shkaktuar nga rrëshqitjet, dhe vetë rrjedhja e ujërave në to ka forcuar shkëmbinjte anësorë. Nga ky rrezik ju siguroj unë!

— Po në qoftë se hapjet karstike do të jenë më të gjera? Si do t'i kalojmë?

— Do të na mësojë puna, — ia ktheu Tomi.

— Atëherë nuk na mbetet gjë tjetër, veçse të bëjmë edhe një riorganizim të punës, — tha Asimi, që ishte në rolin e kryetarit të ekspeditës. Mendoj që Riku dhe unë të merremi me shpimet. Natyrisht që atje dokumentimet nuk duan aq kohë, sa galeritë, por, meqë punët nuk na shkojnë edhe aq mirë, atë boshllëk do ta plotësojmë me organizimin. Ti, Tomi, do të ndjekësh të gjitha punimet sipërfaqësore...

— Domethënë dashkam* të bëj qejf, sa të vijë behari, — qeshi ai. — Tani, në dimër, bie aq dëborë, sa...

— Do të hapim katër puse, — e ndërpreu Asimi. — Pastaj, kjo ndarje detyrash nuk mund të jetë e prerë. Ne do të ndihmojmë njëri-tjetrin. Vazhdojmë, atëherë... Ti, Fredi, me dy teknikë të gjitha galeritë. Tani të diskutojmë edhe diçka tjetër, që ndërmarrja e ka lënë në dorën tonë. Njëri nga teknikët duhet të merret edhe me normat. Në këtë rast më e përgatitur është Katerina.

— Në qoftë se nuk keni kundërshtim... — ajo mbuloi faqet, që iu skuqën menjëherë, — në qoftë se më lejonin, unë... unë dua të merrem me punën time të vërtetë... Ju e dini se... E kuptoni? — Ajo ngriti zërin. — Kur do të bëhem teknike gjeologe e mirë, po qe se edhe këtu do të merrem me diçka tjetër? Në qoftë se ndokush nuk ka besim në forcat e mia, gabon!

— Mos ma merr për ters, Katerinë! — Asimi vështroi rreth e rrotull, si të kërkonte përkrahjen e të tjerëve. — Në norma ka aq shumë punë, sa edhe unë për vete, po të m'i ngarkonin, nuk do t'i bëja dot! Askush nuk i mohon mundësitë e tua. Unë thashë se, meqë...

— Jo! — kundërshtoi ajo. — Nuk mund të pranoj!

Së pari, unë jam teknike gjeologe. Një debat të tillë e bëra edhe atje në ndërmarrje. Po të ishte ndryshe, nuk do të pranoja të lija qytetin dhe të vija këtu, në majë të maleve. Ju duhet të bindeni përfundimisht, se, në fund të fundit, kam edhe unë një pasion në jetë.

Heshtën të gjithë.

— Mirë, — tha papritur Vasili. — Këtë punë ma lini mua. Katerina ka të drejtë, unë e kuptoj.

Ngritën kokat dhe vështruan të lehtësuar.

— Së fundi, edhe diçka tjetër, — tha Asimi, — nuk duhet të harrojmë shërbimin natën. Vajzat i përjashtojmë. Grafikon do ta përpilojmë nesër.

U ngritën dhe dolën. Jashtë era kishte pushuar dhe nëpërmjet dritave të barrakave mund të dalloje fluturat e rralla të dëborës. Nga radioja dëgjohej një këngë popullore. Sa hyri në dhomë, Eva hoqi rrethin e vogël të sobës dhe u habit që i gjithë qymyri ishte shndërruar në prush.

— Sa mirë! — përplasi duart ajo. — Vetëm nxehtësi. — Tym hiç!

— Dëgjove, Eva? — tha befas Katerina. Vetëm sa ngrita zërin dhe që nesër e tutje do të merrem me punën time të vërtetë. Mos gabova gjë?

— Jo, kërkove atë që të takonte!

Për të hyrë në Rrafshnaltën e Gravicës, shërbenin tri gryka të thella. Njëra hapej nga veriu, e dyta nga perëndimi dhe tjetra nga veriperëndimi. Gryka perëndimore, me degëzimet e saj të shumta që zbrisnin nga pjerrësitë e maleve e bashkoheshin në një përrua të thellë, ujët e të cilit vinte nga burimet e, duke u fshehur nën zhavorrin e trashë, përcillej te Lumi i Madh, i ngjante një oktapodi gjigand. Ky ishte një përrua i nëndheshëm që dimrit, stuhive që shfrynin në male, u shtonte gjëmimet e motit e, megjithatë, nuk mbahej mend kurrë t'i lageshin

gurët. Toka gërryhej në thellësi dhe qindra-mijëra vitet e ulnin ngadalë tabanin e saj dhe skalitnin fizioniminë e Grykës. Ajo fillonte nga lëndinat e majëmaleve, — aq të buta e të pastra në dimër, plot lule dhe tërfil në behar, — gërryente humusin e zbulonte shkëmbinjtë, zhdukej shpellave karstike e kërcente katarakteve. Kjo ishte edhe Gryka e Erërave. . .

Nga malet perëndimore futeshin në Rrafshnaltë të gjitha stuhitë që buronin nga deti. Edhe dëbora që dilte që andej, vinte e befasishme e flokërendë dhe u ngjitej maleve si zamk. Para se të binte dëbora e detit, Gryka nxihej, lëshonte piskamat e mprehta të erës, thante lagështirën e maleve dhe pastaj e ftonte dëborën të prehej në Rrafshnaltën e gjerë të Gravicës, si në shtëpinë e saj. Paskëtaj, nuk kalonin disa orë dhe nëpër këmbët e oktapodit nisnin të lëvrinin ujërat e turbullta dhe të ushqenin trupin gjigant të Grykës.

Përfund këmbëve të kësaj Gryke ndodhej minerali i Gravicës.

Fredi vështronte fushën e pakët, që dergjej nën dëborë, dhe dëgjonte gjësimet që vinin nga deti. Në mes të bardhësisë spikaste atje tej një njollë e errët, që ai e mori për ndonjë gropë me ujë, ku dëbora tretej vazhdimisht. Në të vërtetë, kjo njollë në mes të bardhësisë atij nuk i pëlqente. Ky ishte një mendim kokëfortë, që nuk iu shqit disa minuta rresht. Gjithkund bardhësi. Edhe pylli i bredhave atje tej, një pyll fare i vetmuar në të gjithë Rrafshnaltën e Gravicës, zbardhte kokulur në pjerrësinë e malit. Vetëm ajo njollë e errët. . . Si nuk i kishte rastisur ta shikonte nga afër? Nga ajo anë nuk kishte akoma ndonjë punim, por ai e merrte me mend se galerisë numër shtatë duhej t'i takonte të hapej pikërisht në të djathtë të njollës së zezë, përfund asaj rrëpire ku zbuloheshin shkëmbinjtë rrënjësorë. Ai e përfytyroi galerinë e ardhshme

dhe mendoj se gjatësia e saj do t'i kalonte njollës përfund e, ndoshta, kushedi, ujërat e saj do të kullonin një ditë në trupin e vakët të punimit dhe dimrin tjetër aty do të ngjiste dëbora...

Të gjitha këto ai i shikonte nga barraka e vogël ku ishte vendosur saldatriçja; priste që të pushonte furia e dëborës dhe të zbriste në galeri. Konturet e qiellit shkriheshin në bardhësinë e tokës, nëpërmjet një rrjete të dendur dëbore. Era që frynte nga Gryka, pushtonte gjysmën e lartësisë së hapësirës, dhe pikërisht aty ndërronin drejtim edhe flokët e bardhë. Mund ta dalloje qartë se si, deri nja pesëdhjetë metra mbi tokë, dëbora binte qetë dhe gati vertikalisht, kurse atje ndërronte drejtim befas, e kthyer nga era, e i ngjishej tokës me tërbim. Ai u mor ca kohë me këtë fenomen interesant dhe herë pas here kthehte kokën e vështronte njollën e zezë. Ajo mbetej gjithmonë atje, e paepur nga dëbora e, ndërsa përrenj të thellë, pemë e gryka mbusheshin dhe zbardheshin, njolla mbetej njollë...

Si pa që dëbora nuk kishte të pushuar, Fredi u nis me vrap për në barrakën e madhe të makinerisë. Ajo ishte ndonja dyqind metra larg, kështu që e shkurtonte në një farë mënyre rrugën deri te galeria. Aty bënte me të vërtetë shumë ngrohtë dhe ai vajti e iu afrua njërit prej motorëve. Disa minuta më vonë erdhi aty edhe motoristi, një burrë mbi të pesëdhjetat, i pakët nga trupi, që njihej në të gjithë ekspeditën si njeriu më i rregullt në jetë. Shakave të tepërta të shokëve të tij ose të minatorëve u vinte frë sa i nisnin dhe këtë e bënte me aq pak fjalë, sa erdhi një kohë që në sy të tij nuk flitej më asnjë fjalë banale. Fredi e donte shumë këtë njeri të thjeshtë dhe, ndonëse puna e lidhte fare pak me të, disa herë kishte ndenjur mbrëmjeve në shoqërinë e tij. Megjithëse në moshë të shtyrë, ai nuk pinte as raki dhe as duhan.

E thërrisnin Uan, dhe Fredi akoma nuk e dinte mirë, nëse ky ishte emri i tij i plotë apo i shkurtuar.

Xha Uani e kapi inxhinjerin nga rripat e peliçes dhe i tundi para hundës gishtin e lerosur nga vajrat.

— Ata djemtë e tu nuk para punojnë mirë, — tha ai dhe mblodhi buzët.

— Cilët djem? — pyeti Fredi, i habitur.

— Ata që solle me vete. . .

— Po ata janë të gjithë më të rritur se unë, xha Uan, e si mund t'i quash djemtë e mi.

— Mirë. . . mirë, njëlloj është. Nuk është aty fjala!

— Pse nuk punojnë mirë?

— Ta them unë, — nisi xha Uani. — Ti e di më mirë, por. . . kur shkëmbinjtë janë të fortë, shpesh ata nuk nxjerrin as katër vagona për çdo plasje. E ç'janë katër vagona? E kupton? Dy orë punë! Shto edhe tri-katër të tjera. . . Ja pesë, ja gjashtë. . . Po ne themi të punojmë më tetë orë, apo jo?

— Këtë e di, — tha Fredi, — por si t'ia bëjmë?

— Kollaj, — tha motoristi plak. — T'u bëjmë ajrim të mirë fronteve dhe të futen përsëri të punojnë. . .

— Ankohen se nuk u del tymi, — tha Fredi me zë të lartë. Zhurma e motorëve i pengonte të merreshin vesh me njëri-tjetrin.

— Ta provojmë, — ia ktheu xha Uani.

Fredi u mendua. Ky arsyetim nuk ishte i keq. Atje, në ekipin e tyre të vogël, kjo punë i kishte shkuar disa herë ndër mend, por, duke i pasur punimet të lidhura dy nga dy me motokompresorët, mezi u dilte koha të përballonin një cikël avancimi. Natyrisht që edhe atje nuk punohej dot tetë orë, dhe kësaj së keqeje nuk i kishin dalë përpara. Këtu, në Gravicë, ndryshonte puna. Salla e kompresorëve ishte shumë afër fronteve të punës dhe, duke pasur tre motorë të fuqishëm elektrikë, mund të

furnizoheshin njëherësh gjashtë gryka galerie.

— Ta bisedojmë me minatorët, — tha Fredi. — Po të arrihet kjo, fitojmë shumë në avancimet.

— Bisedoje... bisedoje, djalë, — tha xha Uani. — Por... zor se mund të pranojnë menjëherë... Kështu janë mësuar të punojnë...

Fredi e pa drejt në sy. E ndjeu se në fjalët e fundit të motoristit kishte një qortim edhe për atë vetë. Pra, kështu i kishte mësuar! U bë gati t'i kundërshtonte, por shpejt e ndjeu se ky kundërshtim do të ishte pa bereqet. Xha Uani kishte të drejtë!

Dëbora vazhdonte të binte flokërendë dhe e dendur. Veçse tani murlani që frynte nga Gryka, ishte prerë befas, dhe flokët e bardhë binin në tokë qetë-qetë.

Doli nga salla e makinerive dhe mori shtegun e ngushtë, që të zbriste për në galerinë numër gjashtë. Këmbët i shkisinin, por ai mbështetej pas linjës së ajrit, që edhe ajo zbriste në galeri. Diku qëndroi. Ajo anë e Grykës dukej fare e shkretë. Kishin nisur të lëvrinin ujërat nëpër përrrenjtë e ngushtë, dhe qetësia prishej vetëm nga kjo këngë e oktapodit vigan. Asgjë tjetër nuk pipëtinte... Ishte ajo orë e ditës, kur nga grykat e galerive duhej të dilnin vagonat e fundit me steril. Por kjo punë shfaqej rrallë në sipërfaqe...

Hodoja, sa pa inxhinjerin, e la lopatën mënjanë dhe u ul mbi të. Pandoja hodhi në vagon edhe dy-tri lopata dhe u mbështet edhe ai pas një armature.

— Mirmëngjes! — tha Fredi. Ata e vunë re se trupin e kishte të ngarkuar me dëborë dhe nga goja i dilnin shtëllunga avulli.

— Ftohtë? — tha Pandoja në vend të përshëndetjes.

— Këtu te ju, në galeri, është mrekulli.

— Dhe thonë se, kur bie dëborë, nuk bën ftohtë, — tha Hodoja.

— Në Tiranë, mundet, — tha Fredi, — po këtu jemi shumë lart.

— Të than kjo grykë e mallëkuar, — tha Pandoja. — Kur bie me erë, të merr frymën.

— Ndize! — i tha Hodoja, duke i zgjatur kutinë.

— Dridhma pak, se më kanë ngrirë duart, — dhe fshiu pas pjesës së brendshme të peliçes duart e mardhura dhe i hukati dy-tri herë.

Ai u ul, dhe Hodoja ia vuri cigaren në buzë. Fredi i shkeli syrin, sikur t'i thoshte: «Hë, lodhesh nga pak?». Këtë pyetje ai ia bënte thujse çdo ditë dhe Hodos kishte nisur t'i vinte zor. Natyrisht që lodhej! Ku puna e motoristit dhe ku puna e minatorit!

— Ç'flitet, — tha Pandoja, — do të vazhdojë gjatë kjo galeri?

— Jo shumë. Ndoshta njëqind e pesëdhjetë metra.

— Goxha!

— E, a derbardhë, harrove ti tonat, që i kalonin të treqindtat?

— Jo, — tha Pandoja, — nuk i kam harruar. Por ato ishin galeri për të qenë. Të drejta si me pe, pa pikë uji, dhe ajrimi bëhej lehtë...

— Sa për të drejta, ato varen nga ju, — tha Fredi.

— Se mos punojmë vetëm ne të dy...

— Pse, edhe të tjerët janë minatorë të mirë.

— Të mirë, të mirë, po... — tha Hodoja. — Ne majtas e ata djathtas. E shikon galerinë? Nuk kemi ecur as pesëdhjetë metra dhe është bërë si gjarpër.

— S'ka gjë, — tha Fredi. — Sa t'ia mësoni dorën shoku shokut.

— E pse nuk i futët të gjithë tanët në dy galeri dhe merrte fund kjo lojë?

— Kështu e pamë të arsyeshme, — iu përgjigj Fredi. — Këtu ishin pak minatorë të specializuar, kurse ne

kishim me bollëk. Mos harroni se kjo është ekspeditë e re, shumë punëtorë i ka marrë nga fshati dhe, sa të krijojë specialistët e rinj, i duhen të paktën dy-tre vjet. . .

— Po ne për gjashtë muaj. . . — tha Hodoja.

— Punimet do të shtrihen në zona të tjera, u përgjigj Fredi. — Po edhe ne, ashtu siç e kemi zënë, rrezik se nuk do ta mbarojmë punën për gjashtë muaj.

— Ç'është ai llaf, inxhinjer, — u hodh Pandoja. — Burrat kanë një fjalë dhe nuk luajnë nga ajo. . .

— Burrat që punojnë gjashtë orë në galeri, as që i mban vendi.

— Pse, — tha Hodoja, — ç'duhet bërë më shumë?

— Punë! Ja ç'duhet bërë! Të paktën ato tetë orë njeriu. . .

— Po mbarove ciklin, rri sa të duash, — tha prapë Hodoja. — Në tym nuk punohet!

— Ta ajrosim frontin me motokompresor! — tha Fredi. — Atë po diskutoja tani me xha Uanin.

— Ja pret mendja shumë atij, xhanëm! Le të mos shesë shumë mend, se ka ca njerëz që ia dinë punën motorit po aq sa edhe ai. Kështu flisja edhe unë dikur, ka-luar.

— Ai nuk mendon keq, — tha Fredi. — Pastaj, neve na duhen mendime nga të gjithë. Xha Uani është burrë i pjekur. . .

— Ashtu është, inxhinjer! — tha edhe Pandoja. — Hodos i duken gjërat gogol. Ç'filloi njeriu dhe nuk e mbaroi! Ej, kokë! Gjersa duhet, do ta bëjmë!

— Ti bëje, — kërceu Hodoja. — Unë nuk mundem!

— Kur s'mundesh ti që je dhjetë vjet më i ri, unë duhet të lëshoj armët! Por. . . jo, or jo! Kot po na çan kokën. Të hipën ngandonjëherë ty të kundërshtosh. Ja, kjo është e gjitha! Në ke gjë tjetër, thuaje. Fredi është shoku ynë.

— E ç'kam unë të ndarë nga ju, a derbardhë! — tha Fredi. — Një punë kemi të gjithë. Fjala është se njeriu ka sedër dhe, kur thotë për gjashtë muaj, nuk e zvarit punën asnjë ditë më shumë. Në mos e bëftë më parë! Kjo nuk të imponohet xhanëm, po... — inxhinjeri shtypi bishtin e cigares dhe lidhi duart. Galeria, atje ku ishin ulur ata, lëshonte një nga një ca pika të rralla uji, që e kishin bërë vendin gjithë lagështirë. Muret e nëndheshme heshtnin të nemitur. Përballë ishte një mur shkëmbi me shtresa të pjerrëta gëlqerorësh. Flitej pikërisht për atë mur. Të çahet, të shkatërrohet, t'u hapej rrugë njerëzve për të depërtuar deri në thellësitë e fjetura prej miliona vitesh.

Hodoja, me bisht të syrit, pa inxhinjerin që mendohej. Ky thoshte ngandonjëherë ca gjëra që të endeshin lehtë-lehtë në fund të shpirtit, por... ç'mund të fitosh nga një orë kohë? Ja, ta zëmë se ajrimi do të bëhet në rregull. Po ajo orë e shkretë harxhohet vetëm për të! Ja të mbeti edhe një gjysmë orë! Në gjysmë ore nuk rregullon veçse llambat, që për shtatë orë të tëra e kanë bërë karbitin pluhur. Pastaj...

— Duhet ta diskutojmë edhe me shokët, — tha Fredi.

— Diskutoje me kë të duash, — ia ktheu Hodoja. — Llafe pazari mund të dëgjosh plot. Unë për vete nuk punoj dot më shumë. Le që s'kam ku punoj. Në tym? Vdes, për nder!

Fredi e pa me keqardhje.

— Mirë, Hodo, — i tha butë. — Ti mos puno... Veç dua të të bind se njeriu nuk pëson kurrë gjë nga puna normale.

— Ka punë dhe punë, — vazhdoi Hodoja. — Po të isha edhe unë inxhinjer, si ti, ashtu do të flisja.

— Ashtu! — Një drithërimë zemërimi e pushtoi Fredin befas. Por ai e përmbajti veten për mrekulli dhe nxi-

toi të ndizte një cigare. Ngriti kokën dhe e vështroi... Vallë, kaq pak besim kishte ky njeri në forcat e tij! Dikur atij i kishte bërë përshtypje trupi vigan i Hodos dhe për një çast kishte besuar se ai mund të bënte mrekullira. Ja, tani ishte lodhur... Ishte lodhur për një muaj e gjysmë. Trupi i Hodos iu duk tani i plogët, i plogët...

— Mos fol ashtu! — e kundërshtoi Pandoja. — Njerëzit kanë të drejtë të sugjerojnë dhe të na mësojnë. Dhe ne do të bëjmë atë që bëhet... Inxhinjeri nuk na e ka me të keq.

— Jo! — u përgjigj me vrull Fredi. — Ne ju mësojmë nga ato që na kanë mësuar. Mësojmë edhe nga ju... A e di ti, Hodo, se mendimin që shfaqta ma nguli në kokë një shoku juaj, një njeri i punës, që e ha merakun për të?

— Po të ishte minator, do ta besoja. Bile edhe atë do të doja ta shikoja me sytë e mi...

— Mos harro se ti dikur nuk besoje as minatorët, — e kujtoi Fredi. — Megjithatë edhe këtë do ta shikosh. Shpejt, bile...

Ai qëndroi edhe pak dhe u ngrit të dilte. Pandoja, me llambë ndezur, e shoqëroi deri te hyrja.

— Mos ia vë re Hodos! — i tha tek dilnin. Nxitohet... Unë edhe ti kemi akoma shumë punë me të.

— T'i flas se përse duhet bërë kjo punë, është e kotë, — tha Fredi. — Ai e kupton dhe e ndien aq mirë sa dhe unë. Po, nejtë... — ai tundi kokën dhe qëndroi një çast në hyrje. U kthye me fytyrë nga balli. Dallohej flakëza e zbetë e llambës. Ai nxori nga çanta busullën dhe mati drejtimin e galerisë.

— E? — pyeti Pandoja.

— Mirë, — u përgjigj ai, — vazhdoni drejt!

Dëbora vazhdonte të binte e dendur. Në prag të hyrjes së galerisë vendi ishte i lagët dhe dëbora nuk ngjiste.

Siç dukej, afshi që buronte nga thellësitë e shkrinte aty për aty.

— Do bjerë gjithë ditën! — tha Pandoja, duke vështruar Grykën.

— Ashtu duket.

— Po ti, pse nxitohesh?

— Më duhet të vete në galerinë katër, — tha ai. — Atje janë vajzat që po dokumentojnë.

Ai ngriti jakën e peliçes dhe u zhduk në thellësi të përroit.

Metër — shiriti ishte shtrirë duke filluar nga intervali 50, dhe Eva përkulej herë pas here të shikonte distancat ku punimi ndërpriste shtresëzimet. Po ndiqte me sy një strall me ngjyrë të kuqe, kur befas vuri re si ai zhdukej papritur.

— Afroje pak llambën, — i tha Katerinës.

Drita e bardhë ndriçoi fort faqen e galerisë, dhe Eva shembi me çekiç një grusht dhe. Gjithçka aty humbiste uniformitetin dhe gëlqerorë, stralle dhe linza argjilash ngatërroheshin me njëri-tjetrin. Zona e shkatërruar shtrihet akoma më në thellësi të punimit, dhe ajo eci me çekiç në dorë edhe disa metra. Katerina e ndiqte pas, me llambë në dorë. Atë çast kaloi vagoni dhe ato u shtrënguan pranë njëra-tjetrës në faqe të galerisë. Diku minatorët qëndruan.

— Ka një gur përpara, — tha njëri prej tyre.

— E shoh. Mbaje pak vagonin, sa ta heq.

— Po u prishim rrugën e shinave edhe këtyre, — vërejti Katerina.

— Epo... — ajo u kthye me fytyrë nga shkëmbi dhe nisi të gërmonte përsëri me çekiç. — Një prishje tektonike, apo jo, Rina? Hajde gjeje tani se sa e ka amplitu-

dën dhe ku u zhduk e ku do të dalë ky drej stralli i kuq!

— Ja, e ndjekim edhe një herë, — tha Katerina. — Fillon në dysheme në metrin 73 e 20. Ecim... ecim më tej. Ja, këtu... Metri 77. Mbi dysheme, një metër e njëzet. Shënoje edhe këtë pikë... — ajo ziente nga padurimi dhe i mori Evës bllokun nga duart. — Ja, bashkojmë këto dy pika... Ash...tu!

— Po më tej? — pyeti Eva.

— Më tej?

Gërmuam përsëri me çekiç. Asgjë nuk ishte e qartë. Kishin që në mëngjes që po punonin dhe ja, tani, afër fundit, u kishte dalë përpara një zonë e komplikuar. Minatorët u kthyen me vagonin e zbrazur dhe i gjetën përsëri në atë pikë. Ishin ulur dhe po vështronin. Llamba e varur në ganxhën e një armature kishte nisur një melodi të lehtë. «Pëëzz... pzzz... pëzzzz», — ia bënte llamba.

— Si nuk erdhi edhe ky! — tha Eva.

— Kush?

— Inxhinjer Fredi. Na la kështu...

— Ai nuk do të jetë gjithmonë me ne, — tha Katerina.

— Epo, në zona të tilla të shkatërruara...

U dëgjuan hapa. Ato kthyen kokën dhe dalluan inxhinjerin që ecte me duar të hapura anash, duke u mbështetur pas armaturave. Siç dukej, sytë nuk i ishin mësuar akoma me errësirën. Katerina u ngrit në këmbë hoqi llambën nga ganxha dhe i ndriçoi rrugën. E dalloj që i buzëqeshi. Ishte një buzëqeshje e largët, në të cilën kjo mezi mundi të shquante pakëz humor. Sytë e tij të mëdhenj ishin hapur fort dhe bebëzat e kaltra shndritën kur ndeshën në dritën e llambës.

— Si Shkuat? — pyeti ai.

— Sa mirë që erdhe! — tha Eva. — Plasëm!

— Pse, si është puna?

— Ja, shikoje, — tha ajo. I mori llambën nga dora Katerinës dhe e drjetoj flakën nga zona e shkatërruar.

Ai u mendua pak. Ishte një prishje. I mori vajzës çekiçin nga dora dhe gërmoi në shkëmb. Pastaj eci më tej...

— Andej nuk kemi arritur akoma, — tha Eva.

— Po shtresat as fillojnë dhe as mbarojnë brenda këtij një metri vend, ku keni mbetur ju, — tha ai. I mori asaj bllokun e dokumentimit, shfletoi dy-tri faqe më parë, u kthye përsëri në metrin 74 dhe shtoi: — Ja, ta ndjekim!

Katerina iu afrua më pranë. Ai bëri dy-tri herë parambrapa. Pastaj nisi të godiste lehtë me çekiç strallin e kuq. Pa diçka me vëmendje, poshtë tij... Ishte një shtresë e hollë argjili. Diçka vizatoi në ajër me çekiç, përtheu bllokun në formën e galerisë, hoqi nën të një vijë të hollë me laps dhe ngriti sytë e pa Evën.

— Kush e gjen i pari strallin pas tektonikës, ka në drekë një shishe birrë nga dy të tjerët.

Ai qeshi. Katerina i pa sytë e kaltër t'i shndrisnin përsëri. Pastaj Fredi i zgjati çekiçin dhe e ftonte atë ta gjente strallin e kuq. Shkëmbyen një vështrim. Ai dukej sikur i jepte kurajë... Ajo nguroi vetëm një çast, pastaj i mori çekiçin nga dora.

— Dëgjo, Rina! — tha ai. Për herë të parë i foli kësh-tu. Ja, këtu, nën strall, ka një shtresë argjili. Pavarësisht nga tektonika, këto dy shtresëza janë depozituar njëra pas tjetrës dhe do t'i gjejmë gjithmonë bashkë. Të dyja! — shtoi ai. — Nuk ndahen!

Ajo e kuptoi dhe eci përpara.

Fredi ndezi një cigare dhe u ul në tokë. Vinte re se si vajzat ecnin të heshtura përballë shkëmbinjve. Befas, diçka gjetën...

— Nuk është ky! — dëgjoi të fliste Katerina. — Ai ishte i kuq, kurse ky ka ngjyrë tjetër.

— Po ja, shtresa e argjiles nën vete...

— Inxhinjer Fredi! — thirri Katerina. — Eja pak!

— Nuk luaj nga vendi, — tha ai me shaka. — Po erdha, do ta fitoj birrën.

— Gjetëm një strall me argjil, — tha ajo. — Mos është ai?

— Po sipër ç'ka?

— Një gëlqeror.

— Kristalik, apo pelitomorf?

— Kristalik, — tha Eva.

— Tani kthehuni mbrapa dhe shikoni nëse stralli i kuq do të ketë gëlqerorë të tillë mbi vete...

Katerina u afrua më pranë tij. Pa diçka me vëmendje...

— Jo, — tha befas ajo. — Ky është një gëlqeror gri.

— Epo, buzëqeshi përsëri ai, — nuk paskeni gjetur gjë, atëherë!

Kur ndjeu se nëpër tubacion nisi të vërshonte ajri, ai u ngrit në këmbë. Nuk duhej vonuar më. Minatorët do të fillonin birat, dhe pluhuri nuk të lejonte të shikoje qartë shtresëzimet e holla. Strallin e kuq e gjetën shpejt. Ai fillonte të zgjatej i fshehur pas një armature, pykëzohej diku dhe pastaj bënte një kthesë drejt dyshemesë. Fredi vizatoi në bllok një rrudhë, fiksoi tektonikën dhe ia dorëzoi bllokun Evës, duke qeshur. Pastaj nisi të shpjegonte se kryesorja në të tilla raste ishte metoda e krahasimeve.

Kur dolën nga galeria, të tre filluan t'i ngjiteshin shpatit, nëpër shtegun e ngushtë. Nëpër dëborë dallohej shin akoma gjurmët e Fredit, kur kishte zbritur në galeri.

Rrugës, duke u kthyer për në qendër të ekspeditës,

para fushëzës ku ishte ngritur barraka e makinerisë, ai u tregoi vajzave njollën e zezë në mes të dëborës.

— E shëmton me të vërtetë fushën, — tha Katerina.

Ecnin buzë një sopi të lartë. Rrafshet e pjerrëta, të lëmuara nga dëbora, të ngjallnin zili të shkisje në to. Katerina diku shkau, dhe Eva e mbajti lehtë për dore.

Përreth kishte vetëm bardhësi dhe flokët e rrallë të dëborës vazhdonin të binin butë-butë. Mbi flokët e zinj të Katerinës ato dukeshin si një grusht oriz i bardhë... «Kështu mund të ndodhte vetëm në një dasmë... — mendonte Fredi. — Vetëm se sot është një dasmë tepër e thjeshtë, me pak dasmorë, dhe me qilima të bardhë e të trashë, të shtruar në sallone të pafundme.» Ai e përfytyroi, vetëm një çast, veshur me të bardha dhe i buzëqeshi vetes.

Ai do të kishte menduar më shumë, por në mes të rrugës dalluan Asimin dhe Rikun që luanin me topa dëbore. Eva nisi të vraponte dhe, duke u përkulur, mbushte duart dhe gjuante Rikun. Fredi dhe Katerina mbetën mbrapa. Do t'i kishte pëlqyer që edhe ajo të vraponte e të vraponte, si një fëmijë çapkën, dhe ai të kishte mundësi të bridhte pas saj. Por ajo vazhdonte të ecte ngadalë, aty në krah të tij, me sytë plot dritë nga reflekset e dëborës, ndërsa era e ftohtë i shpupuriste flokët e gjatë e të dendur. Kishte një stepje brenda vetes së tij dhe mendonte se kjo ndjenjë e kishte mbërthyer edhe Katerinën.

— Rina, vrapojmë edhe ne?

Ajo ktheu kokën dhe e pa një çast. Pastaj u përkul befas, mbushi duart me dëborë dhe ia hodhi në fytyrë...

Mbasdite ai e priti Tomin në dhomë deri në orën shtatë. Të tjerët kishin shkuar të ndiqnin programin e televizionit, kurse Tomi nuk ishte kthyer në ekspeditë as

për të ngrënë drekë. Lexoi edhe tri faqe, e mbylli librin dhe i lidhi duart nën kokë. Biseda me Hodon nuk i hiqej nga mendja. Dëshironte t'i provonte atij njeriu, se asgjë nuk ka të pamundur në jetë dhe, në qoftë se e keqja mund të bëhej fare lehtë, e mira, sa më tepër djersë të kërkojë, aq më shumë të shijon. Iu kujtua Thanasi, sekretari i Partisë, dhe vendosi të shkonte vetë tek ai. Thanasi ishte minator dhe flinte dy barraka më tej. U vesh dhe doli. Jashtë vuri re se qielli kishte nisur të çahet, kurse tej, pas Qafës së thellë të Pishës, dridheshin yjet. Siç dukej, nata kishte hënë, sepse në Rrafshnaltën e Gravicës dëborë aty-këtu ndriçonte nga ca njolla të verdha. Frynte erë e lehtë dhe ai besoi se të nesërmen do të kishte aq diell sa dëborë pati ajo ditë.

Në dhomë kishte tri krevate marinari. Thanasin e gjeti duke lexuar. Dy minatorë po luanin domino, të ulur këmbëkryq në një nga shtretërit e poshtëm, afër sobës. Fredi përshëndeti dhe vajti e qëndroi në këmbë, në mes të dhomës. Bisedën me Thanasin ai donte ta bënte mënjane dhe nuk i erdhi mirë që në dhomë gjeti edhe të tjerë. Megjithatë, tani që kishte hyrë, s'mund ta nxirrite atë nga dhoma.

— Erdha të këshillohem për diçka, — i tha ai.

— Ulu, inxhinjer... — e ftoi Thanasi. — Ja, zbrita edhe unë. — Ai palosi faqen e librit, e mbylli dhe e futi nën jastëk. Si zbriti nga krevati, mori një karrige dhe e afroi pranë sobës. — Hë, si i ke punët?

Thanasi ishte trupgjatë. Flokët e rrallë i kishin zbuluar një ballë të lartë. Në atë kohë mbante veshur një xhaketë kadifeje jeshile, me xhepa jashtë e me kapakë përsipër. Kjo xhaketë sportive e tregonte tepër të ri, dhe Fredi nuk e dinte sa vjeç mund të ishte ai në të vërtetë.

— Do të doja të të pyesja: mund të bëhen në një turn më shumë se një plasje?

— Mund të bëhen edhe dy, në qoftë se gjithë sterilin e heq turni tjetër, — u përgjigj ai.

— Jo kështu, jo kështu, — e ndërpreu Fredi. — Doja të thosha, a mund të kryhen dy cikle avancimi në një turn...

— E vështirë, — tha Thanasi. — Vërtet mbeten një a dy orë të lira në fund të turnit por, po ta kesh frontin të butë, këtë kohë mund ta harxhosh me kasa. — Ai buzëqeshi, picërroi sytë dhe u mbështet pas shpinës së karriges. — E ke fjalën për ato dy orë, apo jo?

— Po, — tha Fredi. — Në qoftë fronti i fortë dhe plasjet nuk japin rendimentin e duhur, sa mund të arrijnë ato dy orë? A nuk bëhen tri?

— Një minator i mirë ka punë për tetë orë, — tha Thanasi. — Megjithatë varet nga ajrimi...

— Le të supozojmë një ajrim të mirë pas plasjes. Minatorët e lanë lojën dhe u kthyen nga ata.

— Deri në shtatëdhjetë-tetëdhjetë metra diçka mund të bëhet, — tha njëri nga ata.

Fredi, si të kishte gjetur pikërisht atë që shpresonte, e ktheu karrigen përballë tij.

— Hë?

— Atë që tha edhe Thanasi, — vazhdoi minatori. — Varet nga ajrimi. Shpesh, kur fryn Gryka, tymi ngjishet pas ballit dhe as që bën këmbë tutje.

— Sa herë ndodh kjo?

— Tani në dimër edhe ndodh, — tha minatori tjetër. — Por... ç'i duam fjalët! Na mbeten dy orë të mira pa punë, o inxhinjer! Kështu jemi mësuar të punojmë. Kur fronti është ndonjë çikë i butë dhe birat bëhen lehtë, heqim nja gjashtë a shtatë vagona në turn dhe lodhemi. Por aty të del. Në qoftë i fortë, harxhon më shumë orë me pistoletë, por ama nxjerr tre vagona. Ta them unë këtë!

— Diskutova me ata të galerisë numër gjashtë, — tha Fredi. — Ma bënë të pamundur. Unë besoj se mund të bëhet diçka... Ndofta jo një cikël tjetër i plotë avancimi, por më pak. Së paku, të hiqet sterili nga fronti dhe turni që vjen të fillojë menjëherë birat.

Thanasi u mendua. E pa inxhinjerin në sy, tundi kokën dhe tha ngadalë:

— Përgjigjen do të ta jap nesër... Do ta provoj në turnin tim.

Fredi buzëqeshi.

— Po e provove, do ta arrish, — tha ai. — Po unë kam edhe një hall tjetër. Nuk është fjala nëse këtë e bën vetëm ti...

— Mos u nxito, inxhinjer, — ia ktheu Thanasi. — E kuptoj zellin tënd, po ti e di se kjo është një gjë e re dhe e vështirë. Nuk ngjan aspak si të futësh lugën në një pjatë me mjaltë... Ti e di që edhe unë nuk punoj vetëm...

— Mirë, — tha Fredi, — bisedojmë nesër.

— U ngrit dhe iku. Iu kujtua xha Uani. «Zor se do të pranojnë menjëherë!». Mos vallë kërkonte një gjë të pamundur? E dinte se Thanasi do ta bënte. Vështirë që të fillonte një punë ai njeri dhe të mos e mbaronte. Po nuk ishte fjala aty. Atij i rrinte më shumë mendje te Hodoja. Ja kush duhej bindur! Kishin kaluar afro dy muaj që ai punonte në galeri. Fredi mendonte se Hodoja akoma diçka fshihte në vetvete, se nuk ishte i qetë shpirtërisht dhe nuk ishte pajtuar përfundimisht me shokët. Do të dëshironte të shikonte një Hodo krejtësisht tjetër, të qeshur dhe optimist, që punën në galeri të mos e shihet si fatkeqësi që i kishte ndodhur, por si një punë të denjë.

Në dhomë gjeti Asimin dhe Tomin.

— Nga u zhduke, a derëbardhë? — i tha Tomit sapo hyri.

— Oh, lëre mos e nga. U thava së ftohti!

— Kërkonte gjurmët e Fulmanit! — tha Asimi, duke qeshur.

— Kërkova dreqin! — shfryu Tomi. Sot ka qenë dimër i vërtetë. Isha deri në Gozisht. Tek ai kanali juaj, Asim. Mban mend që na fole dikur për një shtresë gjashtëdhjetë centimetra?

— Ohoo, fiuu, — fëshëlleu Asimi. — U çmende?

— Hë? — pyeti Fredi dhe zgjati trupin përpara të dëgjonte më mirë.

— Jam me ty, vëllaçko! — tha Tomi, duke i shkelur syrin. — Tani as që mund të them me siguri që kishte një ndërprerje në depozitimin e shkëmbinjve, por ndryshe nuk do të doja të dilte...

— Dëshira jote është njëra anë, — tha Asimi.

— Dëshira do të ishte edhe pa ato katër orë rrugë më këmbë në dëborë, — ia ktheu Tomi. — Mora kampione për përcaktim moshe dhe për analiza kimike të mineralit.

— Sikur e kishim thilenë në grykë për atë, — tha Asimi.

Fredi e shikoi ashpër.

— Çdo gjë na intereson, Asim. Atë mos e thuaj. — Të presësh sa të vijë behari, do të thotë të mos kesh asnjë përfytyrim të saktë për gjeologjinë e zonës, edhe duke mbaruar zbulimin e detajuar.

— Bëra edhe diçka tjetër, — shtoi Tomi. — E kisha që e kisha rrugën. Kush mundohet përsëri! Gjeta një kanal të vjetër të Fulmanit, e pastrova dhe i rimora përsëri provat. Kësaj radhe nuk ndoqa shembullin e tij. — Tomi kruajti kokën dhe shtrembëroi buzët. — Provat i mora shtresë më shtresë. Në kushtet e mineralizimit të

Gravicës dyshimet bien edhe në të ashtuquajturit shkëmbinj sterilë.

— Ke bërë një punë shumë të mirë, — tha Fredi. — Tani të takon ty, Asim, detyra, që këto prova t'i realizojmë sa më shpejt! Këto na nevojiten për perspektivën në veri të vendburimit.

— Unë mendoj të bëjmë disa prerje të plota, — tha Tomi. — Do të na duhen, për nder! Sepse e filluam pak ashtu... por një raport gjeologjik i do të gjitha. Ja, nga ky tru dhe këto duar!

— Prerje tani në dimër? — tha Asimi. — Në dëborë?

— Do të përfundojë galeria numur katër, që i ndërpret të gjitha llojet e shkëmbinjve dhe nuk do të kemi përse të dridhemi nga dëbora.

— Nuk e ke keq! — aprovoi Fredi. — Dy gjëra janë që duhet të na shqetësojnë: avancimi i shpejtë i punimeve dhe sqarimi i situatës gjeologjike. Për të dyja përgjigjemi drejtpërdrejt ne! Por, në qoftë se minatorit, që djersin e lodhet më shumë se ne, i kërkojmë një avancim të shpejtë, vetes duhet t'i kërkojmë më tepër. Unë kësh-tu mendoj. Të rrimë shtrembër e të flasim drejt.

— Jo përpjekur, veç, — tha Asimi. — Çdo punë ka radhën e vet dhe ne ashtu do të bëjmë. E nisëm zbulimin në dimër, pa asnjë përpunim të materialit faktik, pa të dhëna shumë të sakta gjeologjike dhe, afër mendsh, që dy kunguj në një sqetull nuk mbahen! Askush nuk na kritikon për këtë.

— As që mendoj për kritikën, — tha Fredi. — Po u drodhe prej asaj para kohe, do të thotë se e ke kuptuar të keqen dhe e ke bërë. Unë them atë që ma dikton puna ime. Të mbash drejt galeritë, qoftë edhe t'i dokumentosh mirë ato, nuk mjafton. Është dimër! Edhe unë e di, a derbardhë, se këtu ka vështirësi, po midis tyre duhet kaluar.

— Ore, Fredi ti flet sikur unë nuk i di këto gjëra. Po nesër, ama, mua më thërret drejtori, po nuk realizova planin!

— Pse, ky nuk është plan?

— Plan, plan, po në fund të fundit, ai matet me metra galeri dhe me thellësi në shpime. Mirë, vëlla, mirë!

— Po si thua ti, t'i lemë galeritë të ecim kuturù, paçka në kapën, apo nuk kapën mineral?

— Jo, ore! Kush të tha? Abecenë do të më mësoh ta ni?!

— Je një çikë burokrat ti, Asim, mos të të mbetet hatri, — qeshi Tomi. — Sidomos qëkurse të bëmë shef. Po zona është e komplikuar, more Asim! Këtu nuk është fjala për një strukturë të rregullt e aq. Projektonim galeritë dhe e dinim se nuk na shpëtonte minerali. Po ka pësëqind shkëputje, dreqi e mori!

— Ka edhe një gjë tjetër, — shtoi Fredi. — Jo vetëm kapja e sigurtë e punimeve, po cilësia e mineralit. Në fund të fundit, ne akoma jemi të paqartë për pasurimin në thellësi.

— Nuk varet nga ne kjo, — u hodh Asimi. — Ne do të kapim atë që ka nëntoka.

— Veç nëntoka nuk i tregon lehtë se ku i fsheh të mirat, Asim. Këtu qëndron edhe këmbëngulja në studimin sipërfaqësor.

— Do t'i bëjmë të gjitha, po hë! — tha Tomi. — Ç'varet nga ne, nuk duhet ngurruar.

Asimi qëndroi edhe pak dhe iku.

— Hëngre darkë? — e pyeti Fredi Tomin.

— Hëngra si ujk. Tani jam top fare. Nesër mbase mban koha dhe fillojmë atë pusin nën motokompresor. Puna është sa të futemi nja dy metra thellë, pastaj i ndërtojmë një si punë barrake përsipër dhe nuk ka ç'të na bëjë as shiu, as bora. Si thua ti?

— Mendim i mirë, — tha Fredi. — Edhe unë e kam një hall. Diç më sugjeroi sot në mëngjes xha Uani dhe, të them të drejtën, gjithë ditën nuk m'u hoq nga mendja. Është fjala për të bërë edhe ndonjë gjysmë cikli akoma brenda një turni. Bisedova sot me ata të galerisë numër gjashtë por ai, Hodoja, më priti ters. Ia thashë edhe Thanasit. Atje isha deri tani. Thanasi më tha se do ta provojë qysh nesër. E di ç'mendoj? Të shkoj nesër të punoj vetë në galeri, bashkë me Hodon... Do të lodhem ca, po ti e di që vetëm me fakte mund t'ia mbush mendjen...

Tomi u ngrit ndenjtur në krevat.

— Ta kishe biseduar këtë punë edhe me Asimin.

— Po pse iku Asimi?

— Më duket se ka radhën e shërbimit natën, — tha Tomi.

— Aha... Nesër do të marr edhe Vasilin me vete. Le të bëjë kronometrim të saktë të kohës së punës. Mbase kështu bindem edhe unë, bindet edhe Hodua.

Ai u ngrit në këmbë. Veshi përsëri këpucët, xhaketën dhe bëri të dilte.

— Ku vete? — e pyeti Tomi.

— Sa të lajmëroj Pandon, që nesër të kalojë në galerinë numër katër, në vend të Samiut, — dhe doli.

Tomi u shtri përsëri. «I çuditshëm! — tha me vete. — Njeri i papërtueshëm. Do të doja të kisha gjysmën e vullnetit të tij».

Të nesërmen në mëngjes, në orën gjashtë e gjysmë, Fredi ishte në grykë të galerisë. Qielli ishte i tejdukshëm. Një qiell i lartë, akoma pakëz blu dhe horizonti i përthyer nga majat e maleve, të zbardhura nga dëbora, krijonin një kombinim të mrekullueshëm ngjyrash. Natën kishte bërë shumë ftohtë dhe dëbora kishte ngrirë. Sa pa ardhur Hodoja, ai theu copat e forta të karbitit, zbrazti lla-

mbat, u pastroi depozitën dhe i mbushi përsëri. Ujë kishte vetëm në thellësi, dhe ai u detyrua t'i mbushte me pagurin që kishte marrë me vete. Pastaj në pagur hodhi dëborë. U ngrit dhe zbrazti vagonin. E afroi pranë hyrjes dhe u ul përsëri. Kaluan minatorët e galerisë numër tre dhe, kur e panë të veshur me kominoshe dhe me kapelën e meshintë në kokë, e pyetën:

— Mirëmëngjes, inxhinjer! Do të marrësh gjë prova sot?

— Jo, — tha ai. — Galeria nuk e ka kapur akoma mineralin. Por sot do të punoj me Hodon.

Ata, siç duket, nuk e kputuan dhe u larguan.

Më shtatë pa pesë Hodoja me Vasilin zbritën në galeri. E gjetën Fredin mbështetur pas kasës së parë, duke pirë cigare.

— Mos ke fjetur këtu? — qeshi Vasili.

— Jo, — u përgjigj ai. — Sapo erdha.

Hodoja e pa me një farë ironie. Ai ia dalloi qartë, po nuk u fye. Pastaj Hodoja shkoi të merrte llambat dhe u bë gati t'i hapte, kur Fredi i tha:

— I kemi gati. Ndizi, se do të fillojmë.

— Nuk na ndjek njeri nga pas, — tha Hodoja.

— Puna e mirë fillon shpejt, — ia ktheu ai. — Vasili, je gati?

— Po, — ai vështroi orën, — shtatë pa dy.

— Kështu nuk punon njeri, — tha Hodoja.

— Kështu duhet punuar, — ia ktheu Fredi.

I mbështetën krahët vagonit dhe e shtynë deri në ballë.

Pas vagonit të dytë Hodoja kërkoi të pinte cigare. Ata u ulën mbi steril dhe Fredi i zgjati paketën.

— Natyrisht që, po të pish dhjetë cigare në tetë orë, — tha ai, — i thonë më tepër se një orë e humbur.

Hodoja e vështroi vëngër.

— Do na lësh ta pimë farmakun?! Ti, o vëlla, i mat gjërat me kendarin e farmacisë. Po unë nuk kam ndër mend t'ia jap shpirtin drejt.

— Jo, — tha Fredi, — nuk i mas kështu. Unë them të pimë dy-tri cigare.

Hodoja hoqi nga koka kapelën e meshintë dhe e la përdhe.

— Vëre në kokë! — tha Fredi. — Mos harro se jam edhe minator, edhe inxhinjer. Rregullat e sigurimit teknik nuk të lejojnë të rrish pa kapelë!

— Dashke të më marrësh shpirtin sot, e shoh unë!

— Përkundrazi. Me këto që po të them ty, dua të provoj edhe veten. Kapela e meshintë duhet mbajtur me doemos. Megjithatë ndonjëri prej jush e flak tej pesë minuta pasi të ketë filluar punën. Ashtu si ti tani. Dakord? Dua ta provoj edhe vetë se ç'e keqe i vjen njeriut, duke mbajtur në kokë një kapelë si kjo tetë orë me radhë.

— Eksperimente? — tha Hodoja.

— Ç'do gjë duhet provuar, apo jo?

Kishin edhe ndonjë vagon e gjysmë steril akoma, kur shina e fundit lëvizi nga vendi. Fredi i tha Hodos të merrej me të dhe për vete vazhdoi të mbushte vagonin. Duke rregulluar shinën, Hodoja vinte re se si inxhinjeri ishte mbytur në djersë dhe dy-tri herë pushoi, duke u mbështetur pas lopatës. «U lodh, — tha me vete, — kaq e pat!».

Balli ishte i pastër. Vasili tha se të katër vagonat kishin dalë në një orë e gjysmë.

Lajmëruan për ajrin dhe filluan shpimin e birave. Vasili qëndronte në ballë. Vuri re se Fredi nisi t'i bënte birat fare të pjerrëta dhe mendoi se, po të vazhdonte kështu, nuk do t'i tepronte shumë kohë. Hodoja rrinte. Pri-ste që të lodhej inxhinjeri dhe ta ndërronte në pistoletë. Po Fredi, sa mbaroi birën e parë, i tha:

— Ajo zonë atje është pak e dobët dhe kërkon armatim. Dil jashtë dhe pre me sharrë nja gjashtë a shtatë shtylla. Kur të lodhem në pistoletë, ndërrohem bashkë.

Hodoja doli.

— Po vazhdove me bira të pjerrëta, — i tha Vasili, duke iu afruar, — do të dalësh jek e jek.

— Puna është që të bëhen bira për të qenë! — ia ktheu ai. — Dua që të nxjerrin të paktën shtatë vagona.

— Nga katër, shtatë!

— Po, — tha Fredi. — Shkëmbi është i fortë dhe, po nuk zbatove dispozicionin e birave, ato të dalin pushkë. E kemi pasur sëmundje këtë punë. Birat deri tani janë bërë të drejta dhe pa asnjë kriter...

Vazhdoi të shponte. Tërë muskujt i dridheshin dhe pluhuri i kishte krijuar një shtresë të hollë mbi qerpikë. Ndiente një shije të athët në gojë. Pështyu. «Të kisha marrë maskën e pluhurit me vete», — mendoi. Dridhja që i shkaktonte pistoletë edhe e bezdiste, edhe e lodhte shumë. Po kjo ishte një punë që e bënin qindra njerëz! «Është njëlloj si fillimi i punës me kazmë, — vazhdoi të mendonte ai. — Ditët e para duart të mbushen me fluska, pastaj ato çahen, gjakosen dhe të dhembin aq tepër, sa lodhja as të bie ndër mend. Po pastaj njeriu mësohet. Dy-tri herë i fut duart në ujë të ngrohtë më kri-pë dhe ato dalngadalë argasen dhe s'duan t'ia dinë më. Ja, pas kësaj vjen kënaqësia e vërtetë e punës që ke bërë me duart e tua, me duart e tua plot kallo. Ashtu siç është, fjala vjen, kur profilin gjeologjik të projektuar galeria e vërteton plotësisht, duke kapur shtresën e mineralit në metrin e caktuar! A ka kënaqësi më të madhe?»

Këto mendonte, ndërsa shponte me pistoletë.

Vasili, nga ana e vet, mendonte se ky djalë kishte diçka të ngjashme me shkëmbin që po shponte dhe besonte se asnjë profesion tjetër nuk do t'i shkonte për shtat

sa gjeologjia. Atij i ra ndër mend se, ndoshta, duke qenë beqar, akoma nuk ia ndiente nevojën familjes dhe ishte lidhur aq tepër pas punës, sa shpesh rrinte edhe dy muaj pa shkuar në shtëpi. Po përsëri, — ai tundi kokën, — përsëri, ky djalë ishte i zoti! E kishte parë të lante rroba dhe t'i hekuroste vetë. E kishte parë ta mbante dhomën aq të rregullt e të pastër. «I duhet një vajzë e mirë! — i ndriti atij befas në kokë. — Sikur Katerina...» Ai u mrekullua një çast nga kjo zgjidhje e shpejtë që gjeti, por përsëri aty për aty ndërroi mendjen. «Ç'budalla! — tha përsëri me vete. — Po Katerina mund të dojë ndonjë tjetër dhe as që do t'i shkonte mendja për Fredin tonë. Fundja, kjo është vetëm një dëshirë imja...».

— Fredi! — i thirri befas ai, duke e kapur nga fundi i kominosheve.

Inxhinjeri mbylli dorezën e ajrit të pistoletës, dhe zhurma shurdhuese pushoi. Ktheu kokën nga Vasili. Në sytë e tij, qarkuar me pluhur të bardhë, ishte e vështirë të dalloje gjë.

— E lëre pak punën, a derbardhë. U këpute! Houdua ka një orë përjashta, që një djall e di me se merret, kurse ti u robtove. Mbase ta ka me të hedhur... Pret të lodhesh e të dërrmohesh dhe pastaj t'i bjerë gjoksit e të thotë: «E, të thashë që më shumë se një plasje nuk bëhet?»

— Jo, tha Fredi. — Mendon gabim. E njoh Hodon më parë se ti. Ai është duke punuar. Megjithëse i kam kthyer kurrizin, unë e di... Dhe jo vetëm punon, por edhe diç ka nisur të bëjë luftë në mendjen e tij.

Vasili tundi kokën. Pas pak ai filloi punën me pistoletë.

Në orën njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë bira të thella ishin gati dhe një çerek ore më vonë nata e nëndheshme kishte depërtuar edhe ndonjë metër akoma më në thellë-

si të malit. Pas plasjes Vasili ishte fare i panevojshëm, prandaj Fredi e dërgoi të lajmëronte motoristin të fillonte ajrimin e frontit.

Afro një orë ata ndenjen jashtë. Hodoja po merrej me kasat, ndërsa Fredi pinte cigare.

— Qenke i tërbuar për punë! — tha Hodoja, pa ngritur kokën. — Sikur të kishe qenë minator gjithë jetën...

— Aspak, — ia ktheu ai. — U lodha shumë. Ka mijëra njerëz më të fuqishëm se unë, që bëjnë më tepër punë dhe lodhen më pak.

— Kështu po, — tha Hodoja. — Po unë mendoj se njeriu duhet t'i ruajë forcat edhe për të nesërmen.

— Hodo, — ia nisi Fredi. — Lëre punën pak. E di, kryesorja është shëndeti. Por, siç të thashë edhe dje, njeriu nuk pëson gjë nga puna normale. Te ne punohet të të orë, Hodo!

— Këto i di, — tha Hodoja. — Dhe ti mirë bën që m'i thua. Por, më beso, Fredi unë kisha fituar një zanat që nuk të robtonte edhe aq. Pastaj, bëhej, s'bëhej plasja, mua aq më bënte... Unë merrja rrogën fikse në fund të pesëmbëdhjetëditëshit...

— Po minatorët? Në qoftë se minatori punon tetë orë, ne duhet të punojmë edhe më shumë... ditën dhe natën dhe, po ta dojë nevoja, të vijmë të futemi edhe në galeri e të punojmë...

— Këtu nuk jam dakord, — e ndërpreu Hodoja. — Ti je inxhinjer, mor vëlla? Unë punën tënde nuk e bëj dot, ashtu sikurse ti nuk mund ta bësh punën time. Pastaj, ja, vjen ti të punosh këtu, por nuk vijnë të gjithë, mor Fred vëllai!

— Përsëri gabove, — ia ktheu Fredi. — Midis nesh ka një lidhje të tillë, sa ti nuk e merr dot me mend. Pa ty, pa minatorin, puna ime nuk vlen. Për hir të kësaj lidhjeje, dhe, më kryesorja, për hir të interesave të përba-

shkëta, ia vlen që ne të dimë shumë nga punët e njëri-tjetrit. . .

Hodoja godiste me sqepar një lëvozhgë shtylle ahu dhe po mendohej. Nga gryka e galerisë filloi të dilte në dritën e kthjellët tymi i eksplozivit, i shtyrë nga presioni i fuqishëm i ajrit që dërgonte motokompresori. Më dy-mbëdhjetë fronti ishte i pastër. Ata futën sërishmi brenda vagonin të hiqnin sterilin e plasjes.

Kishte filluar cikli i dytë i avancimit. . .

V

Ato mbërritën në ekspeditë në të njëjtën ditë; Eva me autobusin e linjës së Gravicës, ndërsa Katerina me një makinë të ndërmarrjes. Zakonisht kjo ndodhte gjithmonë në fillim të javës. Ato niseshin për pushime një herë në muaj, bënin së bashku një copë rrugë dhe pastaj ndaheshin në drejtime të ndryshme. Kur ktheheshin, ndryshonte puna. Secila ndiqte mundësitë e veta. Më të lehtë e kishte Katerina. Ajo zbriste një natë më parë nga fshati i saj në qytetin ku kishte qendrën ndërmarrja dhe të nesërmen nisej për në ekspeditë. Sa herë ktheheshin nga pushimet, të dyja shoqet zienin nga padurimi, derisa takonin njëra-tjetrën. Kush e kush më parë, nisnin të tregonin të rejat nga shtëpia dhe nga fshati. Eva kishte më shumë për të treguar. Ajo merrte dhe u dërgonte letra shumë shokëve dhe shoqeve të shkollës, shpërndarë nëpër dhjetëra ekspedita gjeologjike, në të katër anët e vendit. Katerina shkruante më pak. Njëherë i kishte thënë Evës se, sa më shumë vite të kalojnë nga mbarimi i shkollës, aq më pak letra shkruhen. Ajo ruante nga tekniku mi kujtime mjaft të bukura dhe do të uonte që ato të mos harroheshin kurrë.

Eva, sa pa ardhur Katerina, pastroi dhomën, ndezi sobën dhe ujiti lule-palmën, që i u duk se në ato pak ditë ishte zhvilluar së tepërmi. Vuri re se mbi krevate kishte rënë pluhur. E mori me mend se ato ditë, në Gravicë, duhej të kishin qenë me shumë erë të fortë. Shkundi batanijet dhe qëndroi pranë sobës. Po errej, dhe Katerina nuk po dukej akoma. Apo ndofta nuk do të vinte atë natë. Ishte e para herë që Eva e ndiente veten fare të vetme dhe atë çast e kuptoi se Katerina kishte zënë vend në zemrën e saj më tepër se ç'e mendonte më parë.

Ajo vajti e u shtri në krevat. Barraka ishte e heshur. Edhe nga zyra nuk vinte ndonjë zë. Nisi të mendonte përsëri për vonesën e Katerinës. Mos ishte sëmurë? Mos u ishte prishur makina rrugës? Ndoshta as njëra dhe as tjetra. Ishte një ankth i lehtë, që ta ngre peshë vetmia. Ajo e dinte se mjaftonte që të ngrihej ato çaste, të vishte peliçen dhe çizmet, të shkonte në një barrakë më tej dhe atje me siguri nuk do të kishte vetmi. Ekspedita ziente në çdo orë të ditës. Gjithmonë gjendeshin dy turne që pushonin. Ishte edhe këndi i kuq me televizor. Eva rrallë kishte hyrë nëpër dhomat e punëtorëve. Atje ndiente një farë drojtjeje. Ndërsa me Katerinën ndryshonte puna. Ajo, sa herë kishte punë me ndonjërin nga minatorët, nuk e kërkonte t'i vinte në zyrë, po hynte drejt e në dhoma. Njëherë Eva ishte çuditur kur e kishte gjetur atë të luante domino me Pandon. Një herë tjetër, ulur para barrakës, bisedonte me Hodon si të njëjhej prej vitesh me të. Njëherë ai i pat thënë Evës se Katerina i kishte shoqet të rralla dhe se, ashtu siç bisedonte ajo me punëtorët, të gjithë ishin gati të bënin të pamundurën vetëm me një fjalë të saj.

Eva u kthye në krahun tjetër.

Pikërisht atë çast u hap dera dhe në prag të saj u dha Katerina. Me dorën që kishte të lirë përqafoi Evën, pas-

taj i lëshoi plaçkat në dysHEME dhe e mbështolli atë për beli. Kështu mbeti për disa sekonda. Edhe kur Eva i tha: «Tani po mendoja për ty», ajo nuk u shqit prej saj, bile i struku kokën më shumë në kraharor, si një fëmijë. Kalluan edhe disa sekonda kështu dhe Katerina vazhdonte të qëndronte pa folur. Eva u shkëput lehtë prej saj, i kapi duart dhe të dyja u ulën mbi krevat, pranë njëra-tjetrës. Katerinës i ishin skuqur faqet dhe sytë i vezullonin.

— Si i le nga shtëpia? — e pyeti Eva.

— Mirë, — tha ajo buzagaz dhe në të dyja faqet iu krijuan dy gropëza pak të stërgjatura që e bënin atë aq simpatike. — Po ti?

— Mamaja më shikonte si të isha e sëmurë, — qeshi Eva.

— Po tani... pse vetëm?

— Mendoja për ty.

Katerina ktheu fytyrën nga ana tjetër dhe uli kokën.

— Nuk po të shoh mirë, — i tha Eva.

— Vërtet... — iu përgjigj ajo. — Diçka kam këtu... — dhe i tregoi kraharorin.

— Mos ka ndodhur gjë?

— Hiç, — ia ktheu Katerina, — nuk ka ndodhur gjë. Vetëm se... jam pak e përmallur... për ty, për shokët, për Gravicën... Është një dobësi që e ndiej sa herë që largohem këndeje. Veç tani së fundi e ndjeva më shumë se herët e tjera.

— Vetëm kjo? — donte të sigurohej Eva.

— Po. Ndodh gjithmonë e njëjta gjë. Sa herë bëhem gati të shkoj në shtëpi, ziej nga padurimi. Dy ditë atje i kaloj e gëzuar. Pastaj nis të ndiej se diçka më mungon... Dua të vij këtu sa më parë. Nuk jam në gjendje të përcaktoj se ç'më tërheq më shumë në këto male... Fredi këtu është? — pyeti pastaj duke ulur kokën përsëri.

— Nuk e kam parë, — tha Eva. — Edhe unë vetëm nja dy orë kam që kam mbërritur. Takova vetëm Rikun, sa i mora çelësin e dhomës. Shiko sa është rritur lule-palma?

— Shumë! — tha Katerina. — Po Fredi, mos ka shkuar edhe ai me pushime në shtëpi?

— Nuk e di, pra...

Ajo tundi kokën në mënyrë të pakuptueshme.

— Ti se ç'ke! — tha Eva.

— Asgjë, — ajo e vështroi pjertras dhe sytë i shkëlqyen përsëri. — Ku bëhen këto biseda? — pyeti pastaj, pasi heshti një hop dhe vuri veshin të dëgjonte më mirë. — Në zyrë! — u përgjigj po vetë. — Atje janë... Dëgjon? Më duket si zëri i Fredit!

— Je në gjendje t'ia dallosh zërin edhe në mes të asaj zhurme?

— Po, — tha ajo, — ai ka një zë të veçantë.

— Rina!

— Mos m'i merr fjalët për ters, Eva, — ia ktheu ajo. — T'i dallosh zërin një njeriu...

— Po pse pikërisht të Fredit?

Ajo u mendua përsëri një çast. Pastaj tha:

— Më lër të shtrihem dy minuta, Eva. Jam pak e lodhur. Gjatë kësaj kohe do të jem në gjendje të mendoj edhe diçka akoma, pastaj do të fjalosemi.

Eva e shikoi me kureshtje. Në fjalët e fundit të Katerinës mund të pikasje lehtë një fill nga vendomëria e saj. Forcat e vërteta sikur i shfaqte pikërisht atëherë kur fliste butë, kur bënte shaka, kur binte në mendime. Dhe Eva u ngrit lehtë nga krevati, hapi derën dhe doli përjashta. Ato pak metra që e ndanin dhomën e tyre nga zyra, ajo i përshkoi shpejt, me krahë të kryqëzuar në gjoks.

Atje e pritën me brohorima, por, për çudi, shakatë e Tomit nuk i bënë ndonjë përshtypje. Ajo u dha do-

rën të gjithëve, mori një karrige dhe u afrua pranë tavolinës së madhe, mbi të cilën ishte shtrirë një hartë gjeologjike e rajonit të Gravicës. I nguli sytë Fredit. Ai diskutonte duke lëvizur duart në ajër dhe Evës iu duk pak i çuditshëm. Sikur ishte dobësuar ca. Apo ndofta nga që ishte i parruar? Sidoqoftë kohët e fundit sikur kishte ndryshuar ca. Nuk qe më ai që kishte njohur tetë muaj më parë. Thuaje as që dëgjonte përse diskutohej me aq zjarr. . . Gravica kishte ndikuar aq shumë te ky njeri. Ajo besonte se ata katër muaj i kishin zgjeruar atij njohuritë dhe e kishin bërë më të fuqishëm. Një pjesë të kësaj fuqie ai e kishte shpërndarë edhe te shokët, tek ajo vetë, te Katerina. . . apo ndofta edhe ata ishin fuqizuar nga ky dimër që kaluan në Gravicë?. . . Në kokën e saj u bë një farë pështjellimi. . . Sidoqë të ishte puna, Katerina mund të kishte të drejtë! — përfundoi ajo.

— Hutaqe! — i bërtiti befaz Tomi.

— Ik, or dreq! — ia ktheu ajo e frikësuar. — Më trëmbe!

Tomi qeshi me të madhe. Buzëqeshi edhe Fredi. Asimi mbështolli tubin e sobës. Dukej qartë që mbërdhinte shumë.

— Po flije me sy hapur? — tha Tomi, — Apo ëndërroje për petullat që të ka dhënë mamaja me vete? Do shqepemi, domethënë, hë?

— Për t'i ngrënë ke! Në atë krah fli. . .

— Ti po flije deri tani, pa unë. . . unë vigjëloja mbi hartën e zotit Fulman që për pak na e bëri kokën dhallë.

— Fulman?

— Nuk e ke dëgjuar? Profesor Fredi, shpjegojani zonjushës Evë, ju lutem, peripecitë e zotit Fulman në Rrafshnaltën e Gravicës!

— Lëri shakatë, Tomi! — e qortoi Fredi. — Problemi është serioz. Ti, Eva, afrohu më afër. . . Ja pra, kjo

është prerja e tij e fundit, që e ka kryer në Qafën e Pishës. Nuk kemi ç'të diskutojmë për atë prerje. Ne e pamë vetë në vend. Në shëmbinjtë e Qafës së Pishës ka një mospajtueshmëri këndore dhe atje mungon një kat depozitimesh. Fulmani nuk e ka parë?! Apo ka bërë sikur nuk e ka parë?! Tani aq na bën! Për ne, këtu ka një ndërprerje depozitimesh dhe përfaqëson një ngritje ishullore, të shkaktuar nga forcat tektonike rrudhosëse...

— Po ç'thotë ky... Fulmani? — pyeti Eva.

— Ai e mohon me vendosmëri ekzistencën e pushimeve statigrafike në të gjithë zonën tonë, duke e konsideruar atë si një hulli të thellë detare deri në moshat e reja.

— Kjo duhet vërtetuar me analiza paleontologjike, — tha Asimi. — Nuk mund t'i dallosh lehtë moshat e shkëmbinjve pa ato...

— Edhe këtë do ta bëjmë, — iu përgjigj Fredi. — Megjithëse është një çështje që e kanë zgjidhur shokë të tjerë shqiptarë, më parë se ne. Dhe janë pikërisht ata që Fulmani nuk i ka renditur në literaturën e veprës së tij, pra, nuk është dakord me ta. As që duhet vënë në dyshim kjo. Vepra e Fulmanit, për mendimin tim, shpreh në tërësi dy gjëra: përpjekje për të tërhequr vëmendjen nga mineralizimi i vërtetë, nëpërmjet teorizimeve shkencore, dhe mungesë e plotë e atyre analizimeve me mikrofauinë që te ne, pas largimit të specialistëve të huaj, ka bërë përmbysje të mëdha shkencore. Por unë mendoj se atij i duhet dhënë edhe një grusht tjetër. Përfundimet tona, jo vetëm në lidhje me ekzistencën e pushimeve stratigrafike edhe këtu në Gravicë, ku ai punoi tre vjet rresht dhe më pas shkruajti veprën e tij shkencore, por shoqërimin e këtyre pushimeve me mineralizim të pasur...

Trokiti dera.

Eva u ngrit ta hapte. Drita elektrike ra në fytyrën

e gjatë të Pandos, dhe vajza dalloi atje një farë preokupimi.

— Mirëmbremani! — përshëndeti ai. — Si u ngryset? Mos ju pengoj?

— Urdhëro! — e ftoi Asimi.

— Dua të bisedoj për diçka. Po, meqë e shoh se ke ni punë...

— Hajde, hajde, Pando! — i thirri Fredi. — Eja, ulu këtu. Mbarojmë shpejt. Mos u mërzit, — ai i buzëqeshi lehtë. — Apo nuk të pret puna?

— Jo, jo, — tha ai, duke lëvizur në ajër dorën e tij të madhe, — vazhdoni.

— Ku e lamë? — pyeti Fredi.

— Pikërisht atje ku Fulmani duhet të mbytet në detin e tij të thellë, — qeshi Tomi.

— Vetë e shpiku, — tha Fredi, — le të mbytet! E ftuam në Shqipëri jo të na errësonte perspektivën mineralmbajtëse të kësaj zone, por të na ndihmonte. Tani ai mbron doktoratën me këto materiale mizerabël, duke dashur të na mbushë mendjen se studimet e tij qenkan të përsosura. Ti, Asim, duhet të bindesh përfundimisht. Eva, më duket se ti e ke dokumentuar traversën numër një të galerisë numër gjashtë?

— Po, — u përgjigj ajo e druajtur. — Ç'lidhje kishte kjo traversë me Fulmanin?

— Mban mend se ç'shtresëzime kishte minerali në dysheme?

— Ta shikoj, — tha ajo. — Blloqet e dokumentimit janë në kasafortë.

— Nuk ka nevojë! — tha Fredi. — Unë i kam parë edhe blloqet, edhe traversën. Puna është t'i mbushet mendja Asimit se kontakti i dyshemesë së shtresës nuk është normal!

— Përfundimisht, ç'do të bëjmë me këtë? — Tomi

tregoi një libër që ishte hedhur në një qoshe të tavolinës.

Eva e mori në dorë. Ishte një libër për gjeologjinë, në gjuhë të huaj.

— Do punojmë! — tha Fredi. — Ja ç'do bëjmë. Ndryshe nuk mund ta përmbysim.

— Ç'është ky djall që ju ngatërron punët? — pyeti befas Pandoja. — A s'mund ta di edhe unë?

— Ta them unë, vëlla Pando! A të ka bërë vaki të ftosh në shtëpi ndonjë mik dhe, kur të ketë ikur, t'i bjerë gjoksit dhe të thotë se ai ta rregulloi shtëpinë vetëm duke ndenjur aty tri ditë?

— Ç'është ky maskarë? — shau Pandoja.

— Një farë Fulman! — tha Fredi. — Nga ata të huajt që punuan ca kohë këtej. Megjithatë, kjo mesele po të mbaronte me aq sa të tregoi Tomi, do të ishte gjysma e së keqes. Po llogotitjet e tij vazhdojnë edhe sot e kësaj dite dhe, ajo që ka më tepër rëndësi, or mik vëllai, ai kërkoi të na ngatërrojë me njëri-tjetrin.

Vështrimi i minatorit u bë depërtues.

— Edhe këtu në Gravicë kërkoi të futë hundët, more?

— Tani na merr të keqen! — ia ktheu Tomi. — Por... punë teorish.

— Teori... teori, — tha Pandoja, — por nuk më duket kaq e lehtë kjo punë. Teoria bëhet praktikë dhe, kur e para është e keqe, e dyta të vë kazmën...

— E drejtë, — tha Fredi.

— Ka gjë lidhje kjo me galeritë? — Pandoja zgjati dorën dhe mori librin e Fulmanit. — Llustro boll, — tha pastaj.

Tomi qeshi.

— Koce, — i tha Evës Pandoja, — hap sytë e shiko se ç'bëhet! Mbase thua se nuk arrijnë këto punë deri te ti, por e ke gabim. Ato e kanë dorën të gjatë dhe vësh-

trojnë të mbërthejnë më parë inxhinier Asimin, pastaj ty e së fundi mua... A, bijë e xhaxhit! Dëgjo dhe mendo-hu... Sikur u llafosët për dete, më duket. Ç'duan detet këtu?

— Det ka qenë më parë, — tha Fredi. — Puna është se si ka qenë ky det, kupton? Ne themi se ka qenë njëhe-rë i thellë e më pas i cekët. Kurse Fulmani na thënka se këtu, gjithë kohës, ka qenë det i thellë.

— Pyete për galeritë, më duket, — vazhdoi Tomi. — Deri tani, në galerinë ku punon ti, për shembull, deti ka qenë i thellë. Ne mendojmë se duhet të ketë një vend, ku deti të ketë qenë i cekët ose të mos ketë pasur ujë fare. Kjo na intereson shumë. Në rastin e fundit, ka mundësi që minerali të jetë shumë i mirë, më i pasur, dua të them.

— Po kjo është gjë e bukur! — thirri Pandoja. — I keni parë mirë galeritë tona? Mos ju ka shpëtuar gjë?

— Jo, jo! — e siguroi Fredi. — Veç duhet ecur më shpejt, që të sqarojmë punën. Për shembull, në gjashtën, ku ka mbaruar traversa e parë, e kemi një rast të tillë.

Minatori u mendua. Tani sikur ua kuptoi më mirë hallet e punës këtyre djemve. «Sos punët tona, — tha me vete, — por duhet kacafytur edhe me atë... si e ka em-rin? Po ia ndreqim samarin!

— Kishe ndonjë hall? — pyeti Fredi, kur e pa të mendohej.

— Jo për vete, — tha, — Hodua do të shkojë ca di-të në shtëpi. Çoç ka një hall, po nuk ia mban të kërkojë lejë më shumë se sa pushimet që i takojnë.

— Po të ketë hall, le të shkojë, — tha Asimi.

— E mirë, — tha minatori. — Sikur ka ndryshuar dreqi, po jo ashtu si dua unë. Një e dy dhe pëlqet, po nuk i bëri një çikë bisht punës. Nis e më tregon nga ato his-torirat e tij të rinis, por unë nuk ia kam shumë ngenë! Do shtrohet... do shtrohet, — shtoi, — po duhet që edhe

ju, të gjithë sa jeni, t'i hapni më shumë kartrat... Ja, u dësh të ndodhesha rastësisht këtu, pa të dëgjoja se ç'ju lodh juve! Me siguri, po ta merrte vesh Hodoja edhe atë punën e atij... si e ka emrin... do t'i vinte gishtin kokës më shumë. Ejani, a derbardhë, e bisedoni edhe me ne për këto gjëra! Po të na flisni thjesht, ju marrim vesh.. ju marrim.

Këto fjalë e bën Fredin ta shikonte atë burrë me ngrohtësi. «Vra mendjen sa të dush për ta përmbysur Fulmanin. Në fund të fundit, nga këto duar me kallo do të kalojë gjithë shkenca jote», — mendoi ai.

Pandoja tha «natën e mirë» dhe iku. Disa minuta me radhë sytë e të gjithëve mbetën mbi hartën gjeologjike të Gravicës. Nuk foli njeri. Më pas Asimi trokiti gishtërinjtë mbi tavolinë dhe hapi përsëri diskutimin e parë:

— Pjesa e sipërme e mineralit tonë sikur nuk flet për kondita pushimi, — tha ai.

— Shef, më duket se po nxitohesh, — i tha Tomi. — Vetë mineralit, nga dyshemeja në tavan, i janë dashur disa miliona vjet për t'u depozituar dhe, gjatë kësaj kohe, fundi i detit mund të kishte pësuar ndryshime. Dimë gjithashtu se ishujt duhet të ishin të vegjël, sepse veprimtaria tektonike ishte lokalizuar në disa sektorë, kurse mineralizimi kishte shtrirje të madhe dhe depozitohej në kondita të qeta. Kurse...

— Ne nuk dimë asgjë akoma... — e ndërpreu Asimi. — Supozime? Bëj unë sa të duash. Ishin ishuj, apo det i cekët, apo...

— Mos u nxeh, shef! — Tomi i shkeli syrin Evës. — Avash-avash dhe gota mbushet... — Desha të them: deti mbushet...

— Ohu edhe ti, gjithmonë me shaka!

— Po s'qeshëm nga një çikë, a derbardhë, do të plakemi para kohe. Fundja, shkencë bëjmë, de!

— E, tamam. Shkencë dhe jo shaka!

— Edhe shakatë duan kokë, apo jo, Eva?

— Nuk e di, — tha ajo pakëz e hutuar.

Fredi ndezi një cigare, zbërtheu kopsën e parë të këmishës dhe u mbështet me duar mbi tavolinë. Harta e vogël gjeologjike përmblihte në ato çaste fantazinë më interesante që mund të krijojë truri. Pamjet që i dilnin parasysh, duke parë atë hartë të vogël, ishin me të vërtetë të habitshme. Ai do të fliste më pas për to, sikur të kishte jetuar vetë në ato periudha, kur kontinentet ishin mijëra kilometra larg dhe mbi to zhurmonin reptilët zvaritës e fluturues, kur në detet e thella po gjallërohej një jetë e shumëllojshme organizmash, që jetonin caqet e lindjes, të asgjësimit dhe evolucionit drejt jetës njerëzore, nga e cila i ndanin njëqind milion vjet.

— Ç'mendon të bësh me Fulmanin? — pyeti përsëri Tomi.

— Nuk mund t'i përgjigjem tani për tani, — tha Fredi.

— Po ai ndoshta do ta quajë dobësi heshtjen tënde?

— Gjeologu nuk ka mundësi t'i bjerë lapsit shpejt e shpejt si shumë të tjerë dhe të të japë hesapin në dorë... Ti e di që vërtetimi i plotë i kësaj teorie që po diskutojmë, kërkon kohë të zgjidhet. Zoti Fulman, — ai e shqiptoi këtë emër me ironi, — le të presë. Pastaj, nuk do t'i përgjigjem vetëm unë. Mendoj t'i përgjigjemi së bashku. Si thoni?

— Dakord, — tha Tomi.

— Përse u dashka t'i përgjigjeni këtij Fulmani? — pyeti Eva.

— Ti përgjigje... mi! — e ndreqi Tomi. — Edhe ti!

— Unë!

— Po! Apo jo, Fredi?

— Afër mendsh, — ia ktheu ai. — Të gjithë! Ti, Eva, hedh në letër faktet që zbulojnë thellësitë e nëntokës dhe pastaj, të gjithë së bashku bëjmë interpretimin.

— Pse duhet t'ia dërgojmë interpretimet tona atij?

— Ky libër, — Tomi tregoi vëllimin në gjuhë të huaj, — i ka ardhur Fredit pikërisht nga Fulmani. Është vepra e tij, me të cilin ka mbrojtur doktoratën këta muajt e fundit. Zoti Fulman ka lexuar në Buletinin e Shkencave të Natyrës artikullin e Fredit për ekzistencën e pushimeve stratigrafike në zonën tonë. Ngaqë ky artikull hedh poshtë teorinë e hullisë së thellë, ai dëshiron të polemizojë me Fredin, duke i dërguar veprën e tij. Kjo është e gjitha! — përfundoi ai, duke iu drejtuar Evës.

— Kuptove?

Ajo tundi kokën në shenjë pohimi.

— Sa vajti ora? — pyeti Asimi.

— Tetë, — tha Riku. — Do të hamë darkë?

— Shkoni, — u përgjigj Eva. — Unë nuk vij. Katerina është shtrirë.

— Erdhi?! — pyeti Fredi, duke ngritur kokën me vrull.

Ajo e vështroi drejt në sy.

— Po. Sapo...

Ai uli kokën dhe iu shmang vështrimit të saj.

U ngritën dhe dolën.

Në dhomë Katerina vazhdonte të rrinte përmbys në krevat. Ambienti ishte i ngrohtë. Kur hyri Eva, ajo nuk luajti nga vendi dhe mendoi se mos e kishte zënë gjumi. Kur, befas, foli pa ngritur kokën:

— Sa u vonove! Unë të dhashë lejë vetëm dy minuta. Kurse ti qëndrove dy orë!

— Andej kishte një diskutim interesant, — i tha

Fredi e do fort shokimin gjithashtu dhe qje

Eva. — Një farë Fulmani i ka dërguar Fredit një libër të tij për strukturën e Gravicës.

— I huaj?

— Po, ka punuar dikur këtu... Fredi po vërteton të kundërtën e asaj që thotë ai.

— Fredi?!

Kjo pyetje kishte aq shumë ngjashmëri me pyetjen «Erdhi?» të Fredit, sa ajo u habit. «Ç'budallaqe! — mendoj më pas. — Kam filluar të vë re edhe vogëlima.»

— Ata vajtën të hanë darkë, — tha ajo. — Unë u thashë se ne nuk do të shkojmë. Si thua ti?

— Mirë. Diçka kam marrë me vete nga shtëpia.

— Edhe unë, — tha Eva dhe u ul mbi krevatin ku ishte shtrirë Katerina.

— U mendove? — e pyeti befas, duke i prekur flokët me dorë.

— Ehë...

— Edhe?

— Ky Fulmani është marrë me mineralin që po zbulojmë ne?

— Po. Libri i tij është një studim i veçantë për Rrafshnaltën e Gravicës, apo diçka e këtij lloji. Po unë nuk të pyeta për këtë. Pse po më dredhon?

— Ku ka muhabet më të bukur! — nisi Katerina, duke u ngritur nga krevati dhe i kapi Evës duart. — Ç'të lllomotisim për muhabete që nuk kanë shumë vlerë?

— Pse, ajo që mendoje pak më parë, ishte vetëm një mendim pa vlerë?

— Jo, po... — ajo buzëqeshi dhe i shkeli syrin. — Është një ëndërr...

— A s'duhet të ëndërrojë njeriu?

— Patjetër. Veç nuk duhet të jetojë me ëndrra. Ato le të shoshiten edhe ca kohë akoma në këtë kokën time e, më pas, le t'i marrësh vesh edhe ti. Po ç'kanë ndër

mend të bëjnë shokët me atë, teorinë e Fulmanit?

— Fredi tha se përgjigjen do t'ia jepim të gjithë së bashku. Edhe ne.

— Ashtu!

Eva u ngrit në këmbë dhe filloi të ecte nëpër dhomë.

— Ti diçka më fsheh, Rina! Unë dua që të jetë gëzim, sepse këtu vetëm gëzime kam parë deri tani...

— Po s'ka të bëjë fare me ty!

— Akoma më mirë, — tha Eva. — Ka të bëjë me ty edhe me Fredin, apo jo?

Një buzëqeshje e drojtur thelloi përsëri ato dy gropëza në faqet e Katerinës. U skuq.

— Mundet... — tha ajo. — Tani eja të hamë se më ka marrë uria.

Pas darkës Eva, shtrirë në krevat, u mundua të lexonte diçka po sytë po i digjnin. U mbështoll më mirë me batanije dhe u kthye nga ana tjetër.

Katerina qëndronte pranë sobës dhe mendohej...

Pranvera kishte shkelur malet me të dyja këmbët. Bari ishte rritur shumë, ndërsa pylli i lajthive kishte marrë një ngjyrë jeshile të errët. Dëbora po shkrinte dhe kufijtë e saj po u afroreshin majave të maleve. Gryka e Erërave kishte heshtur më në fund dhe malet pranë bregdetit, që dalloheshin atje tej, e kishin tretur dëborën më shumë. Ujërat rridhnin të kulluara e të ftohta, dhe stonet nisën të dukeshin në të gjitha pllajtat dhe përrenjtë e Rrafshnaltës. Bagëtia kishte dimëruar poshtë, në fushat afër bregdetit dhe tani po gjallërohej nga freskia e barit dhe ujët e maleve. Mbi plloçat e bardha çobanët kishin nisur të zbraznin kripë, që qumështi të bëhej më i shijshëm dhe etja të nxiste bagëtinë të pinte më shumë ujë të kulluar...

Fredi ishte duke bërë atë ditë një marshrutë të gjatë. Nuk mund të gjeje ditë më të bukur. Deri atëherë, përveç ndonjë rasti të rrallë, ata ishin sjellë thujtë rrotull territorit ku shtrihej vendburimi dhe brenda atyre pak kilometrave katrorë mundoheshin të sqaronin gjeologjinë e atij vendi. Tani ai e kuptonte se minerali i Gravicës nuk mund të ishte diçka e veçantë dhe, aq më tepër, e papërsëritshme. Të luftoje zotin Fulman nuk mjaftonte vetëm ky vendburim. Fredi mendonte se, edhe sikur atij t'i kishin interesuar vetëm shtresat mineralmbajtëse jo aq të pasura, për interesat e uzinave të vendit të tij, përsëri nuk hoqi dorë nga mendjemadhësia. Ai i shtet vrojtimit e tij skematike për Rrafshnaltën e Gravicës si punime shkencore të vërteta, me të cilat fiton titullin e doktorit të shkencave gjeologjike. Dhe të gjitha këto ndodhin në ato vite, kur përfundimet e tij ishin përmbysur e varrosur me kohë, kur edhe para Gravicës ishin gjetur vendburime shumë më të pasura, se ato që kishte servur zoti Fulman me shokë, kur gjeologjia shqiptare i kishte kaluar kufijtë e vendit dhe nderohej në të gjithë Evropën. Pra, zoti Fulman, keni mbetur shumë prapa botës! Edhe në na gënjyet e na tradhtuat një herë, këtej e tutje ju duhet të mësoni nga ne, në qoftë se ngulni këmbë se kampionet merren në trupin e mineralit vetëm në shtresat e pasura. Ato merren krejt ndryshe dhe jo kështu siç ju ka leverdisur!

Ai i mendonte të gjitha këto, duke qëndruar majë një guri të madh që ishte rrokullisur nga mali dhe kishte zënë vend midis shkurreve. Para tij kryqëzoheshin tre përrenj të ngushtë, që derdheshin së bashku në shtratin e Grykës. Ata i përcillnin ujërat duke i lagur shtresëzimet e shkëmbinjve dhe pastaj i fundosnin në pragjet e katarakteve. Asimi kishte shkuar me shërbim në Fier, për ca analiza paleontologjike, ndërsa Tomit i ishte shembur

një pus dhe ishte lidhur atje; kishte dashur të hapte një galeri të vogël në fund të pusit dhe atje kishte ndodhur shembja.

— Mbeti vetëm karroca e dorës brenda, — i tha ai Fredit, duke qeshur.

Vajzat merreshin me dokumentimet e galcrive që kishin nisur të avanconin shumë dhe tani që ato ia kishin marrë dorën punës, atij i mbetej mjaft kohë e lirë të bridhte maleve. Thanasi e kishte qortuar disa herë që nuk merrte njeri me vete, sepse maleve nuk u dihet.

— Ja u rrëzove! — i kishte thënë një ditë ai. Kush do të të ndihmojë?

— E, ç'të mbash njeri me vete kot së koti! — ishte përgjigjur ai pakëz mospërfillës. — Ai është më mirë të bëjë një punë tjetër më të dobishme, sesa të presë kur do të rrëzohem unë... — dhe kishte qeshur.

Megjithatë atë ditë e ndiente se duhej të kishte dikë pranë: Tomin, Asimin, Rikun... mjafton që të shkëmbente dy mendime. Kishte gjithë ditën që ecte dhe ishte kthyer përsëri afër vendburimit. Sepse vetëm të lidhet goja dhe grindesh me mendimet e tua. Fantazia të lë atëherë kur mendon se diçka ke formuluar, dhe dete e ishuj përmbysen, shpërfytyrohen dhe kthehen përsëri në male. Ato i ke parasysh në çdo çast, por dinë vetëm të heshin...

Në përroin e djathtë ai vuri re së largu një pako shtresëzimesh të holla, që i gjanë si minerali. Poshtë tyre kishte një brez të dendur bimësie, kurse sipër tyre qëndronin ca shkëmbinj shtresëtrashë. Kjo pamje e bëri kuesh-tar dhe u ngrit të shkonte atje. Zbriti nga guri dhe mori shtegun e ngushtë që hapej mepërmes shkurreve. Ishte nadyshim një rrugë e verbër dhish, dhe degët i ngatërroheshin para fytyrës. Midis tyre pamja e përroit humbiste krejt, dhe ai një e dy dhe ngrinte kokën të shikonte për-

para. Pesëdhjetë hapa më tej hapej një lirishtë e ngushtë, rrethuar me lajthi të dendura, mes së cilës kalonte një rrugë kafshësh. Ai vuri re se aty bari ishte rritur shumë, ndër-
sa nën hijet e lajthive kërcenjët e lulështrydheve po zgja-
teshin drejt diellit. Kaloi mepërmes lirishtës dhe po hynte
përsëri në mes të shkurreve të dendura kur, papritmas,
rrugën ia zuri Katerina.

— Ti këtu?! — thirri ai, duke hapur sytë fort.

Ajo buzëqeshi dhe i erdhi mirë që atij i bëri përshty-
pje e papritura.

— Po, — tha ajo. — Më dërgoi Vasili. Të ka ardhur
një telegram.

Ai u trondit një çast dhe ndjeu valë të nxehta t'i për-
shkonin trupin.

— Ç'ka ndodhur?

— Gëzim! — tha ajo, duke buzëqeshur. — Motra
të lindi vajzë!

— Oh, — ia bëri ai i lehtësuar. — Thashë se...

— T'ju rrojë!

— Faļeminderit! — tha ai, duke kruajtur kokën. —
U bëra dhe dajë, domethënë, hë?

— Nuk do të shkosh? — e pyeti ajo.

— Të shohim. S' qenka ndonjë lajm për t'u nxituar.

— Mua më dërgoi Vasili! — tha ajo e fyer, meqë ai
nuk po i kushtonte rëndësinë e duhur atij lajmi.

— Mirë bëre, xhanëm... — tha ai për ta qetësuar, —
mirë...

Kishin qëndruar në prag të pyllit të shkurreve. Pas
kurrizit të tijë shtrihej lirishta e vogël. Përpara zgjateshin
përrenjtë e thellë dhe shtresat që i interesonin.

— Katerina! — tha befaz ai, duke palosur telegra-
min. — Ke punë sot?

— Mbaruam dokumentimin dhe shikonim pusin me
Tomën. — tha ajo. — Qemë nisur për në qendër.

— A vjen me mua?

— Vij, — tha menjëherë ajo. — Ndonjë punë që ka lidhje me zotin Fulman?

— Ne nuk punojmë për Fulmanin. Neve na duhet minerali. Kemi mendimet tona, punën tonë, ndërsa Fulmani është një ferrë që na ngatërroi ca kohë këmbët. Kup-tove? — Ai për pak ngriti gishtin t'i shtypte majën e hundës pipiruve, por u përmbajt për bukuri. — Diçka më ra në sy pak më parë dhe dua ta shikoj. Ecim!

Ajo u nis para tij. Rruga bëhej përsëri e ngushtë dhe degët e mbushura me gjetet e reja ajo i mënjanonte, priste të kalonte Fredi dhe dilte përsëri përpara. Në njërin krah të përroit ai pa se shtresëzimet e holla nuk ishin mineral po gëlqerorë dhe stralle të Jurasikut. Ato dukeshin qartë që atje tej dhe interesimi i tij nisi të përqëndrohej te shkëmbi masiv që qëndronte mbi to.

— Vemi më lart! — i tha ai Katerinës. Duke ecur, i dha asaj çantën dhe mbajti për vete vetëm çekiçin.

Tani e ndiqte ajo nga pas. Një valë e ngrohtë gjaku nisi t'i përshkonte tërë trupin, dhe ëndrrat e saj të fjetura nisën të zgjoheshin me gjallëri. Qëkurse e ndjeu në shkollë për herë të parë bukurinë e punës së gjeologut e deri sa mbërriti në Gravicë, kushedi sa herë e kishte përfytyruar këtë çast madhështor, kur do të mund të ecte shtigjeve të maleve me gëzimin e punës së vërtetë! Ja, kishte ardhur dita. Sado që ky çast ishte sajuar fare rastësisht, me lindjen e një foshnjeje dhe me bukurinë e asaj dite prilli. Para saj ecte njeriu që ajo adhuronte më shumë dhe që donte ta kishte mik e shok të vërtetë, bashkudhëtar në të gjitha këto shtigje të vështira, e të ecte gjithë jetën bashkë me të. Fredi i hidhte hapat pak me nxitim, sikur të mos e dinte se ajo ecte prapa dhe nuk mund ta kishte akoma shkathtësinë e tij. Opingat e tij me gomë të trashë nuk linin asnjë gjurmë mbi shkëmbinjtë... megjithatë ajo se-

pse mendoj që ngazëllimi i saj nuk do të shuhej kurrë. Tundi kokën dhe tha me vete: «Kjo nuk ka për të ndodhur!».

Në majë të shkëmbinjve arritën të mbytur në djersë. Vetëm kur e pa kështu, të dihaste me vështirësi, Fredi i ra ndër mend se atë të përpjetë e kishin ngjitur shumë shpejt.

— Ndoshta të lodha, — i kërkoi ndjesë ai. — Ke kohë që nuk je ngjitur në mal? Apo qëkurse mblihdje salep e çaj?

— Unë e kam fshatin në mes të maleve, — ia ktheu ajo, — dhe ngjitem e zbres në to shumë shpesh. Mjafton të të them se, për të shkuar nga qendra e fshatit deri në shtëpi, duhet të ngjitem nëpër një malore të fortë. . . Po ti ecën shumë shpejt dhe lehtë. . .

— Do ta kem parasysh një herë tjetër, — tha ai, duke qeshur. — Kur të jem me ty, do të eci më ngadalë.

— Të ecësh siç ke ecur. Unë do të të ndjek pas.

Fredi u ul të ndizte një cigare dhe nisi të vështronte poshtë, nga dallohej shkëmbi masiv. Në krah të tij, duke kaluar nëpër një fushe të pjerrët, niste udhë përroi i thellë.

— Unë do të zbres aty poshtë, — tha ai, duke treguar shkëmbin. Ti rri këtu!

— Po. . . të vij dhe unë?

Në fjalët e saj ai dalloj një lutje gati prej fëmije dhe i erdhi keq që po e trajtonte si të ishte një çupë e vogël.

— Mirë. Eja. Veç ec me kujdes!

Flaku bishtin e cigares dhe u nis i pari. Dy-tri herë ktheu kokën të vështronte se mos ajo frikësohej në të zbriturën e fortë. Por Katerina zbriste me shkathtësinë e një ketri. Diku Fredi qëndroi. Ajo zbriti pas një sekonde. Shkëmbi ishte gati vertikal dhe atij i interesonte të shikonte shtresat që fillonin nën të. Dukej qartë që ai shkëmb ishte tipik masiv i së njëjtës moshë me mineralin. Vështroi rreth e rrotull dhe gjeti një shteg nga të

zbriste më tej. Ishte fare i ngushtë dhe hapej mes për mes shkëmbit masiv. Siç dukej, atje kishte ndodhur një çarje që pastaj, nga rrjedha e ujërave, ishte zgjeruar më tepër. Pikërisht aty ajo e ndjeu veten më pranë tij se asnjëherë.

Në shkëmbin masiv krijohej një farë shpelle e vërtetë. Atje vendi ishte i butë dhe me bar të dendur. Fredi goditi me çekiç dhe vuri re nën këmbët e tij ca shtresëzime të holla. Midis tyre dhe shkëmbit masiv ngjishej një zonë e shkatërruar, ku copat e vogla të gëlqerorëve ishin çimentuar me njëri-tjetrin.

— Ti prit këtu, — i tha ai Katerinës, që vazhdonte të shikonte edhe ajo me vëmendje. Deri në atë kohë nuk kishin shkëmbyer as edhe një fjalë. — Do të ngjitem përsëri lart. Më duket se...

— Çfarë? — e pyeti ajo me padurim.

— Nuk kam të drejtë të flas tani. Pas pak... — Dhe u nis të ngjitej.

Kur ai u kthye përsëri, Katerina vuri re se fytyra e tij ishte skuqur dhe flokët e djersitur i ishin ngjitur pas ballit. Atë ditë kishte veshur një këmishë bojë qielli, që ngjasonte shumë me ngjyrën e syve të tij.

— Katerina! — thirri me gëzim. E kapi nga supet, e pa drejt në sy, e shkundi dy-tri herë dhe bërtiti: — Një ishull, Katerina!

— Një ishull?

Ku ishin ndodhur deri atëherë? Mos vallë në një barkë të vetmuar, në mes të detit të stuhishëm, dhe tani ai po i tregonte një ishull shpëtimi?

— Po, — tha ai. — Një ishull! Lëshoi supet e saj dhe nisi të vrojtonte përsëri. — Duket qartë, — vazhdoi të fliste Fredi. — Këta dy lloje shkëmbinjsh, ngjitur me njëri-tjetrin, nuk ka si të takoheshin ndryshe, veçse pasi ky det është cektësuar, ka dalë në sipërfaqe dhe më pas është thelluar përsëri. Këtu mungojnë disa miliona vite.

Kjo copë tokë i ka parë shqotat e qiellit shumë kohë më parë se t'i shikonte njerëzimi. Katerina! — thirri sërishmi, — më kupton? Eja të ta shpjegoj edhe ty!

— Mos është një shkarje shkëmbinjtsh mbi njëri-tjetrin? — pyeti ajo e drojtur.

— Jo, është e pamundur. E dalloj nga vija e kontaktit.

Gëzimi i tij pushtoi edhe gjithë qenien e saj. Ndonëse akoma nuk po kuptonte mirë se ç'po ndodhte, ajo besonte në gëzimin e tij. Ky ishte një nga çastet më të bukura të jetës së saj të re. Do të donte t'i hidhej në krahe dhe të mbështeste kokën në supin e tij. T'i thoshte se atë ditë të bukur prilli ai po i falte gëzimin e vërtetë të ëndrrave të saj. T'i thoshte se e donte shumë dhe se ndjenja e saj ishte po aq e pastër, sa kaltërsia e qiellit majë maleve. Po nuk bëri asgjë të tillë. Rrinte në këmbë dhe ndiqte me vëmendje lëvizjet e tij si prej të dehuri. Ai rrëmbeu çantën, nxori prej andej bllokun e shënimeve, busullën dhe hartën topografike. Pastaj nisi të skicoje. Disa minuta më vonë u ngjit përsëri lart dhe i humbi nga sytë për afro gjysmë ore. Kur u kthye, tha se i duhej të vinte edhe një herë të nesërmen...

— Merr tri-katër kampione nga këto shkëmbinj, — e porositi ai, — dhe futi në çantë. Ndërkohë u vu vetë të shkëpuste nga shkëmbi masiv dy copa të tjera. — T'u bëjmë një analizë palentologjike.

U ulën në bar. Para tyre shtriheshin humnerat e Grykës me degëzimet e shumta që u ngjiteshin maleve. Frynte erë e lehtë.

— Më thuaj ndonjë gjë edhe mua, — kërkoi befas Katerina.

— Do të të them, — iu përgjigj ai. Vetëm atëherë e kuptoi se ishte treguar pakëz i çuditshëm dhe besonte se ajo e kishte parë e habitur. — Ky është gëzimi i zbu-

limëve, — nisi ai. — Ka çaste kur zgjidhja e një shqetësimi gjcologjik është i barabartë me gjetjen e një shtrese minerali të pasur. Ti je e re akoma dhe nuk ke pasur rastin t'i kalosh ndonjëherë këto çaste... Ndoshta do të më kuptosh më vonë.

— Të kuptova që tani, — e ndërpreu ajo. Vuri re se Fredi, me një farë mënyre, po i kërkonte ndjesë për sjelljen e tij, dhe ajo nuk donte që ai të pendohej.

— Meqë më kuptove... e thashë edhe në fillim, — vazhdoi ai, — ti i dallon edhe vetë këta dy lloje shkëmbinjsh, — dhe tregoi me dorë shkëmbin masiv dhe shtresëzimet e holla, gati argjilore, që vendoseshin poshtë tij. — Midis këtyre dy moshave vërehet një zonë e shkatërruar, me copa tipike vetëm të këtyre shkëmbinjve karbonato-argjilore, pra vetëm me të tyre, e theksoj këtë, gjë që tregon se, duke qenë mbi sipërfaqen e detit, u është nënshtruar shkatërrimeve të atmosferës. Pastaj ky ishull është zhdukur përsëri në fund të detit. Kjo ka ndodhur pas pesëdhjetë-gjashtëdhjetë milion vitesh. Lëvizjet tektonike, që u kishin hapur rrugë shpërthimeve magmatike nënujore, kishin heshtur së vepruari dhe deti qe thelluar përsëri...

— Po zoti Fulman? — donte të dinte ajo.

— Sa të vijë Asimi nga Fieri, — u ngut ai, — do të na sjellë rezultatet e analizave paleontologjike dhe atëherë do të dimë si t'i përgjigjemi atij. Ky vend, për shembull, është varri i teorisë së tij të gabuar...

— Të bëjmë një kurorë për teorinë e zotit Fulman? — qeshi ajo.

— Nuk e meriton! — iu përgjigj Fredi.

U ngritën të zbrisnin. Kur ranë në fund të shpatit dhe kaluan përmes lirishtës, ku u takuan së pari atë mëngjes, ajo t'ha se koha atë ditë ishte shumë e bukur dhe se i pëlqente ai vend i rrethuar me lajthishte.

— Ulemi, po të duash, — tha Fredi —. Ja, rrimë këtu...

Vesa e mëngjesit qe tharë dhe tani kishe dëshirë të uleshe në bar. Ndenjën pranë e pranë. Ajo filloi të shkulte degë luleshtrydhesh, kur ai e qortoi:

— Mos i prish, Rina! Në vjeshtë këtu do të kuqëlojnë kokrrat dhe fëmijët do të vijnë t'i mbledhin me shporta.

— Ke të drejtë! — i tha ajo. — Po ja që unë nuk e di se ç'duhet të them. Ti sot ke një gëzim, diçka zbulove dhe unë, me gjithë dëshirën që kam për të marrë pjesë në gëzimin tënd, e ndiej se qëndroj akoma larg kup-timit të tij të vërtetë.

Fredi u mendua një hop dhe ngriti kokën.

— Rina! — i foli duke i ngulur sytë e tij të kaltër. — Do të doja që gjithë jeta të ishte kështu si sot. Me djersë e diell, me këtë uri që po më gërryen zorrët, por që nuk ngjason fare me urinë tonë të dikurshme me... — ai heshti një çast. — Rina...

— Nuk more gjë bukë me vete sot në mëngjes?

— Po e hëngra, Rina...

— U bë vonë! — tha ajo papritur. — Kishin kaluar disa çaste në një heshtje të ëmbël. — Eva më pret ta hamë drekën bashkë...

Ai pati një ndrydhje të brendshme. Ngriti çekiçin dhe e nguli anën e tij të mprehtë në tokën e butë.

Pas pyllit me shkurre të dendura dhe me lajthi ata dolën në fushëzën që shtrihej në mes të vendburimit. Kishte kohë që kjo fushë ishte shpuar kryq nga galeritë e shumta dhe të tjera po e gërryenin tabanin e saj. Atyre u tërhoqi vëmendjen një krismë pushke dhe vështruan njëri-tjetrin.

— Ndonjë gjahtar! — tha Fredi.

Si ecën edhe pak, me të vërtetë, buzë sterës së the-

llë të Gravicës vunë re Nikon, shoferin e ekspeditës. Me çiften ngritur përgjysmë, priste gjahun. Ai e pa që po afroreshin dhe vuri gishtin në buzë, duke i këshilluar kë-shtu të heshtnin. Ata u ulën në vend menjëherë. Nuk kaluan veçse disa minuta dhe tri korba dolën nga gryka e sterës duke kakarritur. Sa u bënë gati të ngriheshin më lart, Nikoja shkrepiti çiften dhe dy syresh u rrëzuan për-tokë. E treta bëri një rrotullim në ajër dhe si shigjetë u vërsul përsëri drejt thellësisë së errët të sterës.

Fredi e Katerina u habitën me këtë gjah të çudit-shëm, por, ku u avitën më pranë Nikos, vunë re se ai u priste këtyre shpendve vetëm këmbët dhe, të vrara, i hidhte përsëri në sterë. Mbi sipërfaqen e lëmuar të një shkëmbi që zbulohet në grykë të sterës, ishin rradhitur këmbët e verdha të korbave.

— Po këto ç'i do? — pyeti Fredi, i habitur

— Shfarros dëmtuesit e të lashtave, — iu përgjigj Nikoja duke qeshur.

— Po përse të duhen vetëm këmbët e tyre?

— Për të mbledhur pikët e çiftes, — tha ai. — Kemi një rregull ne të Shoqatës së gjuetarëve. Po nuk mbu-shëm njëqind pikë, me vrasjen e kafshëve dhe shpendve të dëmshëm, nuk kemi të drejtë të gjuajmë një vit të tërë.

Fredi dhe Katerina qeshën. Vendosën të qëndronin edhe disa minuta aty, në pritje të një gjahu tjetër.

— Këtu brenda ka me mijëra, — tha Nikoja. — S'ka-në ku gcejnë fole më të përshtatshme. Mblidhen nga të gjitha anët e Rrafshnaltës. Por në këtë orë ato kullosin dhe më duket se kam për të harrxhuar fishekët me këto pesë-gjashtë copë. Në mëngjes, kur zgjohen...

— Man mend? — e pyeti Fredi Katerinën. — Në di-mër ky vend më ishte dukur si një pellg me ujë, ku dë-bora shkrinte...

— Po, — tha Katerina. — Sa shumë nxinte, kur vendi ishte i mbuluar me dëborë.

— Kjo duhet mbyllur! — tha edhe Nikoja. — Sidomos tani që kemi aq shumë punë në këto vende, natën është e rrezikshme. Po s'e vure re, mbarove!

— Ka ardhur disa herë edhe kryetari i këshillit të Gravicës për këtë punë, — tha Fredi. — Natyrisht që ekspedita i ka të gjitha mundësitë që ta mbyllë më lehtë se fshati.

— Nuk do shumë punë, — tha Nikoja. — Katër-pesë shina dhe tre kuintalë çimento.

— Si do t'ia bëjnë korbat e tua pastaj? — qeshi Fredi.

— E, — tha Nikoja, — vetëm korbave u shërben. Po sa e thellë mund të jetë?

— Kushedi, — Fredi ngriti supet, — por besoj se ka lidhje me grykën. Ka mundësi që ne ta takojmë me galerinë numër shtatë. Këtej e ka drejtimin.

— Po në thellësi kjo mund të shtrembërohet, — foli Katerina. — Duke qenë e ngushtë, ka të ngjarë që galeria t'i kalojë anash.

— Mundet...

Dolën dy korba të tjera dhe Nikoja e shkrepri çiften në ajër. Por kësaj radhe shpendët e zinj u shpëtuan saçmave për mrekulli. Nikoja hëqi gëzhajat dhe nga fundi i tytës së çiftes doli pakëz tym.

— Sa historira ka kjo sterë! — tha befas ai, duke futur gëzhajat në gjerdan. — Të bisedosh me fshatarët e këtyre anëve, për nder, të rrëqethet mishtë...

Por atë ditë Katerina dhe Fredi nuk ndenjen të dëgjonin historitë e sterës. Rasti mund ta sillte ndonjëherë tjetër. Një vështrim i saj i shpejtë e detyroi Fredin të linte grykën e asaj grope të thellë karstike dhe gjahtarin e korbave...

Galeria numër shtatë, pasi kishte avancuar 130 metra, ra papritur në një zonë që kullonte ujë. Rreziku i një shembjeje dukej i afërt dhe minatorët atë ditë përgatitën me nxitim një sasi të madhe armaturash. Katerina, që e pa këtë gjendje një mëngjes, aty nga fundi i prillit, urdhëroi që sasia e eksplozivit në birat të pakësohej dhe avancimi të bëhej më ngadalë. Situata dukej e rëndë. Nga tavani shkëputeshin copa gurësh të lagur dhe u desh të bëhej përforcimi i tij me shtylla të plota. Balli i frontit thërrmohej sikur ndonjë forcë, prapa murit shkëmbor, t'i shtynte shtresat të binin njëra pas tjetrës. Sipas projektit, kjo galeri ishte tani fare afër mineralit dhe, të hiqje dorë nga punimi, ishte një humbje e madhe.

— E kuptoj edhe unë se nuk duhet braktisur, — tha Pandoja. — Po sikur ta shtrembërojmë aty më poshtë?

Katerina u mendua një çast. Shtrembërimi e largonte galerinë nga shtresa dhe, në atë situatë që ishte krijuar, kishte mundësi që ajo të mos kapej më.

— Ma thua këtë se mendon që nuk avancohet dot? — e pyeti ajo Pandon, duke e parë drejt në sy.

— Jo, moj çupë! Them vetëm se fronti është i vështirë dhe çdo gjë mund të ndodhë. Megjithatë, po u desh përpara, përpara do të ecim!

— Ashtu duhet bërë! — tha Katerina.

U nisën të dilnin jashtë. Hodoja, me çizme dhe kominoshe të llangosura me baltë, ecte përpara me llambën e karbitit në dorë. Anash shinave, në kanal, ujërat e burimit të nëndheshëm shkisinin të turbullta.

— E kishim galerinë aq të mirë! — tha Hodoja. — Nga na doli tani kjo dreq shembje!

— Pse ndjell të keqen? — e qortoi Katerina. — Mba-

se nuk shembet. Mund të jetë vetëm një zonë e vogël e tillë. S'të ka rastisur ndonjëherë tjetër?

— Hodos jo, po mua me dhjetëra herë, — u përgjigj Pandoja.

— Ky është frikacak, — tha Katerina me shaka për Hodon.

— Mundet, — ia ktheu Hodoja. — Veç, ti që flet kështu, nuk ma ha mendja të duash rrezikun...

— Po sytë ku i ke?

— Në ballë, natyrisht. Po gurët, para se të bien, nuk të pyesin ku i ke sytë.

Ajo ndjeu se Hodoja kishte frikë. Gjendja nuk duhej nënvleftësuar, por ama, as frika e tij nuk ishte e justifikueshme. Kishte shumë vështirësi, kjo dihej. Po kryesorja ishte kujdesi.

U ulën në hyrje të galerisë. Hodoja me Pandon ndezën nga një cigare. Dita ishte e ngrohtë. Dëgjohej zhurma monotone e makinerive që shpërndanin ajër dhe energji elektrike për të gjitha frontet e punës. Pas disa minutash erdhën kafsharët që transportonin shtylla dhe ajo iu lut njërit prej tyre t'i sillte nga mensa bukën, se do të vonohej. Le të lajmëronin edhe Evën që të mos e priste për drekë.

— Po ty, ç'të ha koka? — tha Hodoja. — Punën tënde e mbarove, na dhe udhëzimet dhe tani mund të ikësh...

— Jo, more! — u hodh Katerina. — Kështu mendon ti?

— Po. Pse të rrish kot?

— Të të nxjerr frikën ty! — tha Katerina me të qeshur. — Ja sepse!

— Ma hodhe!

— Mirë ta bëra. Si thua ti, xha Pando, burrë është ky?

— As frikacak nuk është, — qeshi Pandoja. — Helbete, është e para herë që bie në situatë të tillë.

— Fillove ta mbrosh, më duket. A, Hodo, Hodo! Dhe thotë pastaj xha Pandoja se vajzën duhet ta bësh gjeologe! — qeshi ajo.

— Tallu, tallu ti, motër...

— Pse të mos tallem? — ajo buzëqeshi kur e pa kështu të preokupuar dhe e ndjeu se shakatë e saj nuk zinin vend.

— Ç'do të bëjmë? — pyeti Pandoja. — Ngrihemi? Erdhi ajri.

Katerina i porositi të kontrollonin edhe një herë tavandin para se të fillonin birat. Pastaj gjeti një copë vend të thatë dhe u ul.

— Filloni, — tha ajo. — Unë po vrojtoj!

Birat u bën shumë shpejt. Megjithatë, si pa kuptuar, pikat e rralla të ujit e kishin bërë qull Katerinën. Nga balli nuk dilte asnjë grimcë pluhuri. Shkëmbi i thërrmuar bëhej brumë aty për aty. Kur nisën të mbushnin birat, ajo e caktoi vetë sasinë e eksplozivit. Hodoja kundërshtoi:

— Ka rrezik që kështu të mos avancojë as njëzet centimetra. Ku do të hamë ne për sot?

— Kryesorja është të ruhet galeria, — tha Katerina, — Sa për pagesën, është punë që rregullohet, bisedoj unë me Vasilin. Ka rregulla për zona të tilla...

— Harrova unë që ti ke qenë njëherë normiste... — qeshi Hodoja.

— Megjithatë, hakun nuk e more dot. Pa ik tani, se nuk lejohet të qëndrosh këtu gjatë mbushjes së birave!

— Do ndihmoj ustanë, — tha Hodoja.

— E ndihmoj unë, — iu përgjigj Katerina. — Ti e ke vendin në diell.

— Lëre shejtanin se do të inatoset, — ndërhyri Pandoja. — Kush e dëgjon, pastaj!

Fredi doshuron Katerinën

— Vetëm me mua që nuk e prish Hodua!

— E di, — tha Hodoja. — Ma ha kokën me të mirë. Po ke marrë huqet e inxhinier Fredit. Edhe ai kështu më jepte urdhra, para ca kohësh, kur punoi me mua në galeri.

— Më thuaj me kë rri, të të them se cili je! — ia ktheu Katerina.

— E, ashtu është, xhanëm. . . — Hodoja kruajti kokën.

— Megjithatë Fredi ty të do më shumë, mor kokëshkëmb! Dhe i bie gjoksit e mburrësh se e ke shok! Po ti i harron këto gjëra.

— Ma hodhe përsëri! — tha Hodoja. — Tani me të vërtetë që nuk po duroj më! Po dal në diell.

Gjysmë ore pas plasjes ata hynë përsëri në galeri. Tym minash nuk dallohej gjëkund, ca nga lagështia e ca nga të çarat e tavanit, që e thithnin si oxhaqe të vërteta. Disa metra para ballit ata shtangën në vend. Pamja që hapej para tyre ishte me të vërtetë e jashtëzakonshme. Shkatërrimi ishte i plotë. Balli as që dukej dhe shkëmbinjtë e shembur kishin zënë afro dhjetë metra avancim. Shtyllat ngriheshin mbi stoqet e gurëve të copëtuar, të lagur e gjithë baltë. Vetëm një farë zgavre e ngushtë kishte mbetur e hapur në drejtim të ballit të dikurshëm. Katerina u mbështet diku dhe ngriu. . . Po tani? Pandoja ndezi shpejt një cigare dhe kafshoi fort bishtin e saj. Hodoja vështronte herë njërin dhe herë tjetrin. Në shikim të parë, gjithçka dukej e copëtuar dhe gati e pandreqshme. Vetëm ajo zgavra e ngushtë jepte një farë shprese të zbetë, se tavani i rrëzuar nuk i kishte kaluar dy-tri metra. Heshtja ishte e plotë. Nga drurët e lagur dukej sikur dilte një farë avulli i hollë. Apo ishte tymi i llambave të karbitit?

— Dua të di, — tha ajo befas, — nëse kjo plasje ka prekur sadopak shtresën. Ku ndodhemi?

Ngjeshi në kokë kapelën e meshintë, i mori Hodos nga dora llambën dhe u nis drejt zgavrës.

— Katerina! — thirri Hodoja. — Ç'kërkon atje?

Ajo u kthye dhe i buzëqeshi.

— Ke frikë? — e pyeti.

— Është marrëzi! — tha edhe Pandoja. — Nuk ke ç'kërkon atje brenda!

Ajo bëri edhe një hap mbrapa. I kapi dorën Pandos dhe, duke ngritur llambën deri në lartësinë e fytyrës së tij, ku mund të pikasje lehtë një drojtje të hapur, i tha:

— Duhet sqaruar një herë e mirë se ç'duhet të bëjmë me galerinë. Ti më the ta shtrembëronim, unë të kundërshtova. Tani u shemb. Në qoftë se i jemi afruar meneralit, unë do ta dalloj. Vetëm pas kësaj do të vendosim se ç'duhet të bëjmë më tej... — Katerina, me kurrizin e dorës, fshiu nga balli një pikë ujë që ra atë çast nga tavani.

— Po qe ashtu, futem unë! — tha Hodoja.

— Ik, more frikacak! — qeshi përsëri ajo.

— Mos u tall! Vërtet e kam. Futem unë atje. Më thuaj ti se ç'duhet të shikoj dhe të kthej unë përgjigje.

— Me telegram? Jo! — tha pastaj, duke i rrahur krahët. — Kjo është puna ime... Ti, Hodo, vrojto!

— U çmende?

Katerina i shkeli syrin dhe atë çast ai ndjeu për të dhemshuri si për një motër të vërtetë. Pandoja e vështronte dhe heshtte. «Luaneshë!» — tha me vete. — Ash-tu është! Vetëm ajo e di... Vetëm asaj i takon të futet brenda». E kapi për dore dhe e afroi pranë vetes.

— Të kisha një çupë, do ta bëja gjeologe! — i tha.

— Faleminderit, xha Pando!

Pas pak errësira e zonës së shkatërruar erdhi e u skuq

nga drita e llambës së saj. Hodoja qe afruar në hyrje të zgavrës dhe ndiqte me ankth lëvizjet e ngadalta të saj. Vinte re se si ajo ecte e përkulur, me aq vëmendje, sa hapat e saj nuk ndiheshin fare. Diku qëndroi. . . Ktheu fytyrën nga Hodoja, dhe ai mendoi së mos ajo kërkonte ta ndihmonte. Ky ishte vetëm një çast. Ajo largësi prej afro dhjetë metrash që i ndante, mbushur me gurë, baltë dhe shtylla të thyera, dukej sikur ishte e gjatë kilometra të tëra. Po e dalloj qartë se sytë e saj nuk vështronin nga ai. «Vrojton shtresat», — mendoi. Ndërkaq vuri re që ajo iu zhduk një çast. Katerina kishte kaluar pas një copë shkëmbi të madh. Kaluan një, dy tri. . . pesë sekonda. Në errësirë u vizatua një vetull drite. Pastaj, trupi i saj i hollë u ngjit në gjunjë. Goditi me çekiç. . . Mori diçka nga toka dhe e futi në xhepin i peliçes. Gjunjët iu lagën nga balta. U shty edhe një herë më në thellësi.

— Dil tani! — thirri befash Hodoja.

Asnjë përgjigje. Ai u bë gati t'i fliste përsëri, por atë çast Katerina u shtri barkas dhe u zvarit drejt daljes.

Pandoja ndezi një cigare tjetër. Ndërsa Hodoja zgjati dorën dhe preku një dorë tjetër, të ngjyer me baltë. E tërhoqi ngadalë, lehtë, sikur të trembej mos zgjonte gurët. . .

— Motër. . . — tha me zë të ulët dhe e pa drejt në sy.

— U trembe? Budalla! — e qortoi ajo. — Eja Pando të dalim jashtë. Më duket se fituam!

Drita e diellit u vrau sytë. Kafshari ishte ulur në hyrje të galerisë, me një pako në duar, mbështjellë me gazetë. Ishte dreka e Katerinës. . .

Ajo la bukën mënjanë dhe nxori nga xhepat e peliçes copat e gurëve. Njërin prej tyre e theu me çekiç dhe. . .

— Minerali! — thirri.

Hodoja iu afrua pranë. I mori copën e mineralit nga dora, e pa mirë e mirë dhe ia zgjati Pandos.

— Po tani? — pyeti. — Si do t'ia bëjmë, vallë?

Nuk iu përgjigj njeri. Katerina vazhdonte të thyente me çekiç copat e tjera. Pastaj i la mënjanë dhe mori bukën që i kishte dërguar Eva.

— Urdhëroni! Ejani të hamë bashkë. Veç ti, Hodo, mos u nxito se do të na i përlesh të gjitha...

Ai qeshi.

— Po ç'do të bëjmë? — pyeti përsëri Hodoja, duke ngrënë.

— Duhet eliminuar shembja! — tha ajo. — Ti, xha Pando, si mendon?

— Do ta kalojmë, — tha i vendosur minatori. — Veç do kujdes...

— Puna është se duhet kaluar shpejt. Sa më shumë që të vonohemi, aq më keq mund të jetë. Po u prish koha, shirat do të depërtojnë deri atje dhe do t'i lirojnë shkëmbinjtë.

Duhej të ishte afruar ora tre e mbasditës, sepse pas pak u dukën minatorët e turnit të dytë.

— Mirë se erdhët! — u tha Katerina. — Uluni!

— Ç'të ulemi! — tha njëri prej tyre. — Do fillojmë. Hodoja buzëqeshi.

— U shemb! — tha ai.

Minatorët vështuan Katerinën.

— Pa shumë rrezik, — i qetësoi ajo. — Po rri edhe unë me ju!

Hodoja e vështroi në fytyrë.

«Me këta njerëz duhet parë vetja ndryshe», — mendoi.

— Ç'të rrish ti! — ia ktheu minatori i turnit të dytë, një djalë rreth të tridhjetave, me sy fare të vegjël.

— Tre janë më shumë se dy, — i tha Katerina. — Ndërkohë ti, Hodo, sa të mbërrish në qendër, lajmëro inxhinjer Asimin...

— Le ta lajmërojë Pandua, — u përgjigj befas Hodoja. — Unë do të rri këtu, me ju.

Katerina i buzëqeshi.

— Të doli frika? — i tha. — Megjithatë duhet të ikësh. Buka që më kishin sjellë mua ishte si një mizë për ty. Ngopet ujku me miza? Kushedi si të gërryejnë zorret! Sikur i dëgjoj. . .

— Më iku uria. E them me gjithë mend. Si thua ti, usta Pando, të rri?

— Si të duash. Në u dashtë, mund të rrinë të gjithë. Po fronti është i ngushtë dhe, sa më shumë njerëz, aq më rrëmujë do të bëhet. Kurse shembja do vëmendje.

— Ik, ik, Hodo! — tha Katerina.

Minatorët nisën të pregatisnin llambat. Pandoja dhe Hodoja u nisën. Galeria ishte hapur në grykën e një përrroi dhe rruga për të dalë deri te sheshi i makinerisë ishte një malore e fortë. Pandoja ecte përpara e Hodoja pas. Ky vinte re se si minatori dihaste fort dhe diku, pasi vuri duart në mes, qëndroi.

— Vajzë e fortë! — tha.

— Nuk e di, po . . . — iu përgjigj Hodoja, — sa herë ndodhem para këtyre lloj njerëzve, mua më vjen turp. Vite më parë thosha se këta tipa punonin kështu vetëm sa për t'u dukur. Kurse sot mendoj ndryshe. Ç'e shtyn një vajzë të vejë kokën në rrezik, kur mund të rrinte fare e qetë në punë të saj?

— Kjo! — tha Pandoja dhe i tregoi zemrën.

— Hajde rri pastaj e bëj shir! — tha Hodoja duke tundur kokën.

— Mirë që e kuptove!

Fytyra e Katerinës e ndoqi Hodon deri sa mbërriti në qendër të ekspeditës. I vinte turp që ishte treguar aq r'pavendosur, kur ajo i kishte folur për shembjen. Pastaj i shkante ndër mend ai ankth që e pushtoi në çastin

kur ajo ishte futur në galerinë e shembur. Frikë apo turp kishte ato çaste? Këtë nuk e dallonte dot. Sidoqoftë këto dy ndjenja përziheshin me njëra-tjetrën, dhe ai besonte se zemrën ia kishte mbërthyer një lloj ankthi. Diçka po largohej prej andej e po zëvendësohej ngadalë me diçka të re, të harruar prej vitesh, ndoshta diçka nga fëmijnia e hershme...

Drekën mezi e kapërdiu. Sa hyri në dhomë, u zhvesh e u shtri. U mundua të sillte ndër mend shtëpinë. Vajza e tij e madhe befasi i doli para syve të mendjes më e rritur, në moshën e Katerinës... dhe atij i gufoi zemra nga gëzimi. Ky vizion, i solli një qetësi të brendshme, të habitshme. Kishte kohë që nuk e kishte ndier këtë qetësi...

Dhe e zuri gjumi papritur...

Pas lehtë Fredi mbërriti në Gravicë të hënën mbasdite. Hyri në dhomë, ndërroi rrobat dhe u interesua të gjente Katerinën. I thanë se ajo, bashkë me Evën, Asimin dhe Tonin, ishin akoma në punime dhe ai e priti me ankth gjithë mbrëmjen. Njëherë u mat të shkante vetë atje, po s'dinte se ku mund t'i gjente. Pastaj e ndiente veten shumë të lodhur. Koka i dhimbte dhe i dukej sikur kishte ethe. Freskia e mbrëmjes i fuste në trup dritërima. Qëndroi afro një orë mbi majën e kodrinës shkëmbore, aty pranë ekspeditës, duke vështruar rrugën nga mund të ktheheshin ata. Edhe në shtëpi nuk e kishte ndier veten mirë. E ëma i ishte lutur që të rrinte edhe ca ditë më shumë, por të nesërmen sikur qe bërë më mirë dhe këmbëngulja e nënës ishte zbutur. Vetëm kur hipi në autobus, ajo i kishte tundur gishtin pas xhamit dhe i kishte thënë:

— Mbështillu se do të ftohesh!

Mblodhi pas qafës jakën e peliçes. Mbrëmja ishte e

qetë. Po ktheheshin në fshat bagëtitë, dhe këmborët e deshëve përçorës përhapnin tinguj të ëmbël. Pas pak ai u ngrit dhe shkoi në dhomë. Pati një maramendje dhe u shtri. Drithërimat iu shtuan. Nuk e bëri të gjatë, po u fut nën rroba. Mbi komodinë ishin pìrg të gjitha dispensat e fakultetit, që i kishte kërkuar Katerina.

Dhoma po zhytej në errësi. Nëpërmjet dritares shikonte se si nata po pushtonte ngadalë majëmalet. Nga altoparlanti i ekspeditës tingujt i vinin të mbytur dhe, sado që u mundua të përqendrohej, i buçisnin veshët.

Kur Tomi hyri në dhomë dhe ndezi dritën, e gjeti të skuqur në fytyrë dhe të përvëlur nga ethet. Dora e Tomit iu duk si një copë akull, vënë mbi ballë.

— Po ti ke temperaturë! — thirri ai i shqetësuar.

— Shëëët! — bëri Fredi. — Mos bëj alarm. Shko më sill një çaj të ngrohtë. Këputi brenda edhe një dopio rakë. Mbase më gjen edhe ndonjë aspirinë...

Tomi iku me nxitim. Me gjithë porosinë e Fredit, shqetësimi për sëmundjen e tij u përhap shpejt. Tomi do të thoshte më pas me shaka se sekretin e kishte nxjerrë kuzhinjeri.

Katerina hyri rrëmbimthi. Sapo ishte kthyer nga punimet. Sytë e saj të mëdhenj dhe të zinj dukeshin të shqetësuar. Megjithëse digjej nga temperatura, Fredi dalloi qartë se peliçja dhe pantallonat e saj ishin tërë baltë, ndërsa flokët i kishte lidhur mbrapa. Eva iu afrua më pranë dhe i vuri dorën mbi ballë.

— Ah, që nuk u sëmura edhe unë! — tha Tomi.

Fredi buzëqeshi. Katerina i vuri re plasaritjet në buzë.

— Të marrtë dreqi ty! — tha Eva. — Edhe kur nuk duhet qeshur, ti qesh!

— Pse, ç'ka ndodhur? — bëri sikur u habit Tomi.
— Një grip ma quani kushedi se çfarë!

— Të lajmërojmë mjekun e fshatit, Fredi? — e pyeti Eva.

— Nuk është nevoja, — tha ai. — Më duket sikur u qetësova pak.

Katerina doli nga dhoma dhe pas pak u kthye me një enë me ujë të ftohtë.

— T'i vësh ca kompresa, — i tha ajo Tomit.

— Dora ime do ta sëmurte më keq, — qeshi ai. — Jotja do ta shëronte.

Ajo uli sytë. Shakatë e Tomit nuk po i pëlqenin. Vështroi Evën, pastaj Fredin. Ai u përpoq të ngrihej. Kurrrë nuk e kishte parë kështu, aq të skuqur e aq të lodhur. Pastaj i vajtën sytë përsëri te buzët e plasaritura dhe më pas mbi dispensat. Zgjati dorën dhe mori njërën prej tyre. Ai e ndoqi me sy dhe i buzëqeshi.

— Dashka të vazhdojë fakultetin me korrespondencë, pale, — tha Tomi, duke i vënë Fredit pecen e lagur mbi ballë.

-- Nuk të merr njeri zanatin ty, jo! — tha Eva.

Te dera u dha Hodoja.

— Inxhinier! — thirri ai. — Sëmurë?

Fredi zgjati dorën të përshëndetej me të.

— Je ftohur, me siguri! — tha Hodoja. — Si i le nga shtëpia?

— Mirë, faleminderit!

— Nuk i bën klima e bregdetit, — tha Tomi. — Unë mendoj që Fredi do të bënte mirë të mos largohej nga Gravica fare. Të ftohtët e do me të ftohtë.

— Ia nxjerr unë tani, — tha Hodoja. — Eva, ik na sill një filxhan vaj e raki bashkë. Do ta fërkoj sa t'i rripet lëkura. Tani e kam radhën unë dhe do t'i nxjerr ndonjë borxh të vjetër që më ka.

Doli edhe Katerina. Pas darkës vajzat vajtën përsëri tek ai. Hodon e gjetën aty, s'kishte ikur fare. Tomi kishte

afruar karrigen pranë krevatit të Fredit e diç po i thoshte. Sa hynë vajzat, ai heshti. U ngrit dhe e hoqi karrigen.

— Është më mirë tani, — tha Hodoja. Në fytyrën e tij mund të dalloje lehtë një gëzim të çiltër. — Ka djeritur, prandaj e kemi mbështjellë kështu, si dordolec.

Katerina dhe Eva u ulën mbi krevatin e Tomit. Pas pak aty erdhën Thanasi, Asimi dhe Vasili. Pandoja u duk një çerek ore më vonë. Ajo dhomë e vogël nuk kishte parë kurrë aq shumë njerëz. Fredi thirri Tomin pranë dhe diçka i pëshpëriti në vesh. Ai i shkeli syrin dhe shkoi e hapi valixhen...

— Ç'i do, a i vrrarë! — tha Pandoja. — Këto le t'i hajë vetë. Është i sëmurë, jo për gjë...

— Të sëmurët pinë vetëm çaj, — qeshi Tomi. Pastat u bëjnë dëm. Prandaj jepini, hani, sa pa u shëruar!

Katerina vazhdonte ta shikonte drejt në sy. Ai e kuptoi se ajo diçka donte t'i thoshte. Vetja i dukej për të qeshur, i mbështjellë kështu me batanije dhe me një pece të lagur mbi ballë.

— Po ju, ku ishit të gjithë, deri kaq vonë? — pyeti Fredi Asimin. — Ju prita sa ju prita, pastaj, e pashë që nuk duroja më...

— O, lëre mos e nga! — u përgjigj Asimi. — Sot, që thua ti, na u shemb galeria shtatë, tamam para shtresës.

— E kapi mineralin? — pyeti ai dhe u përpoq të hapte sa më shumë qepallat e rënduara.

— Po, — vazhdoi Asimi. — I kishim rënë në të. Na alarmoi Katerina. Le, po kishte bërë edhe një marrëzi. U fut në mes të shembjes të shikonte në ishte takuar shtresa!

— Vetëm?

— I thashë të futesha unë, po nuk pranoi, — tha Hodoja.

— Gabim! — tha edhe Thanasi, duke e vështruar ash-

për Katerinën. — Asnjeri nuk kishte pse të futej atje brenda. Më mirë të mendonit si të eliminonit shembjen, sesa të rrezikonit kokën. Ç'na duhet ai mineral para nje-riut?!

Katerina heshtte. Fredi i nguli një çast sytë dhe u mundua ta përfytyronte ashtu të guximshme, duke u zva-ritur nëpër galerinë e shembur. Po fantazia nuk po i bu-zëqeshte.

— Vajzë e guximshme! — tha Pandoja. — Ia thashë edhe në galeri.

— Guximi i tepruar nuk është kurrë i mirë! — tha Thanasi. Në të vërtetë, sekretari i Partisë po e vështronte me admirim këtë vajzë të fortë dhe do të donte t'i binte krahëve të saj ngrohtësisht.

— Si ishte? — pyeti Fredi.

— Kush? — Katerina ishte bërë flakë në fytyrë, si-
kur të ishte ajo e sëmurë.

— Minerali, kush tjetër...

— Kam dy-tri copa me vete, — tha ajo. — Po nesër shikoi...

— Bjeri tani, — nguli këmbë Fredi dhe nxori dorën nga batanijet.

— Mbështillu, mbështillu! — i tha Hodoja. — Aha, jo tani që je me djersë. E prishe, më duket!

— Ia tregoj unë, — tha Tomi dhe sakaq rrëmbeu nga duart e Katerinës copat e mineralit e ia afroi te hunda.

— Merru erë!

Qeshën të gjithë.

Ai kërkoi t'i jepnin xhaketën dhe u ngrit ndenjor. Copat e mineralit iu dukën aq të pasura, sa e ndjeu që nuk mund të rrinte më shtrirë.

— Ishte vetëm dyshemeja e shtresës, — tha Katerina. — Dallohej qartë nga ngjyra e kuqe. Nuk e pata të vësh-tirë ta gjeja. Veç, sa kishte filluar të shfaqej. Pas një plasjeje tjetër do të jemi tërësisht në shtresë!

— Mbase i themi lamtumirë importit! — tha Fredi, i ngazëllyer, duke vështruar copat.

— Duhet eliminuar me çdo kushte shembja, — tha Thanasi. — Është mirë që atje të caktojmë një grup sho-kësh të specializuar.

— Simbas teje, unë duhet të iki që andej?! — u hodh Hodoja befas. — Meqë nuk jam i specializuar, de-mek!

— Galeri është kudo, — tha Asimi. — Ti pse mër-zitësh? Kjo do të jetë punë nje jave. Jo më shumë!

— As një turn! — kundërshtoi Hodoja.

— Mirë, mirë, — u hodh Fredi. — Mos u nxito, Ho-do. Në qoftë se ke dëshirë, edhe ti mund të punosh atje. — Ai vështroi Thanasin drejt në sy, sikur t'i lutej të mos ia kundërshtonte mendimin.

— Ashtu, po! — tha Hodoja. — Nuk pati frikë Ka-terina e jo unë!

Katerina i buzëqeshi. I erdhi mirë që ai, më së fundi, e kishte mposhtur drojtjen dhe tani nuk donte të hiqte dorë nga galeria e tij. Hodoja e pa drejt në sy. Përbrenda tij lindi një ndjenjë turpi. Kishte frikë se mos Katerina e thoshte haptazi se ai, atë mëngjes, kishte ngurruar... Por në sytë e saj dalloi vetëm dashamirësi dhe i buzëqeshi që atje tej.

— Me paracçe nuk rrezikohemi, — tha pastaj, duke iu drejtuar Pandos. — Si thua ti, usta?

— Varet se ç'ka bërë turni i dytë, — tha Pandoja. — Po të ketë dalë tavani në shesh, bëhet ajo që thua ti.

— Prandaj qëndrova edhe unë, — tha Katerina. — Me dy-tre vagonat e para hoqëm vetëm gurët e mëdhenj. Kur erdhi Tomi, Asimi dhe Eva, ne vendosëm armaturën e parë në zonën e shembur...

— Ashtu po! — tha Thanasi. — Puna nuk më duket shumë e vështirë.

— Dua të të pyes përsëri për atë punën e mineralit, -- u hodh Pandoja. — Pse, vetëm ky i galerisë sonë është i mirë?

— Dashke flamurin! — i buzëqeshi Tomi. Kush të tha?

— Rri, o inxhinier! — ia ktheu Pandoja. — E pata gjetkë llafin. Meqë tha Fredi se mund t'i themi lamtumirë importit, xhanëm!

— Tani, edhe me galerinë tuaj, ne i shtojmë shumë rezervat, — i tha Fredi. — Çdo punim që kap shtresën, është për ne sukses. Sidoqoftë fjalën e fundit e ka vetë shtresa, që nuk e kemi parë mirë akoma dhe pastaj laboratorit. Tani, me sy, kështu duket. . .

— Dhoma ishte mbushur me tym cigaresh. Asimi i tha Evës të hapte pak derën.

— Do të ikim tani, — tha Thanasi. — Ti, Fredi, mos lëviz nga krevati as nesër. Nga galeria mendoj të kaloj edhe vetë. Si thua, Asim?

— Dakord! — aprovoi Asimi. — Po Hodon?

— Le të punojë me ne, — tha Thanasi. — Meqë dëshiron. . .

— Nuk është puna te dëshira. . . — e ndërpreu Hodoja. — Kam diçka tjetër këtu brenda. . . gjithë ditën sot nuk më la të qetë. M'u duk sikur Katerina tallej me mua kur rrezikonte ashtu. . .

— Ke mbeturina! — tha Tomi. — Sipas teje, të kishte rrezikuar një burrë, ty nuk do të të bënte përshtypje, apo jo?

— Nuk e di, — tha Hodoja. — Por më mirë që ndodhi kështu.

Galeria e kaloi shembjen pas disa ditësh. Të premten, në turnin e tretë, u bënë birat e para në mineral. Të

nesërmen në mëngjes Pandoja shfaqti një shqetësim tjetër. Minerali i shkëputur nga shtresa ishte hedhur poshtë së bashku me sterilin. Pse duhej lejuar kjo? A nuk e sillnin nga importi?

— Po këtu nuk është minierë, — tha Hodoja. — Ç'dëm bëhet, po të hidhen ca vagona? Pastaj, ku do ta grumbullojmë?

— As edhe një thërrime! — thirri Pandoja. — Sa për ta grumbulluar, do ta mendojmë. Të hapim një shesh, more!

— Po gryka e galerisë është në greminë, a derbardhë! Ku do ta hapësh sheshin ti?

— Ne çajmë rrugë nën male e nuk hapkemi dot një shesh të vogël! Jo. Vagonin e parë zbraze në hyrje të galerisë, anash shinave. — Dëgjove? E di ti që e blejmë sa frëngu pulën? Ne shqyr që e gjetëm... Ç'bëhet me ca vagona, thotë!

— Mirë, — tha Hodoja. — Mbase mbarojmë punë ndonjë orë më parë dhe i vihemi të hapim jashtë një copë shesh. Hedhim ca mina.

Pasdite Pandoja e bisedoi këtë edhe me Asimin. Nuk pati asnjë kundërshtim. Bile Thanasi tha se kjo duhej zbatuar për të gjitha galeritë.

Kur mbaroi shtresa, pas debatesh të zjarrta, u vendos që galeria të vazhdonte më tej. Ky ishte mendimi i Tomit. Ai pranonte një det me ishuj të vegjël dhe midis tyre, sipas tij, thellësia ishte përsëri e madhe. Shkatërrimet e shtresës në disa vende ai i quante shpëlarje të saj në kohën kur nuk ishte ngurtësuar akoma dhe ridepozitohej në detin midis ishujve. Të gjitha këto shkaktuan diskutime të reja. Vetëm Asimi vazhdonte ta shikonte me mosbesim praninë e ishujve, aq sa një ditë e kundërshtoi Fredin haptazi:

— Mungojnë disa shtresa? — pyeti ai, gati i zemë-

ruar. — Nuk ka gjë të keqe! Sa herë na ka rastisur t'i gjejmë ato të zhvendosura për shkak të tektonikës? Ka zona të shkatërruara midis, edhe këtë e bën tektonika!

Katerinës iu kujtua vërejtja që i kishte bërë Fredit një muaj më parë, kur ai zbuloi njërin nga këta ishuj. Ajo kishte thënë atëherë me drojtje se vija e puthjes së atyre shkëmbinjve me mosha aq të largëta mund të ishte shkarje mbi njëri-tjetrin, në periudha të mëvonshme gjeologjike. Tani argumentet e Asimit kishin diçka të përbashkët me mendimin e saj të dikurshëm. Prandaj e prishte përgjigjen e Fredit gati me ankth.

Ishin ulur buzë sterës. Po binte mbrëmja. Tomi, me jakën e peliçes të ngritur deri në gjysmë të kokës, ishte shtrirë mbi pllakën e bardhë të shkëmbit që fillonte buzë sterës. Fredi pinte cigare.

— Po ne e vërtetuar me analiza, — tha Fredi. — Ti vetë i more ato. Tani përse kundërshton përsëri?

— Thashë se nuk mjafton ky argument, — tha Asimi. — Mbi të gjitha duhet dalluar e gjetur ai kufi, që tregon vijën e relievit të ishullit të dikurshëm. Medocmos ai duhet të jetë jo një vijë e drejtë, por e dhëmbëzuar, siç është në përgjishësi sot sipërfaqja e tokës. Kjo është logjike!

— Është edhe ai një argument! — pranoi Fredi. — Veç ka pasur raste, kur shtresat vinin me radhë, njëra pas tjetrës, dhe përsëri është vërtetuar se midis tyre ka pasur ngritje ishullore, qofshin këto edhe shumë të shkurtra.

— Bota është e madhe, — tha Asimi. — Ne flasim për kushtet tona!

— Mos duhet pranuar mendimi i Fulmanit se ka qenë det i thellë?

— Duhet argumentuar plotësisht, — tha Asimi. — Me logjikë!

— Logjika! Logjika! — përsëriti Tomi. — Po ne mos jemi pa logjikë? A ka mundësi, more Asim, qenia e një deti të thellë për afro njëqind milion vjet me radhë? A mund të pranohet një gjendje e tillë qetësie, kur sot ndodhin çdo vit me mijëra lëkundje të tokës, të mëdha të vogla, kur të dhënat shkencore flasin edhe për ishuj që ngrihen dhe zhduken brenda disa muajsh, kur vetë rruzulli pëson gjithmonë ndryshime sipërfaqësore? Në fund të fundit, teoria e Fulmanit nuk është dialektike! — përfundoi Tomi, duke tundur dorën në ajër me një lëvizje energjike. — Kështu e vështroj botën unë, me ndryshime dhe transformime të pandërprera.

— Mos u grindni! — ndërhyri Fredi. — Ne tani kemi fakte në dorë dhe s'duhet të prishim gjakun. Teorizimet e Fulmanit çonin në përfundimin se në Rrafshnaltën e Gravicës nuk ka mineral të pasur. Ne vërtet tuam të kundërtën, që këtu ka mineral të pasur. A nuk duhet rishikuar edhe mendimi i tij i detit të thellë? Kjo sa për të filluar...

— Po... — desh të ndërhynte Asimi.

— A mund të pranonte Fulmani të kundërtën e teorisë së tij? Unë them jo. Të paktën për Shqipërinë. Nuk ka dyshim, se ai e di se në botë ka pasur lëvizje të fundit të detit, bile edhe ishuj. Por për Rrafshnaltën e Gravicës ishujt nuk duhej të ekzistonin. I dilnin lakrat në shesh, e kupton? Është një teori aq e saktë kjo e lëvizjes së kores së tokës, në periudha të ndryshme gjeologjike, sa ajo duhej revizionuar patjetër nga ndonjë Fulman...

— Ne jemi të rinj në moshë e në profesion, — vazhdoi Fredi, — dhe nuk i absolutizojmë gjërat që themi, Por do të kemi rast të bisedojmë përsëri, sepse mendimi shkencor te ne sa vjen e piqet. Kështu kundërshtoj para disa vjetësh edhe mungesa e pushimeve në moshë

më të vjetra. Tani aprovohet njëzëri. Megjithatë as këtë mendim nuk e dhamë ne të parët. Ta kam thënë edhe një herë tjetër, më duket, se shokët tanë kanë punuar e menduar para se unë e ti të vinim në Gravicë...

Pas kësaj bisede u vendos që galeria shtatë të vazhdonte më tej dhe mundësisht në drejtim me zgjatjen e shtresave.

VII

Ditët kalonin, dhe galeritë takonin njëra pas tjetrës shtresat e fjetura të mineralit. Ndërkohë, kufijtë e vendburimit nisën të zgjeroheshin. Vetëm krahu perëndimor ishte i pakapërcyeshëm. Dhjetëra përrenjtë e Grykës së Erërave, siç u vërtetua më vonë, ishin degëzimet e një shkëputjeje të madhe, që fillonte shumë kilometra larg, prekte paksa vendburimin e Gravicës dhe zgjatet drejt veriperëndimit. Në zonën qendrore, siç nisën ta quanin fushëzën e ngushtë ku filluan së pari punimet, kishte mbetur vetëm galeria numër shtatë. Të tjerat dukeshin si gojë të hapura, që lejonin ajrin të depërtonte mes për mes netve nëntokësore dhe dritën e diellit të ndriçonte paksa galeritë.

Galeria numër shtatë, duke ecur përmes mineralit, dy-tri herë kishte dalë nga shtresa. Tomi mendonte se shtresa do të vazhdonte përsëri në një dalje të dytë, pasi të kishte kaluar nëpër një zonë tektonike. U bënë përsëri shumë diskutime. Ndërkaq galeria vazhdonte punën dhe, pa kaluar shumë kohë, u dukën shkëmbinjtë e shkatërruar nga ndikimi i fortë i tektonikës.

Fredi mbërriti në galeri aty rreth orës pesë mbasdite. Kishte shërbimin e natës dhe ishte veshur trashë. Maji kishte hyrë në Rrafshnaltë me shira të forta, dhe, pas tyre, koha që ftohur përsëri. Hodon dhe Pandon i gjeti

në hyrje të galerisë duke përgatitur me nxitim ca armatura.

— Mirëmbremani! — përshëndeti Fredi.

— Na u hap punë, — ia ktheu Pandoja. — Thamë se u zbut, kur... na, vete e bie në një zonë të tillë, që nuk do të ketë të ngopur me shtylla...

— Mund të jetë tektonikë, — tha Hodoja. — Mbase nuk e ka të gjatë. Pse mërzhitesh?

— Ç'të mos mërzhitesh, a derëzi! — Pesëmbëdhjetë ditë me radhë, nuk dhamë as njëzet metra. Tani që u zbut, na mban përsëri në vend.

— Epo... mirë nuk është, por ja që i ka nëntoka këto. Herë e fortë e herë e butë, — tha Fredi dhe mori llambën e ndezur dhe u fut në galeri. Në ballë i tërhoqi vëmendjen një masë e butë, jeshile e errët, dhe ai shkëputi me dorë një copë prej saj. E pa me vëmendje. I ngjante argjilës, por kokrrizat i kishte më të mëdha dhe të shndritshme. Vrau mendjen një copë kohë, por, si nuk ia gjeti emrin shkëmbit të ri, nisi të gërmonte me çekiç. Një copë birë, e mbetur përgjysmë nga plasja, e detyroi të gërmonte në thellësi të saj me lugën e minave. Prej andej nxori një copë shkëmb më të freskët. Ishte po ajo masë jeshile e errët me kokrriza të shndritshme. Nëpër tru i kaloi një mendim i befasishëm dhe mbeti gojëhapur. Të ishte një shkëmb vullkanik? Kjo do të vërtetonte mendimin e Tomit.

Disa orë më vonë ai u kthye përsëri në galerinë numër shtatë. Ishte errur dhe mezi e zbriti të tatëpjetën e fortë. Në galeri ndihej akoma era e athët e tymit të ekspozivit, që çlirohej nga përzierja e sterilit.

Në mëngjes, kur u kthye në ekspeditë, sado i lodhur dhe pa gjumë, e zgjoi Tomin dhe nisi me të diskutimin për këtë situatë të re, që zbulonte tektonika e madhe e Grykës së Erërave...

Në derë të dhomës u dëgjua një trokitje. Kur Fredi e hapi, te pragu njohu postjerin e Rrafshnaltës, që nxori nga çanta e madhe një pliko. Sa u largua ai, Fredi e hapi. Ishin pesë kopje të revistës «Studime Gjeologjike», ku ishte botuar artikulli «Vrojtime të reja në Rrafshnaltën e Gravicës», shkruar nga shtatë autorë të ekspeditës së Gravicës. Prej tij zoti Fulman do të mësonte edhe disfatën e tij. Në krye të faqes së parë ishin renditur të gjithë emrat e shokëve; emri dhe mbiemri i gjatë i Katerinës zinin më shumë vend se të tjerët. E shfletoi ngadalë dhe diku, në mes të artikullit, vuri re se ishte botuar edhe skica e bërë në njërin nga përrenjtë e Grykës, atë ditë kur ishte me Katerinën. Nisi ta lexonte. Të gjitha të dhënat i gjeti përsëri po aq bindëse, si edhe një muaj më parë.

Dhe atë përsëri e pushtoi një gëzim i madh për atë tog suksesesh që kishin arritur brenda një periudhe të shkurtër dhe mendoi se një goditje më të fuqishme kishin për të marrë zotërinjtë Fulmanë pas dorëzimit me sukses të vendburimit dhe prerjes njëherë e përgjithmonë të rrugëve të importit të mineralit. Ndërkohë ai e ndiente se Gravica përfaqësonte vetëm fillimin e zbulimit të mineralit të pasur dhe se shtigje të reja duhej të çaheshin me guxim. Mbylli artikullin dhe përsëri i ra në sy emri i gjatë i Katerinës...

Disa ditë më vonë galeria numër shtatë e kapërceu zonën tektonike, duke konsumuar dhjetëra metra kub shtylla lisi, meqë shkëmbinjtë kishin qenë tepër të shkri-fët. Pas kësaj filluan përsëri gëlqerorët shtresëtrashë dhe në punim mund t'i dalloje ndryshimet e shkëmbinjve që nga pluhuri i armaturave. Gjendja e re sillte një shqetësim të ri. Sipas Tomit, nuk duhej të kalonin as gjashtëdhjetë metra dhe ata do të takonin shtresën e dytë të mineralit. Për këtë qëllim galeria duhej shtrembëruar aty

rreth metrit dyqind e pesëdhjetë dhe të ecte në drejtim të jugut. Dhe vërtet, pas kësaj thellësie, Katerina dha me busull drejtimin e ri, po ndodhi diçka e papritur. Sapo minatorët filluan birën e parë pas dyzet centimetrash baromina kaloi shkëmbin e fortë dhe ra në boshllëk. Fillimisht menduan se kjo ishte ndonjë zgavër e vogël, që ndeshen shpesh nëpër gëlqerorë, po, kur të gjitha birat, me përjashtim të atyre të dyshemesë, përfunduan në boshllëk, atëherë e kuptuan se zgavra duhej të kishte dimensione më të mëdha se edhe vetë galeria.

Ajo që u shfaq pas buçitjes së minave, ishte sa e bukur, aq edhe e frikshme. Nga plasja e eksplozivit gjithmonë krijohet një tym mbytës, por atë ditë sikur e kishte hequr njeri me dorë. Minatorët u ndodhën para një gremine shumë të thellë. Ishin thellësitë e sterës së famshme të Gravicës. Nga fundi i saj vinin gurgullima ujërash nëntokësore, dhe korentet e ajrit të fushin në trup drithërima. Nga lart nuk depërtonte asnjë rreze drite. Siç dukej, stera diku shtrembërohej dhe pastaj hapte humnerat e saj drejt thellësisë së tokës. Nga sa mundej të vrojtohej me dritën e dy llambave, faqja përballë ishte një mur vertikal ku gjarpëronin vizatime stalaktitesh. Këto gdhendje mjesh-tërore të ujërave ngjanin si skelete kafshësh prehistorike, të mbetura nga hapësirat e pamata ujore të dikurshme dhe që tani ishin fosilizuar nëpër muret e sterës.

Njëri nga minatorët vuri re se krahët e sterës nuk ishin edhe aq të gjatë, ndërsa gjerësia përballë galerisë nuk duhej t'i kalonte të katër metrat. Në mbrëmjen e asaj dite, në galerinë numër shtatë erdhën njëherësh aq shumë njerëz, sa nuk kishin ardhur kurrë më parë. Katerina po vështronte përpjesëtimet e llahtarshme të sterës dhe rrëqethej... Për Tomin kjo ishte pengesa më serioze për vërtetimin e teorisë së tij. Asimi mendonte se hapja karstike do t'u pezullonte ca kohë avancimin dhe

do të vështirësohej kështu realizimi i planit të punimeve minerare. Eva kishte kthyer kokën nga Fredi dhe shikonte si shndriste në sytë e tij habia për këtë mrekulli të natyrës. Hodoja në ato çaste po sajonte me mend projektin e një ure metalike, që duhej të lidhte të dy brigjet e sterës; Pandoja parashikonte shkurtimin e rrugës së transportit të sterilit, që fare lehtë mund të zbrazej aty, në vend që të përshkonte dyqind e ca metra dhe të dilte jashtë. Ishin ndezur dhjetë llamba karbiti, ndërsa katër projektorë me bateri po kontrollonin me dritën e largët konturet e sterës karstike. Në të vërtetë, thellësia dhe lartësia e saj ishin të paarritshme, ndërsa faqet diktoheshin lehtë.

Asimi u shkëput nga grupi dhe mati me hapa gjatësinë e galerisë nga kthesa deri në grykë të sterës. Nuk ishin më shumë se katër-pesë metra, dhe ato duheshin sakrifikuar shpejt e shpejt e punimi të fillonte avancimin pikërisht aty ku ishte devijuar. Këtë mendim ai e shprehu me zë të lartë kur tha:

— Diçka duhet të humbasim, që galeria të mund të vazhdojë. Stera mua më duket e pakapërcyeshme. Varianti më i drejtë është që atë ta kalojmë duke i ardhur rrotull nga e majta, derisa të dalim në krahun tjetër.

— Humbasim shumë, inxhinjer! — tha Hodoja. — Jo më pak se tridhjetë-dyzet metra.

— Jo, xhanëm!

— Po, po... Unë për vete nuk e di me ekzaktësi se në ç'pikë duhet të kapet minerali, por një gjysmë rrethi përgark sterës aq vete.

— Nuk ka rrugë tjetër, — tha Asimi. — Ose do të sakrifikojmë qoftë edhe dyzet metra, ose njëqind të tjera që janë kryer nga shtresa e parë e mineralit dhe këtej.

— Të kalojmë mes për mes sterës! — tha Hodoja.

Ky mendim ishte aq i guximshëm, sa tërhoqi vëmendjen e të gjithëve.

— Si? — pyeti Tomi. Hodoja iu duk si shpëtimtar.

— Me urë... Me urë metalike.

— Ku do t'i mbështetësh këmbët e urës sate? A nuk e shikon se përfund nuk ka asnjë të dalë shkëmbi dhe se faqet janë thikë? — shprehu dyshimin Asimi.

— Kjo punë do gjakftohtësi! — ndërhyri Fredi. — Ne më mirë llogarisim humbjet që do të kemi nga një rrugë e gjatë dhe dobinë që do të kemi nga ura.

— Duhet parë profili i galerisë! — tha Tomi. — Tani, se mos e mbaj mend edhe unë, po, ma ha mendja, realizimi i idesë së urës do të na shkurronte mjaft kohë.

— Ura kërkon mbështetje në krahun tjetër, more shokë, — tha Asimi. — E supozojmë se do ta bëjmë me shina. Ku do t'i mbështesim në krahun tjetër?

— Ta mendojmë! — tha përsëri Fredi.

Hodoja, me duar të zhytura në xhepat e kominosheve, u hoq pak mënjanë, dhe shikonte herë njerëzit dhe herë sterën. Mendimi i inxhinjer Asimit i dukej gjë fare e lehtë dhe asnjë nuk i hapej shteg të diskutonte më. Të vije rrotull sterës? Puna më e lehtë! — vazhdoi të mendonte Hodoja.

— Ma lini mua këtë punë! — tha befas.

— Kjo nuk i takon një njeriu, — ndërhyri Asimi përsëri.

— Unë pëlcam, inxhinjer, po nuk e kalova galerinë mes për mes sterës! Ma njeh kokën? — ai buzëqeshi pakëz. — Do të jetë një gjë e bukur!

— Bukuri me rrezik, se! — tha Asimi.

— Aspak, — ia ktheu Hodoja. — I vetëm, edhe unë e kam të qartë që nuk mund të bëj asgjë. Ja, kështu siç jemi, bashkë, vemi tani lart dhe sjellim katër copë shina

shtatëmetërshe. Ndërkohë, me kafshë, mund të transportojmë ndonja dhjetë copë shtylla dhe ca dërrasa. . .

— E bëjmë! — tha Katerina.

Asimi ktheu kokën nga ajo. Katerina e kuptoi dyshimin e tij e vazhdoi:

— Unë për vete bindem nga ideja e Hodos.

— Po e shpjegoj më thjesht, — tha Hodoja. — Dëgjoni! Gjerësia e sterës nuk është më shumë se katër metra. Kështu që vetëm tri nga të shtatë metrat e shinës do të mbështeten në tokë të fortë. Katër të tjerat do të ngjishen pas faqes matanë. . .

— Tre me katër? — e kundërshtoi përsëri Asimi. — Me një fjalë, pesha më e madhe anon mbi greminë dhe shinat nuk luajnë dot asnjë funksion. Po hiqe mbi to, lan duart nga kjo botë! Ashtu?

— Prit, ixhinjer! — tha Hodoja. — Ndërkohë, mbi të tri metrat ne do vendosim një peshë më të rëndë shtyllash e gurësh, që do ta plotësojë animin nga galeria. . . Ose, fundja, saldojmë dy shina bashkë që të jemi më të sigurtë!

— Si do ta fusësh në galeri shinën katërmbëdhjetë metra të gjatë? Po kthesa që ka galeria?

— I saldojmë në vend, ixhinjer! — pranoi Hodoja. — Ma lini mua këtë punë! E bëj vetë edhe saldimin. Dikur. . . jam marrë me këtë punë.

— Nuk e ka kaq, — tha Tomi. — Ti, Asim, mos kundërshto! Pavarësisht nga profili, ja, le të ulemi dhe të bëjmë një llogari të thjeshtë, — ai u ul dhe filloi të vizatonte në shesh me një copë shkop pozicionin e galerisë dhe ndërprerjen e saj me sterën. — E pati mirë Hodoja në fillim. Po t'i vijmë rrotull sterës, padyzet metra nuk shpëtojmë dot. Kurse me urë nuk humbasim asgjë. Vlera e materialeve që do të harxhojmë për urën nuk është as

sa një e qindta e vlerës së avancimit prej dyzet metrash. Lëre pastaj kohën e humbur!

— Fitojmë edhe më shumë, — u hodh Pandoja. — Po të llogarisësh vetëm shkurtimin e rrugës së sterilizimit, edhe kjo do të ishte në interes të avancimit. Duke e kaluar galerinë mes për mes sterizues, sterilin e hedhim këtu, — shtoi ai. — Është një lloj sikur hapim një grykë të re...

— Bëni si të doni! — tha Asimi dhe bëri të dilte. Mirëpo nuk eci as dhjetë hapa dhe u kthye përsëri.

Pati mendime që për transportimin e shpejtë të shiave të thirreshin edhe punëtorë nga galeritë e tjera. Po kjo ishte një humbje e madhe kohe, sepse galeritë ishin larg dhe, sa të vinte ndihma, do të errej. Kështu që puna mbetej për të nesërmen.

— Vemi i marrim shinat kështu siç jemi, — propozoi Tomi. — Ju, vajza, hidhuni deri në mensë dhe na merrni ndonjë gjë për të ngrënë. Kushedi sa vonohemi këtu!

— Mjafton njëra, — tha Katerina.

Shinat u sollën në galeri dy e nga dy. Ato peshonin shumë dhe në të tatëpjetat e forta ishte e vështirë të ecje me to. Katerinës i ishte bërë supi plagë, por as që u hoq mënjanë, kur Tomi i thirri dy-tri herë që ta linte atë punë. Diku, në një përrua, Hodoja dhe ajo e lanë shinën për tokë të ndërronin krahët.

— Po dal unë përpara tani, — tha Hodoja. — Në të zbritur, pesha më e madhe bie andej.

Ajo nuk kundërshtoi. Para tyre zbrisnin Pandoja dhe Fredi. Vinte re se si këmbët e Fredit shkonin shtrembër nga pesha e rëndë. Pas dëgjoi të qeshura. Vasili me Tomin e lëshuan shinën në pjerrësinë e një shkëmbi dhe e hodhën në përrua.

— Mbani në kurriz, budallenj, mbani! — thirri Tomi që atje tej. — Mirë thonë: «Më mirë të dish, se të kesh!»

Mirëpo dy grupet e para kishin ecur shpejt, dhe ata nuk mund të ndiqnin këshillën e Tomit.

Sa lëshoi shinën në galeri, Hodoja u ngjit përsëri lart dhe i vetëm tërhoqi aparatën e saldimit. Ndërkohë duhej shtrirë kabli i gjatë i korentit dhe për atë ai mobilizoi gjithë motoristët.

Saldimi filloi në buzë të sterës. Flaka e kaltër ndriçonte muret fantastike. Kishe përshtypjen se ndodheshe mes një nate pa hënë dhe vëzhgoje mijëra yje që këputeshin. Xixat e zjarrta fluturonin drejt thellësive të sterës dhe atje shuheshin nga freskia e nëndheshme. Hodos nuk i dallohej gjë tjetër veçse një fragment nga dora që saldohte, ndërsa nga xhami i errët i maskës buronin reflekse të kaltra.

Erdhi Eva, dhe ata, para se të fillonin ndërtimin e urës, u ulën të hanin bukë. U shtruan në shesh. Galeria ishte ngushtë dhe Tomi me Vasilin u detyruan të uleshin pas kthesës.

— Ju kemi lënë në aneks, — tha Tomi. Ndërsa ne jemi në dhomën e pritjes!

— Përkundrazi! — iu përgjigj Fredi. — Andej është aneksi...

— Jo, jo... Ju jeni ulur pranë oxhakut, veç kujdes mos bini në zjarr dhe u përlejnjë flakët e sterës!

— Zjarr i shuar! — tha Eva. — Bile bën ftohtë.

Katerina kishte përballë Pandon. Ajo ishte mbytur në djersë dhe tani që po hante, ndiente të ftohtë. Megjithatë kishte aq uri, sa nuk pyeste për asgjë.

Hodoja mbaroi i pari së ngrëni. Ziente nga ideja e urës së tij. Një padurim të tillë kishte vite që nuk e pat ndier. As që mendonte që kjo ishte një punë dhe punë e vështirë. Të ndërtojë një urë mes për mes sterës, në ato çaste kishte për Hodon kuptimin e një lodre trimërore. U ngrit dhe tërhoqi mënjanë saldatriçen. Pastaj doli jashtë

dhe ngarkoi vagonin me shtylla e dërrasa, që sapo i kishte sjellë kafsharët.

U ngritën të gjithë. Shinat i shtynë drejt faqes përballë. Si krijuan kundërpeshën e nevojshme, Hodoja, mbi shinat e hedhura në hapësirë, rreshtoi shtyllat dhe dërrasat. U krijua kështu një farë ure e përkohshme, që do ta lejonte të qëndronte mbi të sa për të bërë një palë bira me pistoletë. Për punën e birave u grind ca minuta me Pandon, sepse ky donte t'i bënte vetë. Ndërhyri Asimi dhe e zgjidhi këtë punë në dobi të Hodos. Ndërkohë doli një vështirësi tjetër. Ura e përkohshme ishte tepër e ngushtë dhe nga tronditjet e pistoletës vihej në rrezik Hodoja. Prandaj duhej lidhur me diçka, para se të fillonte punën.

Bira e parë ishte shumë e vështirë. Ankthi kishte pushtuar zemrat e të gjithëve. Hodoja mbetej atë çast njeriu më i guximshëm dhe vëmendja ishte përqëndruar tek ai. Eva iu afrua Fredit dhe e kapi nga mëngja.

— Hodoja ynë! — tha ajo ngadalë.

Fredi e vështroi ngrohtë dhe shtrëngoi me fort litarin, me të cilin ishte lidhur Hodoja.

Me gjithë shpimin e shkëmbit, pluhur nuk mbetej fare; gryka e sterës, si një oxhak gjigant, e thithte me shpejtësi drejt sipërfaqes së tokës. Vetëm rreth Hodos formohej një lloj mjegulle e imtë dhe i jepte trupit të tij përmasa më të mëdha.

— Sikur të të hipnin ty atje, — pyeti Tomi Vasilin, — do të ta mbante?

— Ç'nuk bën njeriu! — tha Vasili.

— Më duket se u lodh, — tha Katerina. — Sikur ta ndërrojmë?

— Nuk e ke keq! — iu përgjigj Fredi. — E ndërrojuamë... — Tërhoqi pak litarin dhe i dha shenjë Hodos të linte punën. Ai mbylli dorezën e ajrit dhe, pa luajtur nga vendi, ktheu kokën.

— Ç'është? — pyeti ai që atje tej.

— Të ndërrohesh me Pandon! — i thirri Asimi.

— Nuk jam lodhur!

Hodoja lëshoi përsëri ajrin dhe vazhdoi shpimin e birave. Duke punuar me pistoletë, atij vazhdonte t'i punonte mendja tek ura. Pas plasjes shinave do t'u krijohej vend i përshtatshëm për t'u mbështetur, po vetëm dy prej tyre nuk mund ta mbanin dot peshën e vagonit. Prandaj duheshin prerë përsëri shinat e ngjitura dhe mes për mes sterës të hidheshin katër prej tyre. Pastaj mbi to do të lidheshin fort shtylla të trasha.

Plasja e parë u krye në orën katër pasdite. Mbaroi turni i parë dhe në galeri, bashkë me punëtorët e turnit të dytë, erdhi edhe Thanasi.

Pas plasjes u shqitën nga faqja shekullore e sterës afro pesë metra kub shkëmb dhe u krijua kështu vendi për të mbështetur shinat. Punonin të gjithë pa ngritur kokën. Nëpër galerinë e gjatë llambat me karbit, të vendosura në largësi të barabarta, dukeshin si drita elektrike që ndriçojnë një rrugë natën. Orët iknin si pa kuptuar. . .

Kur doli më së fundi jashtë, Katerina pa se kishte rënë nata dhe qielli që mbushur me yje. E ndiente veten shumë të lodhur. Kurrë në jetën e saj nuk kishte punuar kështu, por ama kurrë nuk e kishte ndier veten aq të lumtur. U ul mbi një shtyllë lisi, që kishte mbetur në hyrje, dhe ktheu sytë nga Gryka. Nëpërmjet saj dalloheshin atje dritat e largëta të fshatrave të një krahine fqinje. E nëpër tru i kaloi mendimi se në këto male, tani aq të heshtura, pas disa vjetësh qetësia do të ishte diçka aq dëshiruar, sa ç'është zhurma tani. Këtu do të buçisnin makinëritë dhe elektrovozat, që do të transportonin mineralin e çmuar të Gravicës.

Ktheu kokën nga galeria. Një dritë e lëvizshme po

afrohej drejt daljes dhe pas pak u duk trupi i gjatë i Fredit.

— Ç'po bën këtu?

— Po mendohem.

— Lëri mendimet dhe eja futu brenda! Do ftohesh!

— Fredi!

— Ë?

— Sa mund të vonojë hapja e minierës në këtë vend?

— Ne kemi detyrë të zbulojmë, — u përgjigj ai. — Po, besoj shpejt ka për t'u hapur. Çohu tani!

— Ç'bëhet brenda?

— Po bëjnë birat e reja.

— Dhe ura do të hidhet sonte!

— Po... Shkurtojmë kohën për të filluar sa më parë avancimin.

— Fredi!

— Urdhëro!

— Ka mundësi që gjithë zona jonë të jetë përfshirë në një det ishujsh të shumtë? E kam fjalën, a ekzistojnë mundësi të gjejmë mineral të pasur edhe shumë larg Gravicës?

— Ti se ç'ke sonte! — tha ai dhe iu afrua më pranë.

— Jam shumë e qetë. Më e qetë se çdo ditë tjetër. Këto vende m'u bënë aq të njohura, sa edhe luginat e fshatit tim.

— Rri këtu përgjithmonë!

— Dhe ti të ikësh?

— Ku të vete?

— A s'do të largoheni tani që do të mbarojmë me galerinë numër shtatë?

— Ne s'kemi folur kurrë për të ikur, — tha ai.

— Ma tha Hodoja sot në mëngjes. A e di? Ai të do shumë ty, Fredi! Më fliste sot për vendburimin, ku do të kthehemi përsëri. Thoshte se atje është një vend i bukur

dhe mali ku bëni punimet, i ngjan një gjiganti me kokë të prerë. Pa më thoshte se keni dy çesma me ujë të mreku-llueshëm, se jo shumë larg ekipit ai ka familjen dhe vajzën e madhe, të cilën do të përpiqet ta bëjë gjeologe... Bile më tha të vija edhe unë të punoja atje...

Fredi qeshi.

— Shejtani! — tha pastaj. — Ndoshta e di edhe ai që...

— Çfarë?

— Që unë të dua, Katerinë!

Ajo uli kokën.

Fredi i dha ujë llambës. Flaka e saj ndriçoi atë copë natë që i rrethonte. Qëndruan disa sekonda të heshtur përçallë njëri-tjetrit.

— Po ti? — pyeti ai. Vështrimin ia kishte ngulur flakës së kuqe të llambës. Ajo ndenji një çast kokulur. Pastaj zgjati krahët dhe i mbështolli qafën. Flaka e llambës me karbit cicërinte... E kapi për dore Fredin dhe e tërhoqi lehtë drejt sterës, ku ndërtohej ura e famshme e Gravicës.

1975-1976